

Dítě v dysfunkční rodině

Gabriela Brabcová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Gabriela BRABCOVÁ**
Osobní číslo: **H118027**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Dítě v dysfunkční rodině**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS „Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách (IMS 2009)“. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- Objasnění situace dětí žijících v dysfunkčních rodinách a srovnání předností a nedostatků takového soužití ve srovnání s rodinami funkčními.
- Podrobná analýza života dětí v dysfunkčních rodinách vycházející z rozboru 2-3 případů dětí žijících v dysfunkčních rodinách.
- Zobecnění získaných poznatků a navržení opatření zlepšujících život dětí v dysfunkčních rodinách.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JANIŠ, K., Svatoš, T., Rodina a otázky s ní související: učební texty. Hradec Králové, Gaudeamus, 1998.

KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Brno: CERM, 1998.

KUCHAŘOVÁ, V., Rodina a zaměstnání: deskriptivní fáze analýzy. V., Neúplné rodiny. Praha: VÚPSV, 2007.

MLČÁK, Z., Dysfunkční rodina: teoretické a diagnostické aspekty. Ostrava: Atelier Milata, 1996.

SCHIMMERLINGOVÁ, V., Analýza vybraných problémů života a potřeb neúplných rodin: 2 část výsledků empirického výzkumu sociální situace neúplné rodiny rozvedené ženy s dětmi do 15 let. Praha: Československý vědecký ústav práce a sociálních věcí, 1977.

TRÉALAÛN, B., Překonávání konfliktů v rodině. Praha: Portál, 2005.

VODÁK, P., Adoptivní dítě a jeho rodiče. Praha: SZdN, 1968

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Jůzlová

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

GABRIELA BRABCOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 20.4.2013

Brabcová

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku dysfunkční rodiny a života dítěte v ní. Teoretické části definují rodinu, její funkce a poruchy, popisují dysfunkce rodiny, ale také přednosti a nedostatky života dítěte v dysfunkční rodině. Součástí je i porovnání dysfunkční, funkční a neúplné rodiny, a to především z pohledu dítěte. Pomoc dítěti z dysfunkční rodiny je zde zařazena také. Praktickou část prezentují kazuistiky jedinců žijící v dětství v dysfunkční rodině. Následuje analýza informací získaných výzkum, zobecnění poznatků a doporučení.

Klíčová slova

Rodina, dítě, dysfunkční rodina, funkce rodiny, porucha rodiny, funkční rodina, neúplná rodina, rozvod, pomoc dítěti, pomoc rodině, sanace, odnětí dítěte z rodiny, konflikt, problémy, fyziologická dysfunkce, psychická dysfunkce, sociální dysfunkce, ekonomická dysfunkce.

ABSTRACT

Bachelor thesis is the focus on family disfunction problems with child living. Theoretic parts define the family, her function and disorder. Tell about family disfunction and also advantage and imperfection of kids living in a dysfunctional family. Comparison is compare disfunction and function of an incomplete family mainly from the children's view. Child help in A disfunctionAL family is part of it. Practical part presents case interpretation at childhood in a dysfunctional family. Follow the information of the search analysis, generalization, knowledge and recommendation.

Word analysis

Family, child, disfunction family, function family, family disorder, incomplete family, divorce, help for child, help for family, rescue, child taking away, conflict, difficulty, physiological disfunction, mental disfunction, social disfunction, economic disfunction.

Ráda bych poděkovala panu doc. PhDr. František Vízdalovi, CSc., za odborné vedení a metodickou pomoc při zpracování bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 RODINA.....	11
1.1 DEFINICE RODINY	12
1.2 RODINNÉ PROSTŘEDÍ A DÍTĚ	14
1.3 FUNKCE RODINY.....	17
1.4 TYPOLOGIE RODIN Z HLEDISKA FUNKČNOSTI	20
1.5 PORUCHY FUNKČNOSTI RODINY	21
1.6 DÍLČÍ ZÁVĚRY	23
2 DYSFUNKČNÍ RODINA	25
2.1 DYSFUNKČNÍ & FUNKČNÍ RODINA	25
2.2 DYSFUNKČNÍ RODINA A JEJÍ TYPOLOGIE	31
2.3 DÍTĚ V DYSFUNKČNÍ RODINĚ	39
2.4 PŘEDNOSTI A NEDOSTATKY ŽIVOTA DĚTÍ V DYSFUNKČNÍCH RODINÁCH.....	51
2.5 DYSFUNKČNÍ & NEÚPLNÁ & ÚPLNÁ RODINA	57
2.6 DÍTĚ V NEÚPLNÉ RODINĚ.....	59
2.7 DÍLČÍ ZÁVĚRY	67
3 POMOC DÍTĚTI V DYSFUNKČNÍ RODINĚ	71
3.1 RODINNÁ TERAPIE JAKO NÁSTROJ ŘEŠENÍ	72
3.2 POMOC DÍTĚTI S.....	78
3.3 ODNĚTÍ DÍTĚTE Z RODINY JAKO POSLEDNÍ OPATŘENÍ?	87
3.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	88
II PRAKTICKÁ ČÁST	91
4 VÝZKUM.....	92
4.1 CÍL VÝZKUMU	92
4.2. METODIKA VÝZKUMU	92
4.3. KAZUISTIKY – PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	94
4.4. VÝSLEDKY A JEJICH INTERPRETACE	94
4.5. DÍLČÍ ZÁVĚRY	103
ZÁVĚR	109
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	111
SEZNAM PŘÍLOH.....	116

ÚVOD

„Šťastný je ten, kdo našel štěstí v rodině.“ (Lev Nikolajevič Tolstoj)

Široká veřejnost si již uvědomuje, jak důležitá je raná interakce mezi dítětem a rodiči. Role a existence rodičů je však nezastupitelná v celém dětství a přetrvává až do dospělosti a zralého věku.

Rodina v životě dítěte má rozhodující vliv na rozvoj jeho osobnosti, a to jak v oblasti tělesné, duševní, tak i sociální. Dítě si vytváří svůj vlastní vnitřní obraz světa, který do jisté míry odpovídá tomu, jak mu rodiče předkládají realitu a jak jej do této reality uvádějí. Prostřednictvím rodiny si dítě vytváří hodnotovou orientaci a postoje či přebírá sociální dovednosti. Rodina dítě postupně připravuje na samostatný život, ale především ho chrání před jeho nástrahami.

Způsob rodinného soužití, role jednotlivých rodičů, vztahy mezi rodiči navzájem a vůči dítěti pak pro dítě představují vzor. Pokud je rodina stabilní, dítěti připravuje láskyplné a klidné prostředí a zajišťuje pevné zázemí. Pak dítě získává pocit bezpečí a životní jistoty. Taková rodina pro dítě představuje útočiště na celý život.

Ne všem rodičům se podaří připravit pro dítě takové harmonické prostředí. Někdy za to mohou vědomě, někteří k tomu nemají dispozice. Dítě vnímá atmosféru v rodině a vycítí jakoukoliv disharmonii. Často se říká „Šťastná matka, šťastné dítě.“

Lev Nikolajevič Tolstoj řekl: „Všechny šťastné rodiny jsou si navzájem podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná svým způsobem.“ O těchto „nešťastných“ rodinách, a především o dětech v těchto rodinách, bude bakalářská práce pojednávat.

Problematiku dítěte v dysfunkční rodině, jako téma bakalářské práce, jsem zvolila z osobních důvodů.

Cílem bakalářské práce je objasnit situaci dětí žijících v dysfunkčních rodinách. Dále porovnat přednosti a nedostatky tohoto soužití ve srovnání s rodinami funkčními.

Východiskem ke splnění cíle této práce jsou teoretické znalosti z oblasti rodiny i osobní zkušenosti v soužití v dysfunkční a následně neúplné rodině.

Součástí bakalářské práce bude seznámení s teoretickým rámcem rodiny, její funkcí a poruchami. Více se pak zaměřím na rodinu dysfunkční a především na existenci dítěte v této rodině. Budou uvedeny přednosti a nedostatky soužití dětí v dysfunkční rodině a následně srovnány se soužitím v rodině funkční. Ve své práci budu také hledat odpověď na otázku, zda je pro dítě lepší život v úplné, ale dysfunkční rodině, či v rodině neúplné. Zároveň bude provedena analýza osob, které v dětství v dysfunkční rodině žily.

V závěru bakalářské práce, na základě zjištěných skutečností, navrhnou opatření, která mohou dětem žijícím v dysfunkčních rodinách napomoci vést kvalitnější život a zmírnit důsledky disharmonické atmosféry v rodině.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku dysfunkční rodiny a především existenci dítěte v dysfunkční rodině. Východiskem pro zpracování této problematiky je pochopení základních pojmů.

Téměř všechny odborné publikace o rodině a výchově dítěte v rodině poukazují na změnu rodiny v současném světě. Rodina se odklání od tradičního modelu, ženy se více osamostatňují a muži již nejsou jediní, kteří rodinu zabezpečují a ztrácí své výsadní postavení. Mění se tedy role muže a ženy a řada jedinců se s tím těžce vyrovnává. Také ekonomická funkce rodiny se mění a je zapotřebí, aby oba rodiče byli ekonomicky aktivní. To však v důsledku vede k vytažení péče o děti v rámci rodinných priorit.

Sociologové vidí posun rodiny také vlivem tlaku trhu práce a ekonomické nejistoty, rozmachu jiných životních stylů v důsledku změny hodnotových orientací, odkládání vstupu do manželství a založení rodiny. Současně však vzrostl podíl dětí narozených mimo manželství, rozvod je společensky akceptován, stejně jako nesezdané soužití.

(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>)

Mezi další proměny rodiny patří také její izolovanost před vnějším světem, zmenšení počtu členů rodiny, dvoukariérové manželství, ale také sílící diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně. Dalším charakteristickým znakem je dezintegrace, ve smyslu ubývání chvil, které rodina tráví pohromadě.

(KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)

1.1 Definice rodiny

„Rodina je prvním a základním životním prostředím člověka, které zároveň odráží problémy doby“.

(Prof. PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc. <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>)

„Rodinou se zpravidla rozumí malá sociální skupina, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, utváření vztahů mezi příbuznými a vztahů mezi rodinou a společností.“ (STŘELEČEK, S. Studie z teorie a metodiky výchovy II. Brno: Paido, 1. vydání, 2005, 214 s., ISBN 80-210-3687-7, s. 109.)

V souvislosti s moderním pojetím partnerského soužití lze rodinu definovat i jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>)

„Rodina je základním socializačním činitelem, v ní dítě získává fakta o sociálním okolí, nabývá různých vědomostí, zkušeností, vytváří si postoje a hodnoty, vztahující se k morálním standardům a druhým lidem.“ (Homola in MÜHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 194, ISBN 978-80-210-4550-7, s. 147).

V rodině probíhá primární socializace, kdy se realizuje první kontakt dítěte se společností a kulturou. Rodina tím, jak s dítětem jedná, jaké k němu zaujímá postoje, jakou vytváří oporu pro jeho vývoj či jakou citovostí je zahrnuje, mu zprostředkovává zvládání základních vzorců sociokulturního chování a myšlení. Díky nim dítě rozvíjí své vztahy k sobě samému, druhým lidem, širšímu sociálnímu okolí, k věcem a úkolům. (HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vydání. Praha: Grada, 2007, s. 208, ISBN 978-80-247-1168-3, s. 135.)

Význam rodiny tkví především v klíčové roli, kterou hraje v procesu zespolečenštění lidského individua, socializace a kulturace jeho osobnosti. Klíčová úloha rodiny je spojena s její funkcí společenského dědění neboli předávání návyků, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypch, důležitých pro regulaci zachování hodnot a norem, přičemž veškeré aspirace, hodnoty, návyky, symboly, stereotypy a normy jsou spojeny se sociální pozicí. Opětné obsazení této pozice v další generaci bývá považováno za hlavní funkci rodiny. (<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>)

V rodině získává jedinec model svých budoucích vztahů k lidem, názorů, postojů, chování, návyků, dovedností atd. Podle zkušeností v rodině transformuje dítě své vztahy na ostatní lidi. (<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>)

Říká se, že rodina je základ státu. Je tedy důležitým prvkem společnosti. Pro děti, jejich výchovu a vývoj je její role nezastupitelná. Rodina představuje pro děti svět sám o sobě, v němž se postupně učí všemu, co jednou budou potřebovat pro vlastní samostatný život. Rodina dítěti předává tradice, zvyky, kulturní a životní hodnoty, ale také způsob vzájemné komunikace a lásku.

Rodinné prostředí je nenahraditelné. Rodina poskytuje jedinci obraz sebe sama. Nastavuje mu „zrcadlo“ hodnocením jeho konkrétních činů nebo nápadů. Právě z této zpětné vazby od nejbližších je vytvářen základ pro formování vlastní identity, pro tvorbu vlastního obrazu, pro postoj k sobě samému. Rodina poskytuje dítěti identifikační vzory, modely chování. V rodině se vytváří základ pro vztah k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti. Rodina tvoří základ pro učení a pozdější pracovní návyky.

(ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte, 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3, s. 128.)

Rodina má tedy v oblasti zdravého vývoje dítěte rozhodující význam. Dává mu genetickou výbavu, a významně dítě ovlivňuje v rozvoji osobnosti – tělesné, duševní i sociální. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje své místo a roli ve společnosti.

(DUNOVSKÝ, Jiří. Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti. 1. vyd. Praha: MPSV, 1986, s. 81, ISBN 2-912-768.)

1.2 Rodinné prostředí a dítě

Ve druhé polovině dvacátého století stále hlasitěji zaznívala otázka: „Které prostředí je pro výchovu dítěte a formování jeho psychiky optimální?“ Jednoznačnou odpovědí je prostředí rodiny.

(ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte, 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3, s. 127.)

Vliv rodinného prostředí na dítě

R. Kohoutek vidí vztah mezi dítětem a rodinným prostředím takto: „V současné době se koncentrace pozornosti odborníků věd o výchově přenáší z dítěte také na jeho rodinné a širší společenské prostředí. Nemůžeme dobře znát dítě, aniž bychom poznali jeho rodinu a podnětnost rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte.“

(<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>)

Prostředí, do kterého se dítě narodí, ve kterém vyrůstá a žije, zanechává v dítěti zřetelné stopy a poznamenává ho a ovlivňuje. (KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)

Již od prvních měsíců života jsou dítěti rodinou předávány sociální hodnoty, normy a pravidla, způsoby komunikace či způsoby uvažování a řešení situací. Dítě vnímá zprvu jen pravidelnosti či stabilitu systému. Rozvíjení vnějších mezilidských vztahů má dopad na vytváření schémat mezilidských vztahů obecně a na postupné začleňování jedince do širších sociálních vztahů. Vztah k sobě samému je formován na základě vzájemných

prvotních vztahů mezi sebou a rodinou (matkou, otcem, sourozenci). Velmi důležitá je trvalost těchto prvotních vztahů.

(ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte, 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3, s. 127-128.)

Význam a nezastupitelnost rodičovské role pro dítě raného věku je nezpochybnitelné. „Rodiče poskytují svému dítěti v průběhu přirozených společných aktivit ničím nezastupitelný komplementární model chování dvou pohlavních pólů zastoupených v přírodě.“ (ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte, 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3, s. 136.)

Rodinná atmosféra přinášející dítěti pocit bezpečí, pohody a štěstí nejvíce usnadňuje výchovné ovlivňování i snahu dítěte po nápodobě rodičů. Pevný, spokojený a šťastný vztah rodičů navzájem je základem pro zdravou výchovu dítěte. (ČAČKA, Otto. Psychologie dítěte. 2. doplněné vyd. Tišnov: 1996, s. 109, ISBN 80-85799-03-0, s. 82)

Rodiče a dítě

Rodič sám a jeho osobnost je jedním z nejsilnějších činitelů ve výchově. Jeho chování je pro dítě návodem k myšlení a jednání. Rodinné prostředí ovlivňuje chování dítěte více než dědičné vlivy.

(KOUKOLÍK, František., DRTILOVÁ, Jana. Zlo na každý den. 1. vydání, Praha: Galén, 2001, s. 390, ISBN 80-7262-088-6.)

Na výchově dětí se zásadně podílí osobnost obou rodičů. Přítomnost otce-muže a matky-ženy je při vytváření osobnosti dítěte a jeho dalšího chápání rolí velmi důležitá. Samozřejmě nejlepší variantou je rodina, ve které jsou zastoupeny oba rodiče a ti jako vzory obou pohlaví plní svou funkci zodpovědně. Chybí-li jeden z rodičů, je to pro dítě chybějící článek ve výchově. Každý z partnerů totiž dítěti nabízí jiné pojetí světa. Doplnění mužského a ženského prvku ve výchově je pro dítě velmi přínosné.

(<http://www.babyonline.cz/vyvoj-ditete/role-muzskeho-vzoru-ve-vychove>)

L. Šulová zastává názor, že nejen matka, ale také i otec je nepostradatelný ve výchově dítěte. „Domnívám se, že jeho role je zcela svébytná, specifická a s rolí matky komplementární. V každém období vývoje dítěte přinášejí oba rodiče určité důležité aspekty chování a interakcí do celkové mozaiky dětského repertoáru.“ (ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte, 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3, s. 137.)

Každý z rodičů má nezastupitelnou roli ve výchově dítěte. Obecně lze říci, že otec vede dítě ke společnosti a matka k lidem. Matka do života dítěte zasahuje nejvíce. Výchovu však neovlivňuje jen matka či otec, ale celková atmosféra v rodině.

(ČAČKA, Otto. Psychologie dítěte. 2. doplněné vyd. Tišnov: 1996, s. 109, ISBN 80-85799-03-0.)

Podle R. Kohoutka je matka modelem ženskosti, vzorem lásky a něžnosti. Otec pak představuje vzor mužnosti, organizačních schopností a dovedností, ale také je vzorem autorit, síly, disciplíny a dominantního chování. V úplné rodině rodiče prezentují dětem model partnerského života. Absence jednoho z rodičů v rodině vede k abnormálnímu vývoji osobnosti a nezřídka i k poruchám chování a neadekvátnímu vývoji pohlavní identity.

(<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/rodina-a-saturace-psycho-socialnich-potreb>)

V raném dětství je třeba, aby dítě navázalo citový vztah s matkou, tzv. připoutání. Pokud toto není dítěti umožněno a dítě neudělá pozitivní zkušenost s citovým vztahem během prvních měsíců svého života, nebude později schopnost navazovat a opěťovat vztah k matce. Matka zůstává pro dítě celé dětství nejdůležitějším objektem vnějšího světa. Zajišťuje mu uspokojení základních potřeb, reaguje na jeho potřeby a poskytuje mu srozumitelnou zpětnou vazbu. Chování matky pak pro dítě je vzorem a z něho si odvozuje význam vlastních aktivit.

(http://www.psychologie.nazory.cz/vyvojova_psychologie.htm)

Těžiště raně dětského příklonu k matce se se vrůstajícím věkem dítěte, přesouvá na vztah k otci. Děti si uvědomí, co poskytuje lépe a raději otec než matka. U chlapců

existence otce v rodině hraje ještě větší roli, než u děvčat. Úspěšně přenesená důvěra z matky na otce pak zajišťuje duševní vyrovnanost školního dítěte. O. Čačka dodává: „U hochů vyrůstajících bez otce, pokud si nenajdou adekvátní náhradu u dědy, strýce atp., to může vést i k nárůstu vzdorovitosti až nedůvěry k ženám.“ (ČAČKA, Otto. Psychologie dítěte. 2. doplněné vyd. Tišnov: 1996, s. 109, ISBN 80-85799-03-0, s. 82).

Po celou dobu dětství až do puberty jsou děti na domov a rodinu velmi vázány. Matka i otec jsou pro ně stále hlavní autoritou, před věrností kamarádů dávají přednost dobrým vztahům s rodiči. (ČAČKA, Otto. Psychologie dítěte. 2. doplněné vyd. Tišnov: 1996, s. 109, ISBN 80-85799-03-0, s. 80)

Každý z rodičů má nezastupitelnou roli v optimalizaci sociální adaptace, ať jde o mezilidské vztahy či respekt k zákonům a autoritám. U dětí z neúplných rodin se absence jednoho z rodičů projevuje v excentričnosti jejich projevů i pozic v rámci dětských skupin. (ČAČKA, Otto. Psychologie dítěte. 2. doplněné vyd. Tišnov: 1996, s. 109, ISBN 80-85799-03-0, s. 81).

1.3 Funkce rodiny

„Rodina je důležitá sociální skupina, která plní celou řadu biologických, ekonomických, sociálních a psychologických funkcí. Poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde. Každý jedinec zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity.“ (VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vydání. Praha: Portál, 2008. 872 stran. ISBN 978-80-7367-414-4, s. 589.)

Řada funkcí rodiny se s historickým vývojem se změnila. Se změnami společenských podmínek některé funkce ustupovaly do pozadí nebo zcela vymizely.

Základní poslání rodiny tkví v tom, aby svým členům poskytovala péči a ochranu. A to činí především plněním čtyř základních funkcí: reprodukční, ekonomické, socializační a emocionální.

1. **Biologicko-reprodukční funkce** zajišťuje plození potomstva a těm následně zajistit vhodné podmínky pro další život a vývoj.
2. **Ekonomicko-zabezpečovací funkce** zajišťuje uspokojení základních tělesných potřeb všech členů rodiny. Zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální a duševní. Má ve svém nejširším pojetí poskytovat svým členům životní jistoty.
3. **Emocionální - emočně zabezpečovací funkce** spočívá ve vytvoření vhodného citového zázemí, harmonického prostředí bezpečí, jistoty a vzájemné podpory. Dítě zahrnout láskou, jistou láskou, která má hranice. Funkce je vázána na plně rozvinutého člověka, zralého, odpovědného, pro něhož citový vztah není něčím chvilkovým, ale trvalou bází jistoty a citovým zázemím.
4. **Socializačně-výchovná funkce** zajišťuje výchovu dětí, jejich formování a vzdělávání. Úkolem je vychovávat děti k tomu, aby si byly jisté v prostředí, kde se pohybují, uměly si zdůvodnit různé jevy v životě, dovedly se připravit na své fungování mezi jinými dětmi a ve společnosti druhých dospělých. Rodina má z dítěte vychovat člověka připraveného na samostatný život ve společnosti. Funkce spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o něj. Rodič má porozumět vývoji dítěte, jeho potřebám a požadavkům, které je nutno včas, náležitým způsobem a s plným zaujetím pro něj uspokojovat, rozvíjet všechny jeho schopnosti a síly. Vždy jej ochraňovat před nepříznivými situacemi a učit ho, aby bylo samo schopno takovým situacím čelit a překonávat je.

(MÜHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 stran. ISBN 978-80-210-4550-7, s. 152.), (ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

Pro dítě je důležitá především socializační a emocionální funkce rodiny.

Socializační funkce rodiny spočívá v tom, že učí děti zařazovat se do dané společnosti a dané kultury. Díky rodině si dítě postupně osvojuje základní vzorce chování, návyky a dovednosti. Ty budou určující pro jeho pozdější orientaci ve společnosti a pro vytváření vztahů s ostatními lidmi. Dítě se učí vymezovat se vůči ostatním členům rodiny, a přitom je respektovat, spolupracovat s nimi při hrách i při práci, řešit první konflikty.

Emocionální funkci plní rodina tím, že zajišťuje svým členům trvalé citové zázemí. Rodina je přístavem, ve kterém děti vždy naleznou lásku a pochopení, a to i v případech, kdy se dopustí chyb a omylů. Takové útočiště potřebují samozřejmě i dospělí členové rodiny.

(http://zena.centrum.cz/deti/clanek.phtml?old_url=deti/miminko/2007/6/7/clanky/jak-funguje-zdrava-a-nemocna-rodina/)

V případě, že rodina zabezpečuje a plní své funkce, dochází v rámci ní k uspokojování všech potřeb. Uspokojování potřeb není pouze jednostranný proces od rodičů k dítěti, ale probíhá zcela jednoznačně i směrem opačným, od dětí směrem k rodičům.

M. Procházka pracuje ještě s jinými druhy funkcí rodiny, např. s **funkcí ochrannou a domistikační**, která má zajistit životní potřeby členů rodiny a vytvořit faktické zázemí, ve kterém členové naleznou útočiště a emocionální přijetí, pocit bezpečí a jistoty. Dále uvádí **funkci rekreační a regenerační**, která spočívá v společném a aktivním trávení volného času rodiny.

(PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)

1.4 Typologie rodin z hlediska funkčnosti

Za funkční můžeme považovat rodinu, která bude vůči svému dítěti plnit svá poslání, bude uspokojovat jeho potřeby, vývojové tendence a bude představovat optimální primární socializační prostředí.

„Dlouhodobé narušení nebo oslabení vlivu některé ze stránek rodinného prostředí má zpravidla nepříznivý dopad na celé výchovné působení rodiny.“

(STŘELEČ, Stanislav. a kol. Kapitoly z rodinné výchovy. 1. vydání. Praha: Fortuna, 1992. s. 157, ISBN 80-85298-84-8, s. 92).

Z hlediska funkčnosti definoval J. Dunovský čtyři typy rodiny:

- **Funkční rodina (Eufunkční)**

Nenarušená rodina, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci většina (85%). Zajišťuje optimální vývoj dítěte.

- **Problémová rodina**

Rodina, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Pro pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí představují tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování. V populaci se vyskytuje okolo 12 – 13 % problémových rodin.

- **Dysfunkční rodina**

Rodina, kde se vyskytují **vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Dítě je vážně ohroženo**, ale není nutno ho z rodiny odejmout. **Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama**, a proto je nutno učinit řadu opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny.

Otázkou je, do jaké míry podporovat takovou rodinu a od kdy se postavit v zájmu dítěte proti ní (např. zbavením rodičovských práv). Takové rodiny tvoří asi 2 %.

▪ **Afunkční rodina**

Poruchy funkcí v rodině jsou tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a poslání a dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci.

Sanace takové rodiny je bezpředmětná a zbytečná. Je nutno hledat řešení mimo rodinu, např. umístit dítě do rodiny náhradní. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % takových rodin.

(DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)

1.5 Poruchy funkčnosti rodiny

Situace, kdy rodina z nějakého důvodu a v různé míře neplní své funkce a základní požadavky dané společenskými a právními normami, bývá označována jako poruchy rodiny. Projevuje se nejčastěji jako selhání jednoho, nebo více členů rodiny, což vede k nedostatečnému plnění některých, nebo všech funkcí rodiny.

- **Porucha biologicko-reprodukční funkce** se projevuje jako bezdětnost, děti se do rodiny nenarodí nebo se narodí neplánovaně, či rodiče nejsou schopni zastávat rodičovskou roli. Patří sem také rodiny s postiženými dětmi.
- **Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce** nastává, když se rodiče nemohou, nebo nechtějí zapojit do pracovního procesu. Projevuje se nouzí či hmotným nedostatkem a rodina je závislá na sociálním systému. Porucha funkce rodiny je často podmíněna alkoholismem, psychickou anomálií či delikvencí rodičů. Zvláštní skupinou je pak rodina s více dětmi s podprůměrným ekonomickým standardem

- **Porucha emocionální funkce** způsobuje, že dítě ztrácí pocit jistoty a bezpečí (rozchod rodičů, rozvrat v rodině, nedostatečný zájem rodičů), dochází k citovému zanedbávání dítěte. Porucha emocionality je zdrojem většiny rodinných poruch. Z pohledu dítěte se jedná o narušení klidné a vyrovnané rodinné atmosféry, o kterou je dítě připraveno rodinným rozvratem, rozchodem rodičů, jejich nedostatečným zájmem či dokonce týráním a zneužíváním.
- **Porucha socializačně-výchovné funkce** nastává tehdy, když se rodiče nemohou (nemoc, pracovní překážky), nechtějí (mravní a charakterové vlastnosti) či nedovedou se z nejrůznějších důvodů o děti starat (nezralost, nezpůsobilost), zaujímají k dítěti nepřátelský postoj, který může vyústit až v týráním dětí nebo o dítě pečují nevhodnou formou.

(MAZÁNKOVÁ, L., VAVREČKOVÁ, M. Syllabus k předmětům Teorie výchovy, Typologie výchovných potíží, Základy didaktiky. Brno: IMS, 2003.), (DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)

Příčin poruch rodiny vzhledem k dítěti je velké množství a jsou různého charakteru. Pramení z chyb jednotlivých členů systému, ať je to jednotlivec, rodina či společnost, a jejich vzájemné interakce. Poruchy se mohou vázat na jednu, několik či na všechny základní funkce rodiny.

Jednotlivé poruchy funkce rodiny jsou také vzájemně propojeny (např. rodina s nedostatečným hmotným zabezpečením: žena, jež otěhotněla nechtěně, nemá dostatečnou výživu či informace o způsobu stravování v těhotenství, důsledkem je vrozená vývojová vada narozeného dítěte či ohrožené těhotenství, v dalším vývoji dítěte dochází k problému kulturní deprivace a nedostatku stimulů při výchově a péči).

(DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)

Poruchy rodiny mohou nabývat různé intenzity. Mohou být vratné nebo nevratné.

1.6 Dílčí závěry

Řada rodičů je ve svém rodičovství osamocena, jsou mladí a nezkušení, prarodiče ještě žijí aktivním životem a mladé rodině tolik nepomáhají jako dříve. Jiřina Prekopová, psychologka zabývající se výchovou dětí, rodiče podporuje sdělením, že nejlepším rodičem by byla až nyní, ve svých osmdesáti letech. Teprve na sklonku svého života má dostatek zkušeností a znalostí, aby ve výchově dětí neučinila žádnou chybu.

Ve svých knihách vybízí psychologka rodiče k tomu, že to, co dítě opravdu potřebuje je bezpodmínečná láska, pocit bezpečí a rodičovský vzor. Zároveň je také uklidňuje, že chybovat je lidské a že rodiče by chyby dělat měli.

V souvislosti s rodičovským vzorem vybízí Jiřina Prekopová rodiče k tomu, aby si položili otázku, zda jsou skutečně takovým vzorem pro své dítě, který lze následovat. (PREPOKOVÁ, Jiřina. I rodiče by měli dělat chyby. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 112, ISBN 978-80-7367-766-4.)

Vzpomněla jsem si na otázku, kterou jsem si kladla celé dětství až do dnešní doby při pozorování jiných dětí. Ta otázka zní: „Proč jsou některé děti šťastnější než jiné?“ S. Biddulph se podobnou otázkou: „Proč jsou šťastné děti šťastné?“ také zabýval. Odpověď vidí v tom, že někteří z nás jsou být šťastni či nešťastni prostě naprogramováni. Ten, kdo nás takto naprogramoval, byli naši rodiče. Nevědomky nás naprogramovali žít podle určitého scénáře. Je tedy velmi důležité si ve výchově dítěte uvědomit, co vlastně dítěti vsugerováváme, abychom jim nepřivolali problémy, které mohou přetrvávat po celý jejich život. Jeho hlavní radou ve výchově dítěte je učit dítěte mít pozitivní vztah k sobě samému.

(BIDDULPH, Steve. Proč jsou šťastné děti šťastné. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 139, ISBN 978-80-7367-496-0.)

K tomu, aby rodiče naučili dítě mít pozitivní vztah k sobě samému, mít se rád, je především zapotřebí, aby rodič sám měl rád sám sebe. Zde zjišťujeme, že výchova

dítěte, spokojenost dítěte v rodině a tedy i štěstí dítěte spočívá především ve spokojenosti rodičů. Šťastní rodiče mají tedy šťastné děti.

Byla jsem velmi, a to pozitivně, překvapena, kolik knih o rodině, výchově dítěte a jeho vývoji je vydáno a rodičům k dispozici. Kladu si však otázku, zda rodiče o těchto knihách ví, či zda mají čas je v dnešní hektické době číst. Neměli by se rodiče vzdělávat ještě předtím, než se rodiči skutečně stanou? Nemělo by toto vzdělání být součástí všeobecného povinného vzdělání?

Rodinný život a výchova dětí v něm se dnes ocitají ve velké krizi. Hlavním poselstvím je „najít v rodinách pochopení, úctu, a především bezvýhradnou lásku k bližním a k sobě samotnému.

(ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

2 DYSFUNKČNÍ RODINA

Nejlepším prostředím pro výchovu dítěte je samozřejmě rodina funkční. Dokonale funkčních rodin v reálném světě však existuje velmi málo. Každá rodina se v dnešní době potýká s problémy. Jak se ovšem rodina s nepříznivými situacemi vypořádává, záleží právě na její stabilitě a pevnosti.

Pro snadnější pochopení rodiny dysfunkční nabízím porovnání znaků, faktorů a principů fungování tohoto typu rodiny od rodiny zdravé, tedy funkční.

2.1 Dysfunkční & funkční rodina

Charakteristikou **funkční rodiny** je vzájemné respektování a ohleduplnost jednotlivých členů. Typická je také vzájemná komunikace, kde každý má právo na svůj vlastní názor. Taková rodina otevřeně přijímá nové myšlenky, postoje a nová řešení problémů.

Funkční rodina se od rodiny dysfunkční liší především citlivou rovnováhou mezi odstředivými a dostředivými psychologickými tendencemi, které v ní působí, rovnováhou mezi rodinným a vnějším sociálním světem, ale i rovnováhou mezi její stabilitou a flexibilitou. Funkční rodiny vykazují jasné hranice nejen mezi rodinnými subsystémy, ale i mezi rodinou samotnou a okolím. Ve funkčních rodinách existuje společný a uznávaný systém hodnot, zdravý komunikační styl, vzájemná důvěra, pomoc, starost a podpora mezi členy rodiny.

V komunikaci funkční rodiny převládá srozumitelnost a adresnost jejich sdělení, podporuje se empatie, vzájemná akceptace, osobní autonomie a individualita. Převládá klidná, přátelská atmosféra, vzájemný souhlas převažuje nad nesouhlasem. Konflikty a problémy se řeší kooperací. Existují zde jasné a flexibilní struktury, stejně jako jasně vymezená hierarchie moci a specifikace rodinných pozic a rolí. Funkční rodiny se vyznačují vysokou adaptabilitou, respektují změny svého vývoje a vůči vnějšímu světu jsou i přes svou ohraničenost pozitivně otevřené. Komunikace je tedy jasná a přímá, pozice jsou akceptovatelné a vše se řeší s vysokou mírou senzitivity a empatie.

(MLČÁK, Zdeněk. Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty. 1. vyd. Ostrava: Atelier Milata, 1996, s. 22, ISBN: 80-86058-58-1)

Rodiny naplňující duševní, psychické a emocionální potřeby dětí se většinou starají i o jejich tělesné zdraví. Funkční rodiny dokážou mírnit vliv stresu, jemuž jsou jejich děti během dne vystaveni (např. zátěž ve škole).

Funkční rodiny vykazují určité shodné vlastnosti, které tvoří základní stavební kameny všech vztahů.

1. Přizpůsobivost

Zdravá rodina je schopna přizpůsobit se zásadním životním změnám, drobným každodenním změnám i stresujícím událostem. Zaměřují se na pozitivní řešení a problémy řeší společně.

2. Závazek jednoho k druhému

Rodina k sobě navzájem cítí závazek a usiluje o blaho a štěstí druhých. Členové mají shodné zájmy a cíle, na nichž společně pracují a z nichž se společně radují. Volný čas tráví spolu, svoji rodinu považují za jednu z nejvyšších hodnot.

3. Komunikace

Členové funkční rodiny nachází čas k rozhovoru, naslouchání a sdílení. V komunikaci jsou čitelní, otevření a čestní a snaží se odstranit všechna nedorozumění.

4. Individualita

Zdravé rodiny usilují o to, aby každý člen cítil, že do rodiny patří a má v ní své místo, a na straně druhé posilují důvěru každého člena v sebe samého a v to, že má schopnosti, jež jsou potřebné k rozhodování, růstu a k dosahování vytyčených cílů.

5. Uznání

Členové rodiny si vzájemně vyjadřují uznání. Dělají to jasně a jednoznačně. Těší je, když mohou druhého ujistit o jejich hodnotě.

6. Duchovní zdraví

Podle statistik jsou zdravé rodiny více zaměřeny na duchovní stránku života, než je obvyklé. Vzájemně se milují, odpouštějí si, soucítí spolu a starají se jeden o druhého.

7. Společenský život

Zdravé rodiny navazují také zdravé vztahy s vnějším okolím, s přáteli, sousedy a vzdálenějšími rodinnými příslušníky. Účastní se společenského života, jsou zapojeny do širších vztahů, které jim pomáhají při vypořádávání se se stresem a životními změnami.

8. Rodinné role

Členové funkčních rodin mají každý svou vlastní roli a cítí se v ní bezpečně. Jsou však natolik pružní, že se dokáží bez problémů zastupovat. Mužská a ženská role je hodnocena stejně.

9. Čas ke sdílení

Lidé si na sebe dokáží udělat čas, i když jsou zaneprázdnění. Společně pracují, hrají si a učí se. Mají podobný smysl pro humor, radují se jak z délky, tak kvality společně strávených chvil.

10. Rozvoj duševních kvalit

U členů zdravě fungujících rodin se rozvíjejí duševní kvality, jako je bezpodmínečná láska a odpuštění, úcta, tolerantnost, čestnost a důvěra, pravdomluvnost, empatie, schopnost řešit konflikty a zvládat hněv.

(http://www.zivotazdravi.cz/modules.php?name=eBooks&pa=showebook_chapter&ebc_hid=156&ebid=5)

Funkční rodiny se podle V. Satir vyznačují těmito čtyřmi klíčovými faktory:

1. vysokým sebehodnocením,
2. přímou, jasnou, specifickou a upřímnou komunikací,
3. pružnými, humánními, přiměřenými a změnitelnými pravidly,
4. otevřenou, důvěřivou vazbou na společnost s možností volby.

Členové **dysfunkčních rodin** jsou nositeli opačných faktorů. Pokud se tyto faktory dokážou pomocí psychologa změnit, zmírní se i rodinné potíže. Jedná se o:

1. nízké sebehodnocení,
2. komunikace v rodině je nepřímá, nejasná a ne zcela upřímná,
3. pravidla jsou přísná, nelidská, nediskutovatelná a provždy daná,
4. vazba rodiny na společnost je bojácná, ponížená a obviňující.

(SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0.)

Rodiny, které vykazují níže uvedené faktory, patří k **rodinám dysfunkčním**.

1. Neschopnost vyjádřit pocity

Členové dysfunkčních rodin většinou své pocity skrývají a odmítají. Chtějí se vyhnout bolesti a zranění. Často zastávají obranné postoje, vyhrožují a mají tendenci svalovat vinu za své pocity na druhé.

2. Špatná komunikace

K otevřené komunikaci dochází jen zřídka. Při konfliktu se členové rodiny začnou jeden druhému vyhýbat a emocionálně se od sebe odtáhnou. Někdy se stává, že jeden z členů vyhrotí situaci jen proto, aby přiměl druhé k řešení konfliktu. Místo aby se pokusil přímo a otevřeně o problému hovořit, začne zjednávat nápravu prosazováním vnějších změn.

3. Hněv a konflikty

Dysfunkční rodina se problémy snaží skrývat, místo aby se jim postavila tváří v tvář. Členové rodiny se přou se o to, kdo je za rodinu odpovědný, a problémy řeší silou. To vnáší do vztahů zmatek, následkem jsou pak pocity vzájemného nerespektování a snižování hodnoty druhých. Hněv je ignorován, nebo vyjádřen extrémními způsoby.

4. Nejasné hranice

V dysfunkčních rodinách jsou vztahy propletené. Jeden člen rodiny zasahuje do života druhého bez respektování jeho individuality a osobnosti. Toto "porušování hranic" může vést až k zneužívání a násilí.

5. Manipulace a ovládání

Chtějí-li členové dysfunkční rodiny vyjádřit svůj hněv či zklamání, používají k tomu obviňování a zahanbování. Manipulací se snaží přimět druhé k tomu, aby dělali to, co chtějí oni. K tomu používají pocity viny nebo snižování hodnoty druhého.

6. Negativní postoje

Rodinní příslušníci přistupují k sobě s podezřením a berou se příliš vážně. Nevědí, co je optimismus, a postrádají smysl pro humor. Mají velmi málo společných zájmů, a jen zřídka nacházejí společné téma k hovoru. Nejsou také schopni společně oslavovat radostné události či potvrzovat hodnotu druhých.

7. Strnulé a netolerantní postoje

Členové nemají odvahu vyzkoušet nové způsoby jednání, důvodem je obava z kritiky. Je pro ně velmi těžké cítit se svobodně a spontánně a rozvíjet svoji kreativitu. Raději žijí v minulosti a se současnými změnami se neumějí vypořádat.

8. Společenská izolace

Většina nezdravých rodin je osamělá. Rodina je izolována jak jeden od druhého, tak od vztahů mimo rámec rodiny. Členové nemají odvahu požádat druhé o podporu, protože si myslí, že by se jejich problémy nikdo nezabýval. Někdy také vykazují protispolečenské postoje a chování, díky nimž pak ztrácejí i své přátele.

9. Stres a psychosomatická onemocnění

Nevyjádřené pocity se v člověku ukládají a stávají se jeho součástí, což může negativně ovlivnit jeho zdraví a vyvolat psychosomatické onemocnění. Takový člověk postupně ztrácí energii k péči o rodinu.

(http://www.zivotazdravi.cz/modules.php?name=eBooks&pa=showebook_chapter&ebchid=156&ebid=5)

V. Satir blíže popisuje i **rozdílnot atmosféry ve funkční a dysfunkční rodině**. V dysfunkční rodině se vždy začala cítit nespokojenost, vnímala krajně zdvořilou atmosféru a nudu ze strany členů rodiny. Nebo naopak zaznamenala atmosféru zlověstnou a velkou dynamičnost. Z návštěv dysfunkčních rodin odcházela s nevolností, bolestmi zad, ramenou i hlavy. Postupem času zjistila, že členové dysfunkčních rodin mají stejné zdravotní problémy jako ona. Blíže si také všimla detailů, jako ztuhlost těl, mrzuté či prázdné tváře, oči hledí raději dolů než na ostatní členy rodiny. Mezi jednotlivci je málo projevů přátelství a radosti. Rodina drží pohromadě jen z povinnosti a raději se vyhýbají sobě navzájem.

Z rodiny funkční pak cítí svěžest, nefalšovanost, upřímnost a lásku. Vnímá také existenci srdce, duše i rozumu. Členové si navzájem projevují lásku, intelekt a úctu k životu. Sami sebe si váží navzájem a projevují si úctu, mohou otevřeně dávat najevo své city, bolesti a nesouhlas. V oblasti fyziologické jsou těla půvabná, obličeje uvolněné. Lidé se dívají jeden na druhého.

(SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0.)

2.2 Dysfunkční rodina a její typologie

„Dysfunkce je narušená, snížená funkce, vada či postižení. Může se jednat také o takový důsledek lidského vědomého jednání, který negativně zasahuje celek společnosti (a její jednotlivé organizace, instituce), její adaptační schopnost, integraci, uskutečňování cílů nebo zachování struktur. Dysfunkce je pak všechno, co je škodlivé pro další existenci společnosti“ (JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník, 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 286, ISBN 8071785350, s. 67.)

Dysfunkční rodina je rodina neplnící řádně a náležitě některé své základní funkce. (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dysfunkcni-rodina>)

Vnitřní vztahy dysfunkčních rodin se projevují atmosférou nedůvěry a očekáváním nepříjemností. Na nepřátelské chování, se v těchto rodinách reaguje razantní nepřátelskou odvetou nebo bezpodmínečnou kapitulací. Potřeby a přání členů rodiny jsou přijímány jako nepřijatelné, neoprávněné a jsou odmítány. Běžným jevem jsou ostré mocenské boje, jež někdy vedou k roztržení rodiny na dva tábory. V těchto rodinách jsou role nejasné, neurčité je i rozdělení odpovědnosti mezi členy rodiny. Odpovědnosti se pokud možno každý vyhýbá nebo ji naopak chce strhnout na sebe, přitom ji však neunes. Přes proklamovanou blízkost a vzájemnost se v dysfunkčních rodinách nacházejí známky distancovanosti a neangažovanosti.

V komunikaci dysfunkčních rodin se zjišťuje mnoho protimluvů, nedorozumění či neurčitostí. Je zde vysoká stereotypie, rodina se drží zaběhlých způsobů komunikace, neodvažuje se hledat nové způsoby. Komunikační iniciativa členů dysfunkčních rodin bývá nízká, v rodině se však může vyskytovat někdo, kdo se pokládá za jejího mluvčího a strážce rodinných pravidel. Ten pak ovládá pole, ostatní mlčí, nepřesvědčivě přitakávají. Bývá zde však také pozorováno nápadně mnoho negativních emočních projevů, od ironizování až k otevřenému a přímému napadání.

(MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2., rozš. a přeprac. vyd.. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.)

V rodině je až nepochopitelná hluchota ke stavu krajní psychické nouze některého člena. V méně extrémní podobě má nezájem podobu cynického zlehčování signálu nepohody nebo nespokojenosti. Vyskytují se i neskrývané projevy beznaděje a zoufalství. Dysfunkční rodiny zvládají i běžnou provoz domácnosti s obtížemi. V dysfunkční rodině nejsou jasné kompetence, vyhlašují se požadavky, kterými se nikdo neřídí.

(MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2., rozš. a přeprac. vyd.. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.)

Typologie dysfunkčních rodin

Dysfunkce rodiny se může projevovat různými podobami a různými směry. Představím zde především tu typologii, ve které hraje velkou roli dítě.

Z. Matějček rozlišuje dysfunkční rodiny z **hlediska rodinné patologie**:

1. Neintegrovaná rodina (chaotická, mnohaproblémová, rozpadlá)

Vyznačuje se nízkou soudržností a vysokou mírou hostility mezi jejími členy.

2. Rozštěpená rodina: různé variace koalic členů.

3. Externě integrovaná rodina (nezralá, dětinská)

Vnitřní stabilitu udržují osoby mimo rodinu či instituce.

4. Interně integrovaná rodina (uzavřená, sociálně izolovaná)

Má vysokou kohezi, která narušuje vztahy s vnějším světem.

5. Represivní rodina (neurotická, perfekcionistická)

Vzájemně nesdělované negativní pocity se transformují v neurotické či psychosomatické příznaky.

6. Impulzivní rodina (agresivní, deviantní)

Členové odreagovávají své afektivní napětí vně i uvnitř rodiny.

7. Rodina s preferovaným subsystémem

8. Rodina nesouměrná s vyhraněnou dominancí některého ze subsystémů a rodinu s nejasnými vnitřními hranicemi.

(MATĚJČEK, Zdeněk. in MLČÁK, Zdeněk. Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty. 1. vyd. Ostrava: Atelier Milata, 1996, s. 22, ISBN: 80-86058-58-1.)

Z. Mlčák řadí k nejvíce rozšířeným typům dysfunkčních rodin následující typy rodin, a to z **pohledu výchovného stylu rodičů a významu rodiny pro optimální vývoj dítěte.**

1. Nezralá rodina

Sňatek mladých partnerů, vynucený nechtěnou graviditou dívky. Mladí manželé selhávají vlivem svých nevyrovnaných postojů v rodičovské péči o dítě. Dítě je chápáno spíše jako rušivý než spojující faktor rodiny. Rodiče jsou ekonomicky, ale i psychologicky závislí na svých rodičích. Jsou také nezralí v oblasti životních hodnot, citů a zkušeností. Mají sociální, ale i ekonomické problémy.

2. Přetížená rodina

Rodina je charakteristická dočasnou disproporcí mezi situačními požadavky a adaptivními možnostmi rodiny je zvládat. Zdrojem tohoto rozporu jsou

konflikty v rodině, mezi manželi, s příbuznými, v zaměstnání, se sousedy, s dětmi, neprospěch dítěte a mnoho jiných sociálních a ekonomických obtíží. Nadměrná zátěž má negativní dopad na všechny členy rodiny včetně výchovy dětí. O výchovu dětí mají rodiče zájem, i když se jim vymyká z rukou.

3. Ambiciózní rodina

Jeden z rodičů se projevuje nadměrnou snahou o úspěšnou seberealizaci (studium, sport, luxus). Děti jsou po materiální stránce dobře zajištěny, ale citově strádají, aniž by příčiny strádání chápaly. Nejen rodiče, ale také děti jsou nespokojeni. Rodiče se postupně dostávají do bludného kruhu snahou o stále vyšší materiální či společenský standard.

4. Perfekcionistická rodina

Rodiče i děti jsou neustále pod tlakem, jehož příčinou je dosažení co nejvyšších a nejdokonalejších výkonů. Tato tendence zpravidla nebývá v souladu s reálnými schopnostmi a možnostmi členů rodiny. Rozpor vytváří v soužití rodiny chronickou zátěž. Důsledkem bývají úzkost, nejistota, agrese či ztráta duševní rovnováhy.

5. Autoritářská rodina

Autoritářská rodina se vyznačuje cílevědomým potlačováním spontaneity o osobní autonomie členů rodiny. Důvodem jsou permanentní příkazy a zákazy ve smyslu slepé poslušnosti. Děti jsou vychovávány represivním systémem s širokou škálou trestů, od ponižování a ironie až po fyzické násilí. Tento výchovný styl děti frustruje, vede k apatii, rezignaci, negativismu či agresi. Autoritářské tendence se promítají do výchovného stylu dětí, když se samy stávají rodiči.

6. Protekcionistická rodina

Dítě je vychovááno ochránářsky a je rozmazlováno. Děti jsou zbavovány přirozené odpovědnosti za své chování, ovládají rodiče a ti se jim podřizují. Okolní svět je vnímán jako nepřátelský, ve kterém se děti snadno zraní a budou bezmocné a nesamostatné. Děti pak mají pocity bezmocnosti vůči světu, brzdí se jejich snaha o překonávání sebe samých a narušuje se jejich pozitivní vztah k okolí.

7. Liberální rodina

Rodina je typická chaotickým uspořádáním soužití s nejasně vymezenými pravidly vzájemného styku členů. Děti jsou vychovávány improvizčně, mají přemíru volnosti, ale také nedostatek životního programu. Výsledkem jsou u dětí nežádoucí sklony k egosimu, lenosti, pohrdání autoritami a asociálním sdružováním.

8. Odkládající rodina

Rodina je charakterizována snahou rodičů přenášet výchovné povinnosti mimo. Děti jsou vlivem zátěže rodičů, jejich nezralosti či vlivem vleklé manželské krize často svěřovány příbuzným nebo jiným osobám. To vede k narušení jejich optimálního psychosociálního vývoje a vzniká riziko citové subdeprivace či deprivace.

9. Disociovaná rodina

Zde jsou narušeny vnitřní i vnější vztahy. Důvodem je dlouhodobá krize, napětí, rozvod, zanedbávání domácnosti, alkoholismus či prostituce. Následky u dětí jsou vážné projevy maladaptace (neschopnost se přizpůsobit novým životním podmínkám) a psychické strádání.

10. Nevlastní rodina

Jedná se o novou rodinu či nové partnerství vzniklé po rozvodu. Existuje zde rozpor mezi vytvářející se novou rodinnou tradicí a přetrvávajícím vlivem tradicí dřívější rodiny. Děti střídají pobyt v obou rodinách a jsou pod vlivem dvou různých výchov a norem. Děti se také obtížně vyrovnávají s pocity rozštěpené loajality mezi vlastním a nevlastním rodičem, trpí pocity viny a úzkosti, které se projevují neurotickými projevy či poruchami chování.

11. Rodina v rozvodu

Jedná se o rodinu, která aktuálně řeší rozpad partnerství rodičů. Členové rodiny jsou pod psychickým tlakem, a to dokonce i děti, které jsou do konfliktů přímo i nepřímo zavlékány. Často se jeden rodič snaží o vytvoření koalice s dětmi, aby „potrestal“ odcházejícího partnera.

12. Klinická rodina

Pro tuto rodinu je typický kontakt s odborníky, poskytujícími terapeutickou či sociální pomoc. Rodiče nebo děti mívají různé druhy smyslového, tělesného a duševního postižení. Jde např. o rodinu s mentálně retardovaným dítětem, dítětem s lehkou mozkovou dysfunkcí či poruchami chování. Dospívající dítě může být delikvent nebo toxikoman. Může se také jednat o rodinu s dospělým patologickým hráčem či alkoholikem.

13. Neklinická rodina

Patří sem např. romské rodiny, uprchlické rodiny, rodiny neúplné nebo rodiny svobodných matek.

14. Rodina zanedbávající či týrající děti

Rodiče mají narušenou osobnost. Děti vlivem agresivity, fyzického nebo sexuálního zneužívání trpí závažnými poruchami duševního a tělesného vývoje. Patří sem také psychologicky vážnější problém, a tím je nevšímavost rodičů

k základním tělesným a zejména psychickým potřebám dětí. Výsledkem je pak psychická deprivace či subdeprivace.

(MLČÁK, Zdeněk. Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty. 1. vyd. Ostrava: Atelier Milata, 1996, ISBN: 80-86058-58-1)

Ve vztahu k dítěti klade J. Dunovský největší důraz na **poruchu socializačně-výchovné funkce**. Ta je dle něj ze všech rodinných funkcí v péči o dítě nejdůležitější. Na poruchy rodiny ve vztahu k dítěti nahlíží z pohledu, zda jsou objektivní, tj. na vůli rodičů nezávislé, subjektivní a smíšené:

1. Rodiče se o dítě nemohou starat

Důvody mohou spočívat v nepříznivých přírodních podmínkách a situacích (různé katastrofy), v poruchách fungování společnosti (válka, hladomor, devastace prostředí), v poruchách rodinného systému (velký počet dětí, rozpad rodiny, nezaměstnanost, výkon trestu, nízké příjmy či postavení) či v jednotlivých členech rodiny (smrt rodičů, nemoc).

Dítě trpí hmotným nedostatkem a nedostatkem výchovných podnětů. Na druhou stranu jsou tyto nedostatky v péči o dítě doprovázeny velkým zájmem o dítě.

Dopad na dítě: podvýživa, chronické onemocnění, osiření, nedostatečné rozvinutí dítěte.

Důsledky na vývoj dítěte: ohrožený a poškozený tělesný vývoj, poruchy socializace, smrt.

2. Rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě

Porucha funkce rodiny má příčiny v rodinném systému a v jejích jednotlivcích. Rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby. Důvodem je jejich nezralost, mladost, neschopnost se vyrovnat

se stresovými a novými situacemi, neschopnost přijmout základní společenské normy. Dále sem patří porušená struktura a stabilita rodiny.

Potřeby dítěte nejsou dostatečně uspokojeny, což má za následek nedostatečný vývoj. Zájem rodičů o dítě je různý, od nadměrného až po nezájem.

Jedná se o situace, kdy se dítě narodí mimo manželství či velmi mladým rodičům, dítě z neúplné rodiny či v náhradní péči, handicapované nebo chronicky nemocné dítě.

Dopad na vývoj dítěte: nejrůznější typy poruch socializace dítěte.

3. Rodiče se nechtějí o dítě starat

Příčinou plnění rodičovské role je porucha osobnosti rodičů, např. maladaptace, disharmonický vývoj (deprivace), psychopatie. Rodiče nejsou dostatečně vyzrálí. Zájem rodičů o dítě je minimální a v hodnotovém žebříčku rodičů stojí velmi nízko.

Dopad na dítě: dítě je zanedbáváno, pochází z neúplné rodiny či je zcela opuštěno a přebývá bez domova. Školní prospěch je ohrožen, vývoj dítěte je poškozován. Dítě musí být z rodiny odejmuto.

Dopad na vývoj dítěte: negativní dopad na sociální, psychickou a somatickou stránku vývoje dítěte, poruchy vývojové úrovně hmotnosti a výšky, opožděný fyziologický vývoj, neurotické a mozkové dysfunkce, porucha chování, sociální nepřizpůsobivost, delikvence.

Dítě zcela ztrácí svou rodinu a stává se „sirotkem“. Je proto třeba mu zajistit rodinu náhradní (osvojení, pěstounská péče, dětská vesnička, dětský domov)

Řešení: vhodnými výchovnými či organizačními zásahy povzbudit zájem rodičů o dítě a zlepšit tak socializačně výchovnou funkci rodiny. Nebo dítěti nalézt jinou formu náhradní rodinné péče v případě, že situace v rodině je neřešitelná.

4. Rodiče se o dítě nadměrně starají

Nadměrná péče a zájem rodičů o dítě je zapříčiněna vychýleným postojem či stavem rodičů v oblasti psychosociální (staří, ambiciózní rodiče, dítě je jedináček).

Dopad na dítě: rozmazlené dítě, nepřipravené na samostatný život, nerespektuje ostatní

Dopad na vývoj dítěte: neurotizace dítěte, poruchy sociální adaptace, projevuje se buď agresí nebo submisivitou.

5. Rodiče dítě týrají a zneužívají

Důvodem nepřátelského až nenávistného vztahu rodičů k dětem je těžká psychopatologie rodičů. Rodiče nejeví o dítě žádný zájem. Výsledkem je týrání, zneužívání až smrt dítěte.

Dopad na dítě: trvalé ohrožení zdraví a život dítěte, pohlavní zneužívání, syndrom týraného dítěte, někdy smrt.

Dopad na vývoj dítěte: těžké poruchy tělesného, duševního a sociálního vývoje.

(DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)

2.3 Dítě v dysfunkční rodině

Ne všichni z nás mají předpoklady k plnění rodičovské role. Určité vlastnosti rodičů zvyšují riziko špatného zacházení s dítětem:

- nedostatky v sociální orientaci, nízká schopnost empatie, neporozumění potřebám jiného člověka, rigidita, osamělost a problematické mezilidské vztahy,
- problematické sebehodnocení, nízká sebedůvěra, nespokojenost s rodičovskou rolí,

- nedostatečná sebekontrola a nízké sebeovládání, impulzivita a potřeba projevit negativní city,
- špatná zkušenost z vlastního dětství: 70 % lidí, s nimiž v dětství rodiče nezacházeli přiměřeným způsobem, mělo sklon chovat se podobně.

Rodina se tak může stát zdrojem zátěže a příčinou vzniku psychických problémů, eventuálně závažnějšího narušení osobnosti svých členů.

(VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 444, ISBN 8071782149.)

Pokud je rodina v určitém směru dysfunkční, některé důležité potřeby dětí zůstávají neuspokojeny a rodina se tak stává pro dítě spíše zdrojem zátěže než zdrojem bezpečí. Jedná-li se o dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou mu v důsledku narušení rodinných funkcí chybět určité významné zkušenosti nebo může být jeho vývoj dokonce deformován.

Projevy dysfunkce rodiny ve vztahu k dítěti

Dítě v dysfunkční rodině vždy trpí. Následující text blíže seznamuje s některými dysfunkcemi a objasňuje situaci dítěte v takové rodině.

1. Týrání dítěte

Mezi základní formy **týrání patří tělesné týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání a zanedbávání.**

a) Tělesné týrání

Zahrnuje násilí na dětech, včetně záměrného opomenutí péče o dítě, které má za následek tělesné utrpení dítěte, jeho poranění či dokonce smrt. Tělesné týrání je vždy nenáhodný a opakující se projev chování ze strany rodičů vůči dítěti. Často

rodiče k tomuto chování dítě „vyprovokuje“ svým chováním a charakterem. Tělesně týráni jsou především děti, které nedovedou své rodiče zaujmout (apatické), jejich chování je nesrozumitelné (úzkostlivé děti), děti, které svým stylem chováním rodiče zatěžují a vyčerpávají, nebo děti, které nesplňují očekávání dospělých. Na druhou stranu se takto chovají rodiče s také předem danou charakteristikou. Jedná se o rodiče ve vysoké stresové situaci, mající psychicky narušenou osobnost. Dále jsou to rodiče, kteří jsou psychicky nebo somaticky nemocní, závislí na alkoholu, drogách či hrách, osaměle žijící rodiče, nezralý a nezkušený rodiče. A především rodiče, kteří byli v dětství také týráni. Ti by často rádi své chování změnili, ale nezažili rodičovskou lásku, respekt, a proto neví, jak se vůči vlastnímu dítěti chovat. A tak se u nich opakuje stejný styl chování, jako si prožili oni sami ve své původní rodině. (ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

Fyzické týráni vede k pocitu ponížení, strachu a deprese. Za fyzické týráni se považuje i zlé nakládání, většinou s využitím fyzické převahy. Může se jednat o drobné a opakující se fyzické útoky, omezování volného pohybu, ponižování lidské důstojnosti apod.

Fyzické násilí je velmi častým problémem. Velmi často k němu dochází ne v rodinách s nižším vzděláním a nižší životní úrovní, ale v rodinách s vysokoškolským vzděláním a velmi dobrou životní úrovní. (ŠMOLKA, Petr, MACH. Jan. Manželská a rodinná trápení. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 192, ISBN 978-80-7367-448-9.)

b) Psychické týráni

Psychické týráni má závažný a velmi negativní vliv na citový vývoj a chování dítěte. Jeho závažnost spočívá v tom, že na dítěti na první pohled nezanechává viditelné následky a neohrožuje život dítěte. Následky však zanechává na duši a ty nelze někdy odstranit. K psychickému týráni patří slovní agrese, odmítání či ignorování,

vystavování konfliktům v rodině či je do nich dítě úmyslně zatahováno. Dítě cítí, že ho rodič nebere na vědomí, že je mu lhostejné, je ponižováno, omezováno v kontaktu s ostatními dětmi, rodič mu nadává či se chová tak, že dítěte nahání pocit strachu a obav. Takové jednání dítěti způsobuje pocity nedůvěry vůči rodiči a jeho chování, ale také vůči celé společnosti. V pozdějším věku se dítě chce dostat do sporu s tímto rodičem a vše mu „vrátit“. Často situaci dítě řeší útekem z domova. Vůči rodiči také dítě cítí pocity méněcennosti a ponížení.

(ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

c) Zneužívání

Zneužívání chápeme jako využívání dítěte k uspokojení vlastních potřeb. Nejčastější formou je sexuální zneužívání. Tuto situaci by měl zpozorovat zdravotník. (LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.)

d) Zanedbávání péče o dítě

„Pojem zanedbávání je součástí syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – CAN (Child Abuse and Neglect). Jde pravděpodobně o nejčastější formu špatného zacházení s dětmi v rodinách.“

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5, s. 35-36.)

Zanedbávání dítěte pramení z toho, že rodiče nejsou schopni jasně a citlivě reagovat na chování dítěte. Nevšímají si jeho signálů a potřeb. Dítě pak špatně prospívá, jelikož má jen minimální pozornost rodiče. V některých případech rodiče dítě ignorují úplně. Prakticky se jedná o neuspokojování základních potřeb dítěte, jako je adekvátní strava, odpovídající oblečení, bezpečný a chránící domov, adekvátní

zdravotní péče a vzdělání, adekvátní dohled, ochrana před nebezpečím z okolního prostředí, pozitivní přijetí a podpora dítěte.

Typy zanedbávání:

- a) fyzické: neuspokojování tělesných potřeb (výživa, šaty, bydlení, bezpečí),
- b) výchovné – absence ve škole, dětská práce,
- c) emoční – neuspokojení citových potřeb,
- d) zanedbávání zdravotní péče,

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

Emoční zneužívání dětí

Jedná se o neschopnost dysfunkční rodiny uspokojovat psychické potřeby svých členů, neuspokojení potřeby rozvoje duševních schopností a nedostatek lásky. Matoušek popisuje emoční zneužívání dětí jako trvale nepřátelský postoj rodiče k dítěti či prostý emoční chlad. Je to také využívání dítěte k plnění citových potřeb dospělého, jež nebere v úvahu potřeby dítěte.“ (MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. rozš. a upr. vyd. Praha: SLON, 2003, s. 161, ISBN 80-86429-19-9.)

Poruchy osobnosti člověka a jeho chování mají nenáhodně často svůj původ v dlouhodobém a závažném nedostatku syčení základních životních potřeb psychické a sociální povahy v dětství. (ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů, 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

Zanedbávanému dítěti se nedostává potřebné péče, nedostatky v oblasti hygieny, stravování, ochrany před úrazy, ale ani výchovného vedení, vzdělání, projevem je také velmi nízký zájem o dítě, dohled na něj ve volném čase či pomoc při přípravě

do školy. (LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.)

Zanedbávané dítě pak nemá dost příležitostí k tomu, aby se učilo základním dovednostem. Nemá dost podnětů k tomu, aby mohlo rozvíjet svůj intelekt a své schopnosti. Dítě se opoždí ve vývoji řeči, je nemocnější než jeho přiměřeně vychovaní vrstevníci. Vůči okolí projevuje málo zájmu, špatně navazuje kontakty s cizími lidmi. Hůře se soustřeďuje. Stav apatie je u dítěte střídán stavem náhlého oživení, jenž nemá dlouhé trvání a přechází opět do stavu apatie. Tyto děti nemají dostatečný soucit s bližními, necítí vinu při přestupku proti obecným zásadám morálky. Snadno se stávají obětními beránky dětských kolektivů. Na neúspěch či frustraci reagují většinou agresivně.

(MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. rozš. a upr. vyd. Praha: SLON, 2003, s. 161, ISBN 80-86429-19-9.)

Domácí odborná literatura pracuje v oblasti zanedbávání dítěte s dvěma pojmy: **zanedbávání a psychická deprivace:**

Zanedbávání je spojeno spíše s nízkou socioekonomickou úrovní rodiny, kde biologické potřeby dítěte nejsou dostatečně uspokojovány. Citové vztahy s rodiči jsou však navázány.

Psychická deprivace

Deprivace pochází z latinského deprivio, neboli zbavení někoho něčeho, způsobení mu nedostatku. Je to stav, kdy psychické potřeby dítěte nejsou uspokojovány po delší dobu. Může se jednat o nedostatek podnětů, chybějící řád či autonomie, psychickou závislost. Příkladem může být matka, která vůči potřebám dítěte není empatická, orientuje se na svou práci, nebo má vlastní problémy, je depresivní, nestabilní či dítě je nechtěné.

Děti mohou mít dobré materiální zabezpečení, zajištěné dobré vzdělání, ale strádat v citové oblasti.

(LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.)

Typickým rysem citově subdeprivovaných dětí je horší školní prospěch. Dítě je nápadně dráždivé, výbušné a má tendenci reagovat zlostně. Jedinci s nedostatečně uspokojenou citovou potřebou mívají běžně problémy v sociální adaptaci.

Zanedbávání a násilí na dětech postihuje děti v kterémkoliv věku. Neprojevuje se jen ve formě pohlavků, ale také zraňujícími slovy, vyhrožováním, nedostatkem zájmu a něžností, stálou nedbalou péčí a nevhodnými výchovnými požadavky. Patří sem také situace, kdy dítěti není poskytnuta nezbytná péče (potraviny, oblečení, atd.), neberou se v úvahu jeho vývojové etapy a životní rytmus. (TRÉLAÛN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6.)

Dospělí nechávají většinou dítě prožívat totéž, co oni prožili v dětství (tělesné tresty, ponižování, ignorování, nulový projev lásky a něžnosti). Používání tělesných trestů dělá dobře osobě, která si jimi vybíjí zlost. Výchovné jsou pouze krátkodobě, dítě spíše umlčuje a to pak cítí ponížení, úzkost, vztek, pocit nespravedlnosti, necitelnosti až touhu po pomstě. Násilí páchané na dětech je zdrojem agresivního a nepřiměřeného chování dětí, které se projevuje násilím, delikvencí, drogovou závislostí, sebevražděným chováním. (TRÉLAÛN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6)

2. Vybrané osobní dysfunkce rodiče a dopad dítě

a) Rodič alkoholik

V České republice je požívání alkoholu velmi rozšířené, je to velmi častý způsob trávení volného času. Rozpoznat, kdy se jedná o závislost na alkoholu je pak

obtížnější. Velmi ohroženou skupinou jsou také ženy po třicítce či ženy na mateřské. U žen a mužů se projevy alkoholismu projevují jinak. Muži jsou agresivnější, ženy pak apatičtější. Postupem času však obě pohlaví přestanou plnit své rodinné povinnosti, rodinná atmosféra je narušena.

Dítě může být narušeno alkoholismem rodiče již v prenatálním věku, kdy se těhotná matka alkoholu nezřekla. Dítě je pak celoživotně fyzicky i psychicky narušeno a opožděno.

Dítě alkoholika či alkoholiků vyrůstá v dramatickém domácím prostředí, na jeho potřeby, problémy a zájmy není čas ani prostor. Dítě bývá ochuzeno citově, někdy i sociálně a finančně. Dítě nikdy neví, v jaké náladě své rodiče zastihne. Důsledkem je také zhoršený školní prospěch, nepředvídatelné chování a sociální izolace od vrstevníků. Často se projeví dědičné dispozice sklonu k alkoholismu a dítě se pak samo, v pozdějším věku, alkoholikem stane. Určitou roli hraje také vzor rodiče.

(<http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rodice-jsou-zavisli/dopady-alkoholismu-rodicu-na-deti.shtml>)

c) Patologické hráčství rodiče

Gamblerství je v České republice také častý jev návykového chování. Počet a přístup k hracím automatům je oproti jiným zemím Evropské unie velmi neobvyklý. Chorobný hráč také přestává plnit rodinné povinnosti, rodinu finančně ruinuje a psychicky vyčerpává. Časté jsou také krádeže či nekonečné půjčky. Následky pro dítě jsou podobné jako u rodiče alkoholika. Rodič v poslední etapě trpí také depresemi a situaci řeší pokusem o sebevraždu.

d) Nejasná a nepřímá komunikace

Nejasná a nepřímá komunikace je typickým signálem dysfunkční rodiny. Rodina neumí hovořit o svých pocitech, ani sdělit informace. Rodiče se nezajímají o prožitky

dítěte a dítě je následkem toho také neumí sdělit. Dalším příkladem je nejednotný styl výchovy rodičů, dítě pak vyrůstá v prostoru bez pravidel.

e) Separace člena rodiny, programující rodič

Semknutí části rodiny vůči zbylému jedinci se nazývá „koalice“ členů proti některému jinému členu či s tímto členem. Projevuje se jako zřejmé spojenectví proti některému členu rodiny. To rozděluje jednotu rodiny a ničí její funkčnost.

(LABÁTH, V. a kol. Riziková mládež, 1. vyd. Praha: Slon, 2001, s. 159, ISBN 8085850664.)

Programující rodič „programuje“ dítě proti zbývajícím rodičům. Vytváří atmosféru, že vše související s druhým rodičem je špatné až nebezpečné a dítě citově vydírá. (www.inovacejsouin.chrudim.cz, dokument Problémy v rodině)

f) Osobnostní porucha

Osobnostní porucha rodiče je způsobena jeho psychopatickou či anomální osobností. Jedinec není schopen řádně plnit své rodičovské povinnosti.

g) Nemoc člena rodiny či rodiče

Nemoc rodiče může být buď vrozená (genetická zátěž) či získaná (úraz). Rodina veškeré síly vynakládá na péči o tohoto člena, potřeby dítěte jsou nedostatečně uspokojovány

h) Rodiče nežijí spolu, ale vedle sebe

Rodiče si spolu přestanou z rozličných důvodů rozumět, kvůli dětem však udržují formální manželství. Tuto situaci však dítě vycítí, cítí se ohroženo, snižuje se uspokojení jeho potřeby bezpečí. Narušený vzor manželského soužití si odnáší do svých budoucích partnerských vztahů.

i) Nevěra rodiče

Nevěra jednoho z rodičů je také prvkem toho, že rodina nefunguje ve vztahu k dítěti. Nevěra způsobuje porušení vztahu otce a matky, což také ovlivňuje dítě. Rodiče mezi sebou ztrácí důvěru a nevěrný rodič snižuje svou odpovědnost vůči rodině. Dítě ztrácí pocit jistoty a bezpečí, převládají u něho pocity vnitřního napětí. (ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

j) Neschopnost se o dítě starat

Rodičovské postoje mají začátek ve vlastní rodině a ve zkušenosti dítěte s vlastními či náhradními rodiči. Dítě, které nezažilo harmonické dětství se jen velmi těžko dobře postará o své vlastní dítě.

(MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí, 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 143, ISBN: 80-7178-085-5, s. 11.)

3. Sociálně-ekonomická dysfunkce rodiny

Na vývoj a utváření osobnosti působí všechny stránky rodinného prostředí. Společenská a ekonomická pozice rodiny působí přímo i zprostředkovaně, např. tlakem na shodu s normami skupiny, srovnáváním vlastní rodiny s rodinami vrstevníků, sousedství, postoje rodičů k životu, zařazení bytu. Slabší společenská a ekonomická úroveň rodiny se může promítat do větší citlivosti, introvertních postojů, neuroticismu, agresivity, izolace, nedostatku společenské aktivity, obranných reakcí, pocitů nejistoty a komplexu méněcennosti.

(<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>)

Sociální dysfunkce rodiny může být také způsobena jejím sociálním vyloučením. Důvodem může být :

- odmítnutí společnosti integrovat jedince či rodinu, např. z důvodu kulturní, náboženské či jiné odlišnosti,

- odmítnutí jedince či rodiny integrovat se do společnosti, vytvářejí uzavřené celky, např. kulturní, náboženské, jazykové,
- osobní charakteristika vyloučených jedinců či rodin, jako je nízká ekonomická úroveň, nízké vzdělání, sociální vrstva,
- strukturální faktory, které rodině či jedinci brání se integrovat do společnosti, např. nespádají do „privilegovaných“ lidí, povaha lokálních trhů práce, špatné životní prostředí a nedostatečná občanská vybavenost území, na němž žijí.

(MAREŠ, Petr. Faktory sociálního vyloučení, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, s. 41, ISBN 80-87007-15-8.)

Sociální vyloučení (exkluze) má tři dimenze: ekonomickou, politickou a sociální.

Ekonomické vyloučení může být zdrojem, ale také důsledkem chudoby, jedná se o vyloučení ze životního standardu a obvyklých šancí pro danou společnost nebo kolektiv. Důvodem je především situace na trhu práce a nezaměstnanost. Politické vyloučení je chápáno jako upření občanských, politických a základních lidských práv (např. upření politických práv). Sociální vyloučení zabraňuje lidem a rodinám sdílet určité sociální statusy či instituce a využívat sociální, ekonomické, politické a kulturní systémy, které umožňují sociální integraci jedince do společnosti (např. znemožnění účasti na společenských a volnočasových aktivitách).

(Bhalla and Lapeyre 1997: 418, Percy-Smith (2000) in MAREŠ, Petr. Faktory sociálního vyloučení, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, s. 41, ISBN 80-87007-15-8.)

V praxi je sociální exkluze často způsobena velmi **nízkou ekonomickou úrovní rodiny** až její chudobou v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti. Vysoká nezaměstnanost rodičů je specifickým rysem rodin v sociální tísní. 91 % rodičů v této sociální kategorii má pouze základní vzdělání. Většina mladých matek řeší tíživou situaci útekem na mateřskou dovolenou, čímž se problémy jen prohlubují. Rodiny jsou závislé na sociálních dávkách, přibývá těch, jimž hrozí vystěhování

pro dlouhodobé neplacení nájemného. Nevhodný rodinný vzorec ovlivňuje negativně vztah mladých rodičů k zajištění potřeb a výchovy dětí, které jsou považovány za samostatné již ve velmi útlém věku. Často tyto rodiny nedostatečně plní výchovné funkce a nerespektují zákon o povinné školní docházce. Děti, vyrůstající v nepodnětném rodinném prostředí, přejímají vzory chování dospělých. Jednotčím prvkem těchto rodin je zvláštní druh solidarity, vzájemná podpora a půjčování si peněz, ale také odmítání kontaktů s jinými komunitami.

(<http://www.mvcr.cz/clanek/systemova-pomoc-dysfunkcnim-rodinam.aspx>)

Rodina ve finanční tísní není schopna dítěti zabezpečit zdravou stravu, dostatečně oblečení, kvalitní obuv. Nemá možnost investovat do vzdělání a zdravý dítěte. Dítě nebývá přijato do kolektivu dětí a je izolováno. Izolaci pocítují celá rodina, není schopna s dítětem prožít dovolenou, ani nezve přátele a známé. Na kroužky a aktivní prožití volného času dítě nárok nemá. Často děti z těchto rodin nejsou rodiči posílány do školy vůbec, či mají velmi časté absence, jsou nuceny pracovat či je rodiče jiným způsobem zneužívají k získání financí (např. žebrota). Finanční nedostatek rodiny ji může přivést až k problémům s placením nájmu, kriminalitě některých členů, rozpadu manželství či k bezdomovectví.

(MAREŠ, Petr. Faktory sociálního vyloučení, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, s. 41, ISBN 80-87007-15-8)

Ze společnosti mohou být vyloučeni také imigranti, zahraniční dělníci, lidé s osobním handicapem, nekvalifikovaní, drogově závislí, ale také děti vyrůstající v problémových rodinách a různě vymezené minority (rasově, nábožensky, jazykově a kulturně), sociálně izolované rodiny bez přátel a širší rodiny, ale také „matky živitelky“. V České republice jsou takto sociálně vyloučeni také Romové. V jejich případech dochází k vzájemnému působení všech uvedených faktorů sociální exkluze.

(MAREŠ, Petr. Faktory sociálního vyloučení, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, s. 41, ISBN 80-87007-15-8)

2.4 Přednosti a nedostatky života dětí v dysfunkčních rodinách

V dnešní době lze pozorovat měnící se charakter rodiny, a to v širším i užším pojetí. Mladá rodina vychovává děti daleko od prarodičů a ostatních příbuzných. To vede nejen k rozkladu širší rodiny, ale také k rozpadu soudržných společenství, které dříve vytvářely tlak směrem k sociální konformitě a v potřebných případech nahrazovaly užší rodinu. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 383 s, ISBN 80-7178-063-4, s. 37.)

Rodičům, kteří se potýkají se zvláštními problémy, se tak nyní dostává méně podpory než dříve. Děti v takových rodinách jsou více ohrožovány nedostatečnou péčí a někdy i krutým zacházením. Přibývá zpráv o zanedbávání dětí, o jejich tělesném týrání a pohlavním zneužívání. Role tradičně zastávané širší rodinou musí pak přebírat sociální pracovníce. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 383 s, ISBN 80-7178-063-4, s. 37.)

Jaké jsou přednosti a nedostatky života dětí v dysfunkční rodině oproti dětem z rodin funkčních? Vždy a především to záleží na konkrétní dysfunkci rodiny, rodinné situaci, postoji rodičů vůči dítěti a jejich lásce. Jsou rodiče, kteří se o své děti starají velmi zodpovědně, a je mezi nimi navzájem vytvořeno krásné citové pouto. Jejich finanční, sociální či zdravotní situace jich však kategorizuje jako rodinu dysfunkční.

Jiní rodiče, ač o hmotné potřeby svých dětí pečují dobře, vytváří dětem takové emoční prostředí, které může přispívat ke vzniku vážných neurotických nebo psychotických poruch v dětství či v dospělosti. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 383 s, ISBN 80-7178-063-4, s. 38.)

Přednosti soužití v dysfunkční rodině pro dítě

Jaké přednosti má soužití v dysfunkční rodině pro dítě? Dostupná literatura žádné výhody neuvádí.

Můžeme si však položit otázku, zda by pro dítě bylo lepší žít v první uvedené dysfunkční rodině či druhé? V obou případech dítěti zůstávají oba rodiče. Jsou však pro

dítě dostatečným vzorem, či takovým vzorem, který je pozitivně ovlivní pro jeho vlastní dospělý život? Druhá rodina, která dítě nedokáže finančně zabezpečit a žije na pokraji chudoby, ve které však dítě nalezne dostatek lásky a pocitu bezpečí, matka i otec se dítěti dostatečně věnují, může nabídnout dítěti výhodnější podmínky pro život, než rodina finančně zajištěná, ve které však o dítě rodiče nejeví žádný zájem.

Nedostatky soužití v dysfunkční rodině pro dítě

Nesprávně fungující rodině se přičítá vina za vznik značného množství obtíží. Mezi takové obtíže patří dokonce i schizofrenie. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 383 s, ISBN 80-7178-063-4, s. 38.)

Dítě nejen pociťuje konkrétní projevy dysfunkce rodiny aktuálně, ale také zanechávají nesmazatelný dopad na jeho fyzické a psychické zdraví. Některé následky se mohou projevit až v dospělosti či v konkrétních životních situacích (partnerství, mateřství či otcovství, vztah k práci).

Nedostatky soužití v dysfunkční rodině závisí opět na typu dysfunkce rodiny. Zde uvádím vybrané následky, nejčastěji se vyskytujících dysfunkcí.

▪ **Následky týrání**

Lidé, kteří byli v dětství sami zanedbávání nebo týrání a neměli možnost zažít jinou zkušenost v oblasti péče o dítě, jsou jako rodiče velmi znevýhodněni a jsou nositeli vyšší pravděpodobnosti, že budou péči o své vlastní děti také zanedbávat.

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

Fyzické následky: růstové vady, poruchy zdraví, častá zranění, vážné následky fyzické i psychické, někdy až smrt.

Psychické následky: smutek, uzavření do sebe, strach, nízká sebedůvěra, nervozita, roztěkanost, školní problémy, sklon k násilnostem, zuřivosti či nestálosti, problémy s opětováním a přijímáním láskyplných projevů. (TRÉLAŮN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6.)

Dítě také trpí posttraumatickým stresovým syndromem, nočními můrami, úzkostmi, depresemi, poruchami přijímání potravy. Dále jsou to výkyvy nálad, apatie, agresivita, pokusy o sebevraždu, sebepoškozování a vyhledávání nebezpečných situací.

▪ **Následky psychické deprivace**

Vážné narušení psychického vývoje se může projevit v celé struktuře osobnosti, v chování, v sociálním začlenění či v životní orientaci. Následky mohou přetrvávat celé dětství až do dospělosti. Zůstane-li dítě v dysfunkčním prostředí, jeho deprivace postižení se zvýrazní. Ale i v případech, kdy se děti dostanou do lepšího prostředí, mají často problémy v partnerských vztazích, jako rodiče si jsou nejistí a mají problémy s profesním uplatněním. Prožitá deprivace se jako významný činitel projevují i při rozboru motivace trestných činů a při hodnocení osobnosti jejich pachatelů.

(http://cs.wikipedia.org/wiki/Syndrom_citov%C3%A9_deprivace)

Důvodem obtížného zvládnutí rodičovské role deprivovaných jedinců je absence potřebné citové a sociální zkušenosti v dětství. Fungují spíše jen biologické dispozice. Tyto děti v dospělosti mají také problémy se sociální adaptací, jsou hodnoceny jako sobečtí, nestálí, náladoví a konfliktní.

(VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vydání. Praha: Portál, 2008. s. 872, ISBN 978-80-7367-414-4.)

Na následky psychické deprivace se můžeme podívat i z pohledu věku dítěte. Deprivované děti do tří let věku mají opožděný celý psychomotorický vývoj, navazují jen povrchní a nediferencované vztahy a city. Předškolní děti se projevují silnou povrchovostí citových vztahů a problémy s řečí přetrvávají. Předškolní děti a děti v období puberty mají slabší studijní prospěch než by se vzhledem k jejich schopnostem předpokládalo. Mají také problémy s běžnými sociálními návyky a začleněním do kolektivu, trpí výkyvy nálad až agresivitou. Mají neurotické potíže a je u nich vyšší pravděpodobnost sklonu k závislosti na alkoholu či drogám. Vůči ostatním lidem jsou nedůvěřiví.

▪ **Důsledek konfliktů mezi rodiči**

Děti, které jsou vychovávány v nejistotách nešťastného domova, kde si rodiče navzájem ubližují citovým nebo fyzickým násilím, trpí. Je jim nejen odpírána patřičná pozornost rodičů, ale tím, že jsou svědky zlobných konfrontací, zakoušejí také konflikt své loajality k otci a matce a pocítují stálé ohrožení své citové jistoty. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 383, ISBN 80-7178-063-4, s. 39.)

Děti žijící dlouho uprostřed vleklého rodičovského konfliktu vykazují nejvážnější a nejhůře řešitelné problémy. Dítě je hluboce zasaženo scénářem neštěstí, a dokonce i v konfliktech využíváno. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

Reakce dítěte na spory rodičů jsou různé. Závisí na věku, vlastnostech, temperamentu či charakteru dítěte a jeho schopnosti bojovat s překážkami. Dítě chce svým chováním na sebe upozornit. Jednou z reakcí je lež, noční děsy, lhostejnost, útěk z domova, dítě se cítí vinno, je zamlklé, trpí somatickými onemocněními, koktáním či se pomočuje. Děti z konfliktních rodin mívají špatné školní výsledky, jsou agresivnější, mají sklon ke kriminalitě, k depresi a úzkostem. Zhoršuje se také vztah ke kamarádům.

Jsou důsledky, které se na dítěti podepíší bez ohledu na dysfunkci rodiny. Literatura je zařazuje pod pojmem **sociální patologie** nebo **sociální deviace**. Sociální patologii chápe jako projevy chování, které společnost klasifikuje jako nežádoucí- jelikož porušují sociální, morální nebo právní normy společnosti. Sociální deviace je širší pojem, a je to odchylka chování od sociální normy, kdy dochází k porušení formálních či neformálních požadavků, které jsou kladeny na lidské chování ve společnosti. (PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)

Mezi projevy sociální deviace patří:

- **záškoláctví,**
  - **únik k návykovým látkám (alkohol, drogy, kouření),**
  - **problematika tzv. virtuálních drog (počítač, televize, video, internet,),**
  - **hazardní a patologické hráčství,**
  - **sexuální rizikové chování,**
  - **uchýlení se k sektě, partě,**
  - **agresivita,**
  - **šikana, vandalismus či jiné formy násilného chování,**
  - **konflikty dítěte se zákonem.** (PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)
-
- **Vliv dysfunkce rodiny na školní prospěch a chování ve škole**
- Mnohé děti z dysfunkčního rodinného prostředí nejsou schopny se adekvátně slovně vyjadřovat. Učitel si nemusí vždy uvědomit stres, jemuž je dítě z dysfunkční rodiny, vystaveno. Dítě je psychicky a fyzicky vyčerpáno, má nedostatek motivace. Je z domova přetíženo starostmi a není schopno věnovat se druhým a účastnit se školních činností. Děti se nedokážou soustředit na školní práci, vypracovat domácí úkoly nebo vytvářet uspokojivé vztahy se spolužáky. Neutěšená domácí situace může také způsobit pozdní příchody do školy, neomluvené absence, neoblíbenost u ostatních dětí, náhlé výbuchy nezvladatelného hněvu.
- (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 383 s, ISBN 80-7178-063-4, s. 39-40.)

▪ **Únik k návykovým a psychotropním látkám**

Alkoholické nápoje či psychotropní látky zbavují úzkosti, nepříjemných pocitů a vzpomínek, duševní či tělesné bolesti. Děti díky nim zapomenou na napjatou rodinnou situaci, nevnímají hádky a nadávky rodičů. Naopak prožívají naprosté uvolnění a odpoutání od reality. Účinek drogy závisí nejenom na jejím složení, ale i na tom, co od ní člověk očekává. Ve vypjatých životních situacích propadají děti také patologickému hráčství.

I. Švarcová uvádí, že zkušenost dítěte, vyrůstajícího v konfliktním prostředí, s drogou může představovat výjimečný zážitek dosud nepoznané kvality, který navíc nemá možnost prožít přirozenou cestou, například ve své rodině. Pokud okolí dítěti nedokáže nabídnout lepší možnosti a zdroje pozitivních citových zážitků, je velmi pravděpodobné, že si dítě lehce dostupnou drogu vezme znovu.

(ŠVARCOVÁ, Ivana. Základy pedagogiky. 1. vyd. Praha: VŠCHT Praha, 2007, s. 290, ISBN 978-80-7080-573-2, s. 232-233.)

Mezi další vlivy dysfunkce rodiny náleží tyto projevy chování:

- **Útěk z domova, kriminalita,**
- **Osobnostní změny, změna chování dítěte**
- **Uzavření se do sebe**
- **Nepřátelství vůči celému světu**
- **Vztah k partnerovi, založení vlastní rodiny a výchova dítěte**

Stane-li se domov místem problémů, dítě ztrácí jistotu a vyrovnanost. To si přenáší i do vztahů mimo domov, budoucích partnerských vztahů. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77, s. 13.)

2.5 Dysfunkční & neúplná & úplná rodina

Na vývoj a utváření osobnosti dítěte má velký vliv úplnost rodiny a osobnost členů rodiny, rodičů a nejbližších lidí, s nimiž dítě žije. Vážný a chronický konflikt mezi rodiči v rodině však může být škodlivější než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů.

(<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>)

Tradiční rodinná jednotka, obsahující otce, matku a jedno až více dětí, už v současnosti není všeobecnou normou. Stále více rodin se rozpadá, či se rodí děti mimo manželství.

Ne/úplná rodina z pohledu zabezpečení funkcí rodiny a potřeb dítěte

Následující text zkoumá rodinu úplnou a neúplnou z pohledu zabezpečení jednotlivých funkcí a potřeb dítěte. Ne vždy je úplná rodina zárukou správného plnění svých funkcí a neúplná rodina naopak s jejich neplněním.

Socializační funkce rodiny

Dobré plnění této funkce je podmíněno větším počtem dětí v rodině, šťastným dětstvím matky, jejím vzděláním, dobře zajištěnou péčí o dítě v době matčina zaměstnání a její celkovou spokojeností, ale také přiměřeným zajištěním rodiny. Důsledkem je dobrý školní prospěch dítěte, o který je i v neúplných rodinách velmi dbáno.

Významnou roli při plnění této funkce hraje psychický stav matky. Pokud měla málo šťastné dětství, špatný vztah k matce či otci, je celkově nespokojena a to se odráží na dítěti.

Problémové plnění této funkce v neúplné rodině je často spjato se situací, kdy neúplná rodina žije s novým druhem rodiče či bývalým partnerem.

Emoční funkce rodiny

K dobrému plnění přispívá pomoc prarodičů s výchovou a domácností mladé rodiny, dále a především zájem matky a otce o dítě. Problematické plnění funkce je způsobeno častou a pravidelnou absencí matky či naopak její závislostí na kontaktu s dítětem, dále bydlením s novým matčíným druhem či bývalým manželem a nespokojenost s bydlením. Osobní anamnéza matky zde hraje také velkou roli.

Socializační i emoční funkce může být plněna velmi dobře jak v rodině úplné i neúplné. Úspěšnost plnění těchto funkcí je podmíněna řadou faktorů a dobře fungující dynamickou rovnováhou mezi sociálním systémem rodiny a sociálním prostředím, ve kterém rodina žije.

Co přispívá: šťastné dětství matky, spokojenost matky (s dítětem, životem, prací), přiměřený zájem rodičů o dítě, v neúplné rodině dobré vzájemné vztahy obou rodičů, pomoc prarodičů, dobré školní úspěchy dítěte,

Co nepřispívá: nešťastné dětství matky, její nespokojenost, nešťastné manželství rodičů matky, negativní vztah matky k vlastnímu otci, bydlení s novým druhem či bývalým manželem matky, příliš těsný, hostilní až ambivalentní zájem matky o dítě, chybí model otcovy role nebo je tento model pokřiven zhoršenými vztahy mezi otcem a rodinou, potíže s výživným

Úplná rodina ještě není zárukou výchovných úspěchů, stejně jako neúplná rodina sama o sobě neznamená, že by tu musela být spousta těžkostí a nezdarů. Rozdíl je v tom, že na jedné straně jsou výhodnější předpoklady než na druhé. K tomu jsou ještě na straně druhé některá osobitá nebezpečí, kterým musí být věnována pozornost.

(MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

Také v **potřebě učení a získávání zkušeností**, není neúplná rodina v nevýhodě oproti rodině úplné. V některých případech, kdy pouze jeden z rodičů zajišťuje sociální učení a výchovné působení, má dokonce pro dítě výhodu. Výchova je jednotná a důsledná ve srovnání s mnohdy nesourodými výchovnými vlivy rodin úplných, kde se na výchově podíl více členů, nebo v porovnání s výchovou u nefunkčních rodin. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

I třetí okruh potřeb, **životní jistota a bezpečí**, není u neúplných rodin narušen. Není důvod, proč by dítě v jednom z rodičů nemělo najít dost opory a získat tolik citových podnětů, kolik potřebuje. Nebezpečí je spíše v nevyrovnanosti citových vztahů než v jejich nedostatku. Není až tak důležité, jak početný je okruh lidí, v jehož prostředí dítě vyrůstá. Mnohem důležitější je kvalita a intenzita vzájemných vztahů.

(MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

Pro neúplnou rodinu spíše plyne nebezpečí z deprivace celé rodiny jako společenské jednotky, z její izolace, uzavřenosti do sebe, vázanosti jednoho na druhého, než nebezpečí z psychické deprivace samotného dítěte.

2.6 Dítě v neúplné rodině

Pro děti z dysfunkčních rodin je často rozpad rodiny skutečným vysvobozením.

To je totiž hlavní argument pro rozvod. Odloučení rodičů je pro dítě lepší. Je lepší, aby se rodiče rozešli, než žili v neustálých konfliktech, nebo dokonce nenávisti. Často rodiče argumentují, že spolu zůstávají kvůli dětem. Některé děti nemají sílu ani nervy zvládat konfliktní situace a samy rodiče vybídnou k rozvodu se slovy: „Raději se rozved'te, místo abyste se pořád hádali.“

„V rodině, kde vládne trvalé napětí a konflikty se neustále opakují, trpí dítě dvojnásob. Potom je rozvod vhodným řešením. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77, s. 13.)

Pozitiva rozvodu pro dítě

- 1. Dítěti se ulehčí od neustálých a tíživých hádek a napětí,**
- 2. Dítě přestaneme vystavovat pohledu na úpadek zanikajícího rodičovského vztahu,**
- 3. Skončí pro něj zhoubný rodinný život, kterým trpělo.**

(BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

Žádné dítě nemůže za rozvod rodičů. Každé dítě má ale v sobě sílu zvládnout rozpad rodiny, překonat traumatický zážitek a žít šťastný život. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

Negativní dopady rozvodu rodiny na dítě

Na rozdíl od rodičů, dítě úlevu rozvodem nezíská. Dítě určitě zakusí pocit osvobození, ale na rozdíl od rodičů nemá naději, že zítra bude lépe. V tuto chvíli se pro dítě hroutí celý svět. Výjimkou jsou děti, u jejichž rodičů opakovaně docházelo k fyzickému násilí. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

I v případech, kdy se rozvodem dítěti uleví a přestane trpět napětím a konflikty, však rozvod dítětem otřese, následky se mohou projevit ihned, ale také mnohem později.

Na následující popis některých negativních dopadů na dítě nelze pohlížet jako na nutný jev. Dopady rozvodu na dítě jsou různé a většinou se projevují jen některými níže uvedenými traumaty.

- **Trauma z rozvodu**

Rozvod přináší další problémy a dítě je v období kolem rozvodu rodičů vystaveno dlouhodobé a nepřiměřené zátěži. Dítě cítí mnoho nepříjemného, strach, vztek, pocity viny, zmatek. Děti zapomínají na to špatné velmi rychle a mají po rozvodu tendenci to negativní vytěsnit. Rozchod rodičů tak vnímají spíše jako ztrátu než úlevu. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

Dítěti okolí často připomíná, že je z „rozvrácené“ rodiny a připadá si „jiné“ než děti z rodin úplných. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVA, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

- **Dítě vinní samo sebe z rozvodu**

Dítě může mít pocit viny, nevědomky přebírá odpovědnost za rozvod, jelikož si ho nedokáže přesvědčivě vysvětlit. Tento nevědomý mechanismus pocitu viny je velmi těžké odstranit. Je velmi důležité dítě ujistit o jeho nevině a průběžně mu to opakovat. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

- **Další psychické dopady**

Rodiče mezi sebou soupeří o náklonost dětí a užívají jich jako zbraně proti sobě navzájem. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 383, ISBN 80-7178-063-4, s. 39.)

V rozpadajících se rodinách se často objevuje zapojování dítěte do konfliktů mezi rodiči, zneužívání dítěte jako svědka, získávání dítěte na svou stranu každým z rodičů, negativní ovlivňování dítěte proti druhému rodiči, zabraňování ve styku dítěte s druhým rodičem apod.

(ŠVARCOVÁ, Ivana. Základy pedagogiky. 1. vyd. Praha: VŠCHT Praha, 2007, s. 290, ISBN 978-80-7080-573-2, s. 261.)

Děti také trpí strachem z opuštění, ztrácí pocit bezpečí a životní jistoty.

▪ **Úskalí porozvodové péče o dítě**

Existuje způsob ideální péče o dítě po rozvodu? Systém, který by zaručoval dítěti rovnováhu mezi vztahy s oběma rodiči. Dítě v různém věku potřebuje každého z rodičů různě. Některé studie doporučují, aby se rodiče domluvili na péči o dítě odpovídající především věku dítěte. Dnes velmi preferovaná střídavá péče je např. doporučována až pro děti starší šesti let a především za splnění určitých podmínek. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle, 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

Je třeba však také vždy vycházet z individuality dítěte a jeho psychické zralosti. Nebát se přizpůsobit se signálům, které dítě v tomto směru vysílá a stávající způsob porozvodové péče o dítě přehodnotit.

▪ **Nedostatek času na dítě ze strany rodiče**

Rodič, se kterým dítě žije, tak plní především jen ty povinnosti z oblasti péče o dítě, které jdou nejvíce „vidět“. Dítě je oblečeno, nasyčeno, péče se věnuje jeho zdraví, aby rodič nemusel zůstat doma. Dítě může trpět nedostatkem aktivit a činností, což může mít za následek neschopnost vyrovnávat se s nároky okolí.

(MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVA, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

- **Dítě je zahlceno zodpovědností, úkoly, stará se o mladšího sourozence**

- **Ekonomické problémy neúplné rodiny**

Rodič se musí omezit ve výdajích a nelze splnit dítěti každé přání. Někdy to děti řeší krádežemi.

- **Dítě je rozmazlováno, má přemíru podnětů, je úzkostně vedeno**

Přemíra, ale také nedostatek podnětů mohou vést k lhostejnosti nebo k aktivnímu odporu a dítě se stává „těžko vychovatelným. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77, s. 13.)

- **Dítě je příliš fixováno na jednoho z rodičů, rodič je fixován na dítě**

- **Dítě vede málo intenzivní společenský život**

Nová rodina je menší a má i tím méně přátel a příbuzných. Dítě pak nemá tolik příležitostí získat společenskou jistotu, již mívají děti z rodin, které chodí často na návštěvu. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

- **Dítě je konfrontováno s novým partnerem rodiče**

- **Dítě má problémy se zapojením do skupiny spolužáků a přátel**

Vlivem ztráty pocitu bezpečí a jistoty se dítě nemůže dobře uplatnit a je zatlačováno do role „rušivého živlu“. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., (RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77, s. 13.).

Dítě může být také méně mluvné, utrhouvat se na své kamarády či se stydět. (ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 179 s, ISBN 978-80-247-3181-0.)

- **Dítě hledá útočiště v partě**

Starší děti utíkají k partě či ke své lásce. Snaží se najít někoho, kdo je bude mít rád.

- **Chybí vzor fungující manželství**

Dětem z rozpadlých rodin chybí dobrý vzor, jak se k sobě mají partneři v manželství vzájemně chovat, nepozná a nevnímá základní vztah mezi mužem a ženou, kteří se rozhodli žít společně a kteří jsou jeho rodiči. Děti tak mají menší naději, než děti z úplných a funkčních rodin, že jednou samy budou mít dobrou a trvalou manželství.

- **Chybí vzor druhého rodiče**

Dítě nepozná také druhou roli rodiče, jaké má zájmy, pohled na svět či názory, jak se staví k určitým situacím. Nepozná, jak se druhý rodič chová v běžných situacích všedního dne.

Rodič, u kterého dítě zůstává, by měl ideálně vytvořit o druhém partnerovi představu obyčejného člověka, s klady i zápory. Většinou však o něm vytváří negativní obraz a dítě se tak dostává do vnitřních rozporů, a neví co je a co není pravda. Může se stát, že negativní stanovisko zaujme k oběma rodičům.

Většinou matka přebírá také otcovskou úlohu a tak jí připadá úloha obou rodičů. To lze stoprocentně zvládnout velmi těžce. Každý z rodičů zastává jinou funkci a předá dítěti jiné poznatky a smysl pro činnosti. I vztah mezi každým rodičem a dítětem je jiný.

Dítě má méně příležitostí seznámit se s různými společenskými úlohami, má nedostatek proměnlivosti, členitosti a diferencovanosti společenského uplatnění

(např. je „mámino zlato“, ale neprožije si „tátův rošťák“). Důsledkem může být jednostrannost, která se projeví později vzpourou proti úloze, kterou mu vychovatel přisoudil.

(MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

Většina potíží je však překonatelná. Je docela možné, aby žena měla zdravý vztah s otcem svého dítěte, a bude natolik vyspělá, aby ho nestavěla před dítětem do špatného světla. „Bude ochotná zprostředkovat a podporovat vztahy mezi dítětem a dospělými muži, které zná a obdivuje.“ (SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0, s. 154-155.)

Za účelem setkání se s rodinou funkční a seznámení se v praxi se vztahy mezi manželi, mohou dospělí také čas od času nechat děti žít v rodině, kterou mají rádi, a které důvěřují, je to pak jakýsi druh neformálního pečovatelsví.

(SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0, s. 154-155.)

Je důležité, aby se rodiče dohodli na pravidelném styku s dítětem. Dítě tak žije ve stabilizovaném prostředí, plně vnímá jednu rodičovskou roli a žije pod větší jednotnou výchovou jednoho z rodičů. Pokud dítě k druhému partnerovi často dochází a je s ním v trvalém kontaktu, může rodič dál předávat dítěti životní zkušenosti. Může mu ukazovat své vlastnosti, a jak se mu s nimi žije, jak je překonává, co se mu daří nebo nedaří dělat. Může dát dítěte návod nebo doporučení, jak se má i ono samo s danou vlastností vypořádat, jaké stanovisko k ní zaujmout. (ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

Je také se možno dohodnout na větším rozdělení rolí obou rodičů vzhledem k dítěti. Např. otec bude pravidelně dělat s dítětem školní úkoly, či se zaměří na jeden předmět. O důležitých věcech a rozhodnutích týkajících se dítěte se rodiče spolu vždy domluví

(ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 179 s, ISBN 978-80-247-3181-0.)

„Pro dítě je prospěšné, jsou-li dospělí kolem něj otevření a berou-li na sebe zodpovědnost za své myšlenky a city.“ Je třeba, aby bývalí manželé byli upřímní a nepřenášeli své vzájemné problémy na dítě (SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0, s. 157-158)

V případě, že jeden z rodičů má nového partnera, je zapotřebí utvrdit dítě v jistotě, že může milovat, koho chce (tím je míněn bývalý partner rodiče, tedy druhý rodič dítěte). Být k sobě navzájem a k dětem naprosto otevření. (SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0.)

V případě, že jeden z rodičů opustil druhého z vážných důvodů (např. alkoholismus, nevěra, nezodpovědné chování), je za účelem zachování dobrého mínění o něm v očích dítěte odlišení hodnoty člověka od jeho chování. Důležité je také vést dítě k vědomí, že lidé mají různé vlastnosti a že se ve vzájemném vztahu vyskytnou takové, které se nesnášejí. A že daná vlastnost nemusí vždy znamenat špatný člověkem.

(SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0.)

2.7 Dílčí závěry

Neexistuje recept na ideální a harmonickou rodinu.

„Většina lidí se ve svém rodičovství opírá o zkušenosti z vlastní rodiny. Málokdo přitom zažil pouze pozitivní, bezproblémové dětství. Pro kvalitu rodičovství je důležité, jaké zkušenosti převažovaly a co jsme měli možnost načerpat nejen ze vztahů s rodiči, ale i ze vztahů s dalšími členy širší rodiny, příp. s osobami, jež pro nás byly významné v dětství a dospívání.“

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5, s. 103-104.)

Pokud si položíme otázku, která rodina je z hlediska předností pro dítě lepší, zda funkční či dysfunkční, pak, mohu odpovědět jednoznačně, pro dítě je lepší soužití v rodině funkční.

Co je hlavním rozdílem mezi dysfunkční a funkční rodinou? Především způsob komunikace a vzájemné vazby. Rodiče s dětmi ve funkčních rodinách tráví volný čas, pravidelně si doma povídají o každodenních zážitcích a společně řeší problémy. Navzájem se uznávají a respektují. Určitou roli hraje také lpění na tradicích a udržování dobrých vztahů s prarodiči.

Na problematické vztahy v rodině jsou děti zvláště citlivé. Dokonce lze říci, že je vnímají jako jedno z největších trápení, které zažívají. Dokládají to statistiky z Linky bezpečí. Rodinné problémy bývají nejčtenějším důvodem, kvůli kterému se děti a dospívající na tuto bezplatnou telefonickou linku dětské krizové intervence se svými problémy obracejí.

(http://zena.centrum.cz/deti/clanek.phtml?old_url=deti/miminko/2007/6/7/clanky/jak-funguje-zdrava-a-nemocna-rodina/)

J. Dunovský ve svém výzkumu došel k závěru, **že nejdůležitějšími položkami, které jsou těžištěm funkčnosti rodiny, jsou ty, které zjišťují osobnostní aspekty rodinného systému. Jedná se o stabilitu rodiny, osobnost rodičů, zájem a péče o dítě.** Tyto položky se na vzniku a trvání poruchy nejvíce podílejí. (DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)

Nejdůležitějším činitelem spokojenosti a prospívání dítěte je matka. Matka hraje nezastupitelnou roli od narození dítěte, přes všechny vývojové fáze až do dospělosti. **Pokud je matka sama se sebou spokojena, je spokojeno i dítě.**

Při položení stejné otázky, jako na začátku této kapitoly, pouze s úpravou: „Co je pro dítě lepší - život v dysfunkční rodině nebo v rodině, která se oprostí od dysfunkčního článku a stane se rodinou neúplnou?“, odpověď již není tak jednoznačná.

„Výchova dětí v úplné rodině, kde jsou oba rodiče, kteří žijí spořádaným životem a o své děti pečují svědomitě a správně, je závažným problémem, jimž se zabývají pedagogové, psychologové, právníci, lékaři, politikové i ekonomové. Má tolik úskalí a nese s sebou tolik starostí, že zaměstnává oba rodiče, natož jednoho, na něhož doléhají potíže obou – hospodářské i výchovné.“ (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 1. vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77, s. 10.)

Je velmi těžké se rozhodnout, jednoho dne opustit muže nebo ženu, jež jsme milovali a měli spolu děti. Je řada skutečností, které odrážejí rodiče od ukončení nefunkčního manželství. Jsou to např. pocity totálního neúspěchu, strachu ze samoty, obava před budoucností, pocit viny, potíže vzdát se představy o kompletní rodině a tímto způsobovat dětem bolest. (BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. *Když se rodiče rozvádějí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

Bylo napsáno mnoho studií o negativních či pozitivních vlivech rozvodu na dítě. M. Berger a I. Gravillon učinily v tomto smyslu následující závěr: **dítěti neškodí rozvod, ale hádky.**

V otázce, jaký dopad pak má rozvod na dítě, se autoři přiklání k těm vědeckým studiím, které poukazují na následující:

- většina dětí je citově zmatena jeden až dva roky po rozvodu rodičů,
- s odstupem se jejich chování neliší od dětí z funkčních rodin,
- většina citových problémů dětí přisuzovaných rozvodu se vyskytovala již před rozvodem.

Zásadním prvkem pro emoční vývoj dítěte je existence rodičovského konfliktu, a zvláště způsob, jakým je do něj dítě zahrnuto. Mnohem více, než rozchod rodičů.

(BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.)

B. Trélaun toto potvrzuje a poukazuje na výsledky studií, které došly k závěru, že děti nezraňuje ani tak rozvod rodičů, jako spíše úroveň konfliktu a způsob, jakým k odloučení dochází. (TRÉLAÜN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6.)

Chybějící druhý rodič, jeho působení a společenská role nemusí být vždy negativní stránkou neúplné rodiny. Ne vždy se rodič chová tak, aby ho dítě mohlo mít za vzor. Nezřídka je naopak brzdou nebo dokonce překážkou dobrého vývoje. Někdy je lepší nemít žádný vzor než vzor deformovaný, špatný či odpuzující. (MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1. vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.)

V. Satir také v žádném případě nepovažuje rodinu s jedním rodičem, za rodinu horšího druhu. Dodává, že všechny rodinné formy mohou být těmi nejlepšími, za splnění předpokladu, že dospělí za ně zodpovědní se budou chovat v souladu a tvořivě.

(SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0.)

3 POMOC DÍTĚTI V DYSFUNKČNÍ RODINĚ

Chceme-li dítěti z dysfunkční rodiny pomoci, znamená to, že vždy budeme rozhodovat o jeho osudu. Prioritním je zájem dítěte, jeho prospěch a zajištění přiměřeného vývoje.

Léčba samotného dítěte není nikdy plně úspěšná, není-li provázená léčbou ostatních členů rodiny. Oddělená léčba dítěte a zvláštní pomoc rodičům trpí nekoordinovaností a malou účinností. Je tedy zapotřebí řešit rodinu jako celek. (LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 3. doplněné vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400, ISBN 08-049-74.)

Znalost teorie dysfunkce rodiny slouží ke stanovení přesné, podrobné a komplexní rodinné diagnózy, která je základem a výchozí platformou jakékoliv intervenční strategie zvenčí. Zasáhnout může kdokoliv: sociální pracovníci, učitel.

(MLČÁK, Zdeněk. *Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty*. 1. vyd. Ostrava: Atelier Milata, 1996, s. 22, ISBN 80-86058-58-1.)

V péči o dítě v podmínkách mimořádného ohrožení je třeba vycházet z poznatků o vývoji dítěte. Tyto poznatky pak aplikovat vždy s přihlédnutím k individualitě dítěte a jeho současným potřebám. Klade se velký důraz na fakt, že péče o dítě musí být nutně spojena s péčí o celou rodinu, která je nejdůležitějším zdrojem emocionální podpory. Proto se, i v případě rodin problémových, které své funkce plní nedokonale, usiluje v první řadě o podporu celé rodiny, spíše než o hledání „potrestání viníka“. Dává se tedy přednost všestranné pomoci (sociální, ekonomické, zdravotní, psychologické) všude tam, kde je reálná naděje na nápravu. Ochrana dítěte tedy zůstává na prvním místě, pomoc rodičům je však neméně důležitá. Toto platí dokonce i v případech „týrajících rodičů“.

(LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2. doplněné vydání, Praha: Avicenum, 1991, s. 288, ISBN 80-201-0098-7.)

3.1 Rodinná terapie jako nástroj řešení

Rodinná terapie vychází principu, že příčiny dysfunkce rodiny, lze nejlépe pochopit a léčit v rámci rodiny.

Při rodinné terapii se rodina účastní terapeutických sezení jako celek, což umožňuje terapeutovi pozorovat, jak každý z členů rodiny intereaguje s ostatními, jak vzniká napětí, jak dochází k nedorozuměním, jak si jednoho člena rodiny mohou ostatní zvolit za „oběť“, jak dobře rodiče znají své děti či jak spolu navzájem vycházejí. Nevýhodou je častá neochota rodičů svěřit se se svým problémem v přítomnosti partnera či dětí. (FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 383, ISBN 80-7178-063-4, s. 38.)

Stojíme před rozhodnutím, jak a do jaké míry je možno rodinu jako celek uzdravit. Jakou podporu či jaké vedení dysfunkční rodina potřebuje. Zda se jí má dítě ponechat či umístit jinam a stanovit pro něj optimální výchovný program.

J. Langmeier a Z. Matějček jsou přesvědčeni, že tato pomoc musí být vždy komplexní, má být poskytnuta taktně a psychologicky správně. Komplexnost spočívá v třech složkách: léčebné, sociální a výchovné.

1. Léčebná pomoc

Týká se případů, kdy funkce rodiny je ohrožena nemocí rodiče. Velkou roli hraje také psychiatrická pomoc, k ní je přistoupeno u rodičů psychopatických nebo psychicky postižených. Často je zapotřebí součinnosti dětské a dospělé psychiatrie. U rodičů propadlých návykovým látkám je léčba prevencí dětské deprivace.

2. Sociální a hospodářská pomoc

Pomoc se týká především rodičů s nízkou kulturní a životní úrovní, kdy dítě strádá nedostatkem zdravotní péče. Další využití je u slabomyslných rodičů, zde

je vyžadována trvalá pomoc v podobě trvalého vedení, ne jen pomoc v náročnějších životních situacích.

U dětí z romských rodin je zapotřebí plánovité výchovy a společenské integrace. Pro matky samoživitelky je řešením domov pro osamělé matky s dětmi. Krajním řešením je pak adopce dítěte, umístění dítěte do pěstounské rodiny, SOS vesniček či dětského domova.

3. Sociálně psychologická a výchovná pomoc

Jedná se o pomoc v této podobě:

- institucionální pomoc,
- kurzy rodičovství,
- psychologická a psychiatrická poradna,
- manželská poradna,
- preventivní zdravotní prohlídky,
- vyšší rodičovský příspěvek a přiměřená doba rodičovské dovolené.

(LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 3. doplněné vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400, ISBN 08-049-74.)

Sanace rodiny

Sanace neboli podpora rodiny jsou postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů, jež některého člena rodiny vyčleňují kvůli tomu, že někoho ohrožuje, či je sám někým z rodiny ohrožen. Sanace rodiny je definována jako soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytnuty rodičům a dítěti. Základní myšlenkou sanace je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Sanace je využívána jako nástroj podpory rodičů, kteří péči o své děti nezvládají.

Po roce 1989 se významně změnil způsob sanace rodiny. Umístění dítěte do státního zařízení ve smyslu, že nejlepším pečovatelem o děti v obtížné situace je stát a že je zapotřebí je chránit před jejich rodiči, již není prioritou. Dnes neexistuje závazná

metodika, která by upravovala povinnosti a pravidla spolupráce odborníků v situaci ohrožení dítěte. Odborníci různých profesí si mohou vybrat, zda se otevřou novým přístupům, budou spolu spolupracovat nebo vůbec ne.

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

V současnosti se převažuje ten názor, že sanace rodiny by měla být metodou první volby u většiny případů dysfunkce rodiny, a to i u těch rodin, kde se vyskytuje domácí násilí. Cílem sanace je totiž předcházení či zmírnění příčiny ohrožení dítěte a poskytnutí jemu i jeho rodičům pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku a zabránění odebrání dítěte mimo rodinu.

Jsou však také situace, kdy sanace jako nástroj podpory dítěte a rodiny nestačí. Jedná se o případy odmítání dítěte rodičem, vyhýbání se péči o dítě a ignorování ho, ale také v případech záměrného ubližování dítěte, psychiatrického onemocnění rodičů či akutní závislosti rodiče na návykových látkách.

Práce s rodinou má různé formy, např. se jedná o postup doplňující léčbu závislosti u dospělých lidí, může se jednat o podporu vyškoleného dobrovolníka, či je to profesionální terapie celé rodiny, ale také služby poskytované rodinám (docházka dětí do specializovaných denních center, příprava dětí před vstupem do školy, atd.).

Účinnost sanace zvyšuje její včasnost a dobrá cílenost. Vyškolení pracovníci musí umět včas rozpoznat riziko ohrožení dítěte a komunikovat s rodiči - nabídnout jim podporu a pomoc ve stabilizaci situace rodiny a v péči o dítě. Vždy je zapotřebí přizpůsobit podporu rodině tak, aby reagovala na specifické potřeby konkrétního dítěte a jeho rodičů.

Konkrétní podoba sanace v oblasti zanedbávání péče o dítě

- podpora rodičů ve vytváření vztahu k dítěti, v porozumění jeho chování, potřeb a vývoji a v reakcích rodičů na ně, v oblasti komunikace s dítětem, v partnerském vztahu rodičů a se širším okolím a v zajištění adekvátní péče o dítě,
- podpora v oblasti sociálně-ekonomické,
- podpora zdrojů pomoci v rámci širší rodiny rodičů,
- podpora v zajištění odpovídající zdravotní péče.

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

I při sanaci rodiny je třeba mít na mysli, že vždy budou existovat situace, kdy bude nejlepším řešením alespoň dočasné oddělení dítěte od rodičů. Proto sanace rodiny není cesta ke zrušení dětských domovů. Čas v dětském domově je však zapotřebí využít efektivně a prioritně snížit citovou deprivaci dítěte a změnit postoje dítěte vůči rodičům. Tato zařízení by měla být systémově chápána jako pomáhající instituce dítěti a jeho rodině, tedy by měly umožnit bezpečný návrat dětí domů.

(BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

Asistenční pomoc (rodinná asistence)

V souvislosti s podporou života dětí v jejich přirozeném prostředí a pomoci dysfunkční rodině jako celku se využívá i pojmu asistenční pomoc. Je to bezplatná individuální podpora konkrétních rodin. Cílem asistenční pomoci je minimalizovat počty dětí v ústavní výchově prostřednictvím stabilizace a obnovení funkčnosti v rodinách, ve kterých nařízení ústavní výchovy dítěte hrozí, nebo zlepšit poměry v rodinách tak, aby mohla být ústavní výchova zrušena a dítě se mohlo vrátit zpět do svého přirozeného prostředí. Zájmy dítěte jsou nadřazeny nad všechny ostatní potřeby a zájmy, včetně zájmu rodičů.

Instituce zabezpečující tuto pomoc určí kritéria pro výběr rodin, může se jednat např. o rodiny sociálně-ekonomicky slabé, nebo rodiny, u kterých již byla nařízena nebo jim hrozí právní regulace. Služba není určena rodinám, ve kterých nejsou vůči dětem zachovány citové vazby osob zodpovědných za výchovu, ve kterých děti dosáhly zletilosti, v nichž docházelo k týrání (psychickému i fyzickému) či zneužívání nezletilých dětí a osoby zodpovědné za výchovu byly za tento čin odsouzeny

Asistenti úzce spolupracují se sociálními pracovníky a spolu kontaktují vybrané rodiny. Základním předpokladem pro pomoc této rodině, je její souhlas s asistencí. Každé rodině je přidělen klíčový sociální pracovník, který má na starosti vždy pouze stanovený počet rodin (zpravidla 6-10), což zabezpečuje možnost individuální, intenzivní a efektivní spolupráce na společně stanovených cílech.

Prvním krokem je pak vysvětlení smyslu individuální podpory formou rodinné asistence. Tam, kde je to nutné, je také nabídnuta rodinná psychoterapie. Dalším krokem bývá zpravidla vyplnění dotazníku, kde rodina vypoví o svém náhledu na stávající situaci. Následují schůzky s psychologem, sociálním pracovníkem zaštiťující organizace (např. městský úřad) a pravidelné schůzky s asistentem. Ten vypracuje individuální plán práce s rodinou. Asistenční činnost je průběžně vyhodnocována, přičemž podle vývoje situace může být ukončena, může pokračovat v nezměněném rozsahu nebo může být přehodnocen a přepracován individuální plán práce.

Asistenční pomoc může mít tuto konkrétní podobu:

- pomoc a dohled nad přípravou dětí do školy, při trávení volného času, komunikaci rodiny se školou,
- doprovod a pomoc při vyřízení všech nároků na dávky, důchod, hmotné zabezpečení apod.,

- pomoc a dohled nad udržováním domácnosti, při zajištění stravy, osobní hygieny, osobních věcí,
- podpora a dohled při hospodaření s finančními prostředky, řešení dluhů,
- podpora při řešení bytové situace,
- zprostředkování jiných forem pomoci, například v souvislosti se zdravotním stavem, závislostí, agresivitou a násilným chováním některého příslušníka rodiny.

(<http://www.bruntal.net/2006072602-asistenti-pomohou-dysfunkcnim-rodinam>,
<http://www.help-in.cz/Rodinna-asistence.html>)

Sanace i asistenční pomoc pomáhají rodinám zvládat jejich roli i roli rodičovskou. Zatímco sanaci může využít každá „postižitelná“ rodina, asistenci nikoliv. Aby rodina mohla využít asistenční pomoc, musí splňovat určitá kritéria. Například není určena pro rodiny, ve kterých docházelo k psychickému či fyzickému týrání dětí. Cíl však obě „služby“ mají shodný, a to podpora výchovy dítěte v rodinném prostředí.

Mediace

Mediace pomáhá při nedorozumění v rodinném soužití, pomáhá dospět k dohodě. Je vhodná tam, kde se nevidí východisko z rodinného konfliktu, konflikt členové rodiny již nedokážou vyřešit vlastními silami. Mediace znamená, že se rodina obrátí na profesionálního rodinného mediačního pracovníka. Často se používá v situacích, kdy má dojít k rozvodu, nedochází ke komunikaci, zúčastnění chtějí konflikt zmírnit, vztahy jsou napjaté či přerušené, napětí škodí dětem.

Rodinná mediace pak působí jako most mezi členy rodiny, kteří si mezi sebou vystavěli zeď. Napomáhá obnovit dialog mezi osobami. Jeho role spočívá ve vedení jednotlivců, aby sami našli základy trvalé a vzájemně přijatelné dohody, která dbá na potřeby všech, zvláště na potřeby dětí.

(TRÉLAÛN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6.)

„Rodinná mediace nabízí důvěrný a bezpečný prostor, ve kterém lze mluvit o konfliktu, vysvětlit spory, vyslovit své bolesti a potřeby, aby se mohli přistoupit k novému uspořádání rodiny, ke změnám, k budoucnosti“ (TRÉLAÛN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6, s. 112.)

Je to opak „asistentury“, jelikož znovu vkládá rodinným příslušníkům do rukou vedení vlastní budoucnosti a přiznává jim význam. Učí členy rodiny mluvit o problémech a nalézat řešení. Mediace také nalézá konkrétní řešení, pomáhá i dětem pochopit rozchod rodičů a lépe se s ním vyrovnat. Snižuje následky stresu, podporuje konstruktivní domluvu a pomáhá při společném vytváření dohod přizpůsobeným potřebám všem.

(TRÉLAÛN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6)

3.2 Pomoc dítěti s

Dysfunkcí rodiny ohrožené děti potřebují systém péče, který staví na silných stránkách dětí a rodin, a který identifikuje problémová místa v celkové situaci dítěte, jeho rodiny a v kontextu, ve kterém rodina žije. Nejdříve je třeba posoudit dopad celé situace na zdraví a vývoj dítěte. Je důležité sledovat rodinu nejen z pohledu jejich nedostatků, ale sledovat i její pozitivní kapacity, které je možno využít při pomoci dítěti. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/13085/NS_ochrany_deti.pdf)

Pomoc dítěti a jeho ochrana začíná u pochopení, čím ohrožené dítě v kontextu své rodiny a místní komunity prochází. Přijímání vhodných opatření je trvalý a interaktivní proces, jehož hodnocení pokračuje i během intervencí a realizace daných opatření. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/13085/NS_ochrany_deti.pdf)

Jako ideální řešení se nabízí vytvoření takových společenských podmínek, které by zamezily dysfunkci rodiny vůbec. To je v realitě ale velká utopie.

Společnost by měla **nástroje prevence dysfunkce** rodiny více využívat, podporovat a propagovat. Jedná se například o výchovu k rodičovství, využívání antikoncepce, pediatrické kontroly.

Včasná diagnóza a určení místa poruchy také přispívá k rychlejší nápravě a pomoci dítěti. Zde hraje velkou roli učitel, pediatr, ale také sousedé či sociálně pediatrická poradna.

Odborná pomoc – psychoterapie a socioterapie

Ve chvílích, kdy dítě prochází krizí či prožívá trápení, je třeba, aby své problémy s někým prodiskutovalo. Druhý člověk ho především ujistí, že v tom není samo. Mnoho lidí zjistilo, že už po několika málo návštěvách u odborníka se jejich obavy zmírnily a oni lépe porozuměli sami sobě a svým problémům. (http://www.zivotazdravi.cz/modules.php?name=eBooks&pa=showebook_chapter&ebc hid=156&ebid=5)

Organizace na ochranu dětí

Organizace na ochranu dětí sdružuje celorepubliková Česká asociace pracovníků linek důvěry. Tyto organizace pomáhají dětem v problémech jich samotných či problémech jejich rodičů. Nejznámější organizací je **Linka důvěry, Linka naděje**. První linka důvěry byla založena již v roce 1964, po roce 1992 nastal velký boom v této oblasti a linky se začaly rozšiřovat i mimo oblast zdravotnických zařízení. Dnes je u nás okolo 35 pracovišť linek důvěry. (<http://www.detskaprava.cz/>)

Společnosti známé je občanské sdružení **Klokánek**. Je to zařízení **Fondu ohrožených dětí** a pomáhá týraným, zanedbávaným, zneužívaným, opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem. Klokánek poskytuje přechodnou pomoc dětem, o něž se ze závažných důvodů nemůže postarat nikdo z blízkých příbuzných. Na Klokánek se mohou děti v náročné životní situaci obrátit sami (nechtějí se vrátit domů, rodina ztratí bydlení, nemoc rodiče). Ubytování zde se snaží co nejvíce kopírovat rodinné prostředí a organizace podporuje styk s rodinou. (<http://www.klokanekbrno.cz/>)

Další organizací je **Help-in**, který pomáhá rodinám v dlouhodobé sociální krizové situaci, nabízí jak pomoc v podobě asistenční služby, tak i sociální poradenství. Bílý kruh bezpečí se zaměřuje na poskytování odborné, bezplatné a diskrétní pomoci obětem a svědkům trestných činů (včetně násilí páchaného na dětech)

Krizová centra se zaměřují na pomoc dětem a jejich rodině při řešení konkrétní dysfunkce, např., krizové centra pro děti se syndromem CAN, zneužívané a týrané děti, problémy či jinak ohrožené děti.

(<http://www.pomoztedetem.cz/res/data/002/003583.pdf>)

Terénní práce

Jedná se o sociálně-výchovnou činnost v terénu často realizovanou vyškolenými či vystudovanými sociálními pedagogy. Terénní práce jsou zaměřeny na děti a mladistvé trávící většinu volného času na ulici bez jakékoliv činnosti a žijící rizikovým způsobem života. Cílem je naučit mladé lidi převzít osobní odpovědnosti za vlastní jednání, ale také podpora rozvoje osobních schopností jedinců.

Sociálně výchovná práce se také uplatňuje v institucích, jako jsou Nízkoprahová centra. Ty může kdokoliv a také kdykoliv navštívit a je mu nabídnut alternativní způsob trávení volného času s orientací na společensky akceptovatelné aktivity a na zdravý způsob života.

(KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)

Sociální pedagog

Sociální pedagog je odborník vysokoškolsky vyškolený na sociálně-výchovnou činnost. (BAKOŠOVÁ, Zlatica, Sociální pedagogika jako životná pomoc. 3. rozšířené a aktualizované vydání, Bratislava: VPP2008, s. 251, ISBN 978-80-969944-0-3.)

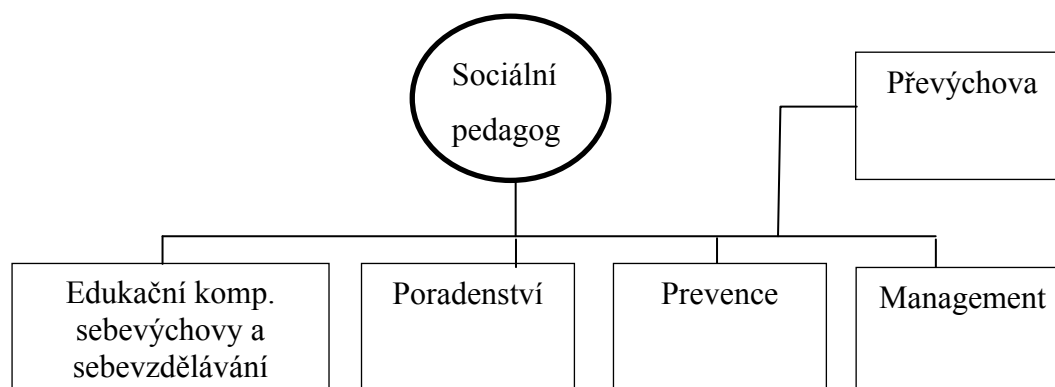
„Sociální pedagogika zkoumá vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formy sociální pomoci a péče o děti, mládež a dospělé, tedy člověka v sociálním prostředí.

(BAKOŠOVÁ, Zlatuše in PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)

Následující obrázek představuje kompetence sociálního pedagoga. (BAKOŠOVÁ, Zlatica, Sociální pedagogika jako životná pomoc. 3. rozšířené a aktualizované vydání, Bratislava: VPP, ;2008, s. 251, ISBN 978-80-969944-0-3.)

Obr. 1 Specifické kompetence sociálního pedagoga.

Sociální pedagog pomáhá nejen jedincům, ale také rodinám ke zlepšení jejich sociálního fungování i k vyřešení jejich sociálního problému. (PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.) Činnost sociálního pedagoga spočívá ve výchovném působení ve volném času, poradenské činnosti vycházející z diagnostiky a sociální analýzy problému dítěte, jeho životní situace či rodinného prostředí, ale také v reedukační a resocializační péči i v práci terénní. (KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)

Na sociální pedagogiku nahlíží J. Schilling jako na pomoc všem věkovým kategoriím při výchově, vzdělávání i celoživotním učení. Z. Bakošová vidí cíl sociální pedagogiky v poskytování pomoci dětem, mládeži i dospělým z různých typů prostředí. Přeměna kvality života je dána cestou nalezení konkrétních optimálních forem pomoci a v kompenzaci nedostatků prostředí. Uplatnění má všude tam, kde se v rodině vyskytl problémy různé společenské povahy. (PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)

B. Kraus definoval dva hlavní úkoly sociální pedagogiky, a to sociálně pedagogickou prevencí a sociálně pedagogickou terapií. Prevence je chápána jako analýzy prostředí jedince. Dotýká se také výchovy a preventivních programů pro určité skupiny ve školním prostředí, v domovech mládeži i v prostředí neinstitucionalizované výchovy. Ale také vyhledávání lidí s rizikovým chováním. Terapie je cíleně určena znevýhodněným nebo problémovým skupinám a jedná se o konkrétní postupy.

(PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují anonymní ambulantní nebo terénní služby dětem a mládeži ve věku od 6–20 let, kteří jsou ohroženi společensky nežádoucími jevy, a kteří jsou v nepříznivé sociální situaci. Nabízí odbornou pomoc a poradenství v obtížných životních situacích, posilují schopnost klientů zvládat tyto situace vlastními silami, umožňují smysluplné trávení volného času, poskytují aktivity a činnosti zaměřené na prevenci s cílem snížit riziko sociálně patologických jevů. Ale také se zaměřují na rozvíjení individuálních schopností a dovedností klientů a posilují jejich motivaci ke vzdělání. Jedná se také o formu doučování, výukových programů a sportovně-kulturních aktivit, následně také kariérové poradenství.

(<http://www.drom.cz/cs/drom-romske-stredisko/socialni-sluzby/nizkoprahove-zarizeni-drom/>)

Organizace pomáhající mladým lidem, kteří prožili dětství v dysfunkční rodině

Existují také občanská sdružení nabízející pomoc mladým lidem, kteří vyrůstali v dětských domovech, výchovných ústavech, v náhradní rodinné péči a v sociálně slabých a dysfunkčních rodinách, kteří ve své dospělosti odcházejí do samostatného života. Mezi hlavní cíle patří poskytnutí ubytování, pomoc při řešení problémů, ale také přátelské zázemí. Jedná se např. o občanské sdružení **Pod křídly**, které buduje domy, ve kterých tyto mladí lidé naleznou „první“ samostatné ubytování a je jim tak ulehčen start do života.

(<http://www.podkridly.cz/o-nas/o-s-pod-kridly/>).

Pomoc dítěti ve vybraných případech

▪ **Fyzické týrání**

Řešením pro dítě je využití služeb krizových center. Situaci by měl zpozorovat i dobrý učitel či doktor. (LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.)

Ochrana obětí domácího násilí se až v posledních letech začíná řešit. Velkou zásluhu na tom mají některé neziskové organizace, zejména Bílý kruh bezpečí. Dále byly přijaty úpravy zákonů zabývající se domácím násilím a ochranou týraných osob, např. policie či soud může nově vykázat z bytu i z jeho bezprostředního okolí osobu, která je důvodně podezřelá, že se dopouští domácího násilí. Soud navíc může nařídit, aby se násilník zdržel setkávání a navazování kontaktů s obětí domácího násilí. Vždy, když se jedná o týrání dítěte, jde o závažnou situaci, kterou je nutno oznámit na policii.

Když se oběť rozhodne situaci řešit, může to vést ke změně chování u pachatele, který se dalšího násilí vyvaruje. Často to však vede ke gradaci násilí. Doporučuje se případ násilí neřešit vůbec, nebo jej řešit do všech důsledků.

(ŠMOLKA, Petr, MACH. Jan. Manželská a rodinná trápení. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 192, ISBN 978-80-7367-448-9.)

- **Zanedbávání**

Řešením je včasný zásah ze strany zdravotníků a zajištění trvalého dohledu nad celou rodinou ze strany sociálního pracovníka. Rodičům je třeba poskytnout poučení a pomoc. V krajních případech, kde není naděje na zlepšení, také odebrání dítěte z rodiny. (LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.)

Pro volbu strategie podpory rodiny je třeba zjistit, zda je dítě zanedbáváno či prochází psychickou deprivací (neboli citovým zanedbáváním). Zde je prioritou nejdříve vybudovat vztah mezi rodiči a dítětem. (BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

- **Psychická deprivace**

Tuto situaci by měli také rozpoznat zdravotníci a upozornit rodiče na nedostatečný vývoj dítěte a poskytnout rodiči doporučení a rady v oblasti vývoje dítěte. Dále pak řešením psychoterapeutická terapie rodičů. (LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.)

Pokud časná deprivace již přivodila poruchy v základní aktivitě duševních procesů, pak je zapotřebí vytrhnout dítě z takové situace a zajistit přiměřený přívod podnětů z prostředí. Je třeba dítě převést do prostředí stimulačně bohatšího a chápajícího. Je třeba zvážit, je-li možná sanace rodiny, aby deprivace dítěte nepokračovala. Pokud to možné není, je třeba dítě předat do péče prarodičů, příbuzných, řešením jsou také různé formy náhradní rodinné péče, jako je adopce, pěstounská péče či dětské vesničky. Psychoterapeut se snaží najít kvality rodičů, případně jiných rodinných příslušníků a na nich staví terapii. Oporu lze najít také u jiných vychovatelů, jako je učitel či vedoucí zájmového kroužku. Dítě často potřebuje i farmakologickou pomoc.

Některé deprivativní následky lze odstranit tzv. „přeucením“, používá se v těch případech, kdy je potřeba napravit a rozvíjet řeč, nácvik motorických dovedností, doplnit a rozvíjet praktické znalosti a dovednosti, trénink ve společenském přizpůsobování v dětské skupině či v širší společnosti. Přeucení je vytvoření nových účelnějších návyků, namísto starých nevhodných.

Některé poruchy lze napravit úpravou vztahů dítěte k jeho sociálnímu a předmětnému okolí. Nově se formují povahové vlastnosti dítěte a převládá se jeho charakter pomocí psychoterapie.

Pomocí socioterapie, která zahrnuje i rodinnou terapii, je pak dítě zapojeno do společnosti a umožněno mu, aby si osvojilo účelné společenské role.

Návrat deprivovaného dítěte do vlastní rodiny nebo umístění do jiné vhodné rodiny je však častou příčinou celé řady dalších potíží. Dítě není s to samo, bez pomoci v takovém prostředí působit. Často se proto praktikuje předadopční příprava dítěte.

(LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 3. doplněné vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400, ISBN 08-049-74.)

- **Emoční zneužívání**

V případě emočního zneužívání dítěte rodičem, kdy rodič z různých důvodů nezvládne výchovný prvek nebo k tomu nemá vytvořeny podmínky, může rodič znovu začít a vybudovat si vztah s dítětem od počátku znova. Může začít s budováním vztahu mezi ním a samotným dítětem. Nebo mezi oběma rodiči.

Někdy pomůže, aby fungující rodič domluvil rodiči druhému. Řešením je také, aby rodič absolvoval psychoterapii. Je zapotřebí, aby dítě ventilovalo své negativní pocity, např. prostřednictvím namáhavého sportu, či rozhovorem s funkčním rodičem. S dítětem by měl mluvit někdo, v kom má dítě důvěru. Dítě se může také anonymně obrátit na linku důvěry, linku bezpečí. První pomocí je to, aby dítě dokázalo promluvit o tom, co se děje. Druhou pak, aby dítě chtělo situaci změnit.

(ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů, 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.)

- **V případech, kdy jeden z rodičů je nenapravitelný alkoholik, „gambler“ či „nevěrník“** či rodiče jsou v neustálém konfliktu, je vhodným řešením záchrana alespoň jednoho z rodičů a dětí, ti pak vytvoří rodinu neúplnou.

- **Konflikt rodičů**

Doporučuje se nechat dítě mluvit o svých pocitech, co se v něm děje, z čeho má obavu, čemu nerozumí. Přizvat ke komunikaci i druhého rodiče, aby dítě mělo zkušenost, že se dozvědělo pravdu z obou stran. Rodič vysvětlí situaci, informuje ho o tom, co se doma děje a dá dítěti příležitost, aby se zeptalo na to, čemu nerozumí. Dítěti také pomáhá ventilace pocitů nejen pomocí rozhovoru, ale také fyzickou aktivitou. Také pomáhá, když rodiče požádají dítě o pomoc v domácnosti. Rodiče ujistí dítě, že ho mají stále rádi a že se o něj budou starat. Rodič informuje také učitele o stavu rodiny.

Je zapotřebí dodržet tyto pravidla:

- mluvit o situaci s dítětem přiměřeně k jeho věku,
- mluvit o svých pocitech, které rodič prožívá,
- neobviňovat dítě a nedovolit, aby samo sebe dítě obviňovalo,
- posilovat vztah s oběma rodiči,
- dodržovat zažité rituály a zvyklosti,
- nekritizovat druhého rodiče,
- neudělat ze svého dítěte důvěrníka,
- ptát se dítěte, jak celou situaci prožívá.

- **V případech ekonomické dysfunkce** se v praxi osvědčila taková pomoc rodině, kdy výplata sociálních dávek je legislativě a organizačně ošetřena. Sociální pracovníky při pomoci rodině kladou velký důraz na prioritní uhrazení nájemného a stravného pro dítě.

- **Pomoc rodině při péči o dítě**

Pokud se rodiče o dítě nemohou starat (pracovní vytížený, nemoc), je vždy dobré, aby dítě však zůstalo členem rodiny. Dítě může být v péči babičky či chůvy, lze také využít pomoc v domácnosti. Institucionální pomoc je v podobě školky.

V případě, že se rodiče nechtějí či nemohou starat, není žádoucí, aby se rodiče o dítě starali. Zde je řešením náhradní výchovná péče nebo opět svěření péče babičce či blízkému příbuznému.

(LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 3. doplněné vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400, ISBN 08-049-74.)

3.3 Odnětí dítěte z rodiny jako poslední opatření?

Odnětí dítěte z rodiny a umístění v náhradní péči či do dětského domova, by mělo být podmíněno několika faktory. Přihlíží se k věku dítěte, tělesnému a duševnímu stavu dítěte, rodinné situaci a k předpokládané době trvání ústavního pobytu.

V různém věku se dítě přizpůsobuje lépe různým prostředím, sourozenci by měli zůstat spolu. „Odpovědnost při rozhodování o dočasném a trvalém odloučení dítěte od rodiny je velká a je třeba, aby zde spolupracovala sociální služba s psychiatrickou, neboť velmi často jde o posouzení trvalosti vychovatelské neschopnosti rodičů pro psychickou poruchu. Ze skupiny trvale či dlouhodobě umístěných možno vybrat děti vhodné pro adopci a ostatní formy náhradní rodinné péče, dále případy mentálních defektů vyžadujících speciální opatření, a konečně pro zbývající skupiny stanovit dlouhodobý výchovný plán.“ (LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 3. doplněné vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400, ISBN 08-049-74, s. 362.)

Řada odborníků si klade otázku, zda lze zařízení pro výkon ústavní výchovy úplně zrušit a zda sanace rodiny je nástrojem, který zrušení dětských domovů umožní. Některé studie dokazují, že existují děti, jejichž potřebám tato forma náhradní péči z různých důvodů nevyhovuje (např. úzce navázali kontakt s pěstounskou rodinou, což znemožňovalo kontakt s vlastními rodiči). (BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.)

S Myšlenkou, že dětem ústavní péče nepomáhá, a že by měli vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře lásky, porozumění a harmonie, přišla koalice „Děti patří do rodiny“, která má ambici změnit přístup státu a každodenní praxi v této oblasti. Koalici tvoří dvanáct organizací působících v oblasti péče o dítě a rodinu. Cílem koalice je změna a rozvoj systému péče o dítě. Organizace vychází z aktuální situace v České republice, kde žije kolem 20 tisíc dětí v ústavní péči. Mnoho dětí vyrůstá také v dysfunkčních rodinách, které bývají označovány za sociálně slabé, aniž by jim byla poskytnuta včasná a účinná pomoc při řešení problémů. Tato situace je dle Koalice

způsobena nedostatečně rozvinutým systémem péče o rodinu a dítě.
(<http://lp.cz/2004/03/organizace-se-spojily-a-vytvorily-koalici-deti-patri-do-rodiny-2/>)

Pomocí kritiky z řad mezinárodních organizací si ústavní činitelé uvědomili nedostatky v ochraně práv dětí v České republice, v tom smyslu, jak na ně poukazuje Koalice. Výsledkem je schválená **Národní strategie ochrany práv dětí – „Právo na dětství“** (roku 2012), která si klade za cíl tyto nedostatky odstranit do roku 2018. Koncepce je zaměřena na upřednostňování individuální péče před péčí ústavní. Strategie je prakticky zaměřená a obsahuje konkrétní záměry a aktivity včetně harmonogramu a odpovědnosti.

Mezi principy, na jejichž základě by nový systém ochrany dětí měl fungovat, se řadí i princip, že ochrana dítěte je plně zaměřena na dítě, budou respektovány potřeby a vývoj dítěte a podporována jeho jedinečnost a vývoj. Také sem patří sledování dlouhodobého zájmu o dítě. Strategie umožňuje rovné příležitosti pro všechny děti, zahrnuje do řešení situaci dítěte a rodiny i celého jejich sociálního okolí, staví na silných stránkách dětí a rodin a identifikuje problémová místa.

Národní strategie ochrany práv dětí si vytyčila čtyři priority: účast dítěte na rozhodovacích procesech, odstranění diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem, právo na rodinnou péči a zajištění kvality života pro děti a rodiny.

(<http://www.mpsv.cz/cs/11901>)

3.4 Dílčí závěr

Jiří Žáček řekl: „Kdyby si děti mohly vybírat své rodiče, ušetřili bychom spoustu rodičů.“

Děti z dysfunkčních rodin se mohou sami sebe ptát, proč zrovna oni mají takové rodiče, proč oni patří do této rodiny. Každé dítě má právo na dětství, na šťastné dětství

a optimální vývoj. Pokud mu ho vlastní rodiče nedokáží zabezpečit, mělo by tomu být pomoheno. Kdo však bude tím, kdo dítěti pomůže a v jaké formě?

Děti mají právo na ochranu před událostmi, které negativně ovlivňují jejich dětství. Povinnost zajistit toto právo má celá společnost, garantem je stát. Je doporučeno, aby stát přijal opatření za účelem zvýšení informovanosti veřejnosti o Úmluvě (Úmluva o právech dítěte) a zavedl výuku o Úmluvě do školních vzdělávacích programů.

(http://www.mpsv.cz/files/clanky/13085/NS_ochrany_deti.pdf, Národní strategie ochrany práv dětí: Právo na dětství, s. 30, s. 8)

Pomoc dítěti z dysfunkční rodiny prostřednictvím **prevence dysfunkce** je záležitost celé společnosti, do níž je třeba zapojit instituce, jejichž působnost je celospolečenská. Tedy zdravotnictví, školství, soudy, legislativu, ale i sdělovací prostředky. Stát by měl podporovat nástroje prevence jako je povinná výchova k rodičovství na základních a středních školách, vytvářet vzdělávací a osvětový materiál pro širokou veřejnost z oblasti práv dětí či výchovy. Finančně také podpořit užívání antikoncepce u mladých dívek a kurzy rodičovství. Sociální politika státu by měla zvýhodňovat matky samoživitelky, připravit příznivé hmotné podmínky pro život mladé rodiny (pracovní, bytové, finanční) a podpořit firmy umožňující matkám práci na zkrácený pracovní úvazek.

Dítěti z dysfunkční rodiny je třeba pomoci nejen při aktuálním řešení situace, ale také následně, kdy se situace uklidní. Nemyslím jen pomoc psychiatrickou či psychologickou, ale také sociální poradenství a podpora při startu do vlastního života.

Jedno ruské přísloví říká: „Nejsou rodiče ti, kdo rodili, nýbrž ti, kdo krmili a dobrou naučili.“

Vždy záleží, zda je a pokud ano, jaký je, zájem rodičů o dítě. Jsou případy, kdy rodiče o dítě jeví velký zájem, ale různé důvody (pracovní vytíženost, postižení rodiče,

rodič dlouhodobě hospitalizován, nevidoucí rodič, finanční tíseň) vedou k nedostatku péče o dítě až k odloučení od dítěte (pracovní poměr mimo bydliště). Na druhou stranu jsou rodiny, které dětem věnují velmi dobrou péči, ale projevují malý zájem (ambiciózní rodič, koncentrovaný na práci či jinou činnost). (DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)

Proto je potřeba položit si otázku, zda je pro dítě dobré patřit do dysfunkční rodiny, která mu ubližuje, nebo je lepší umístit dítě do funkční instituce, která se snaží o maximální rozvoj osobnosti dítěte, pomáhá mu, podporuje ho.

V situaci, kdy dysfunkční rodinu již nelze zachránit, respektive není pro dítě vhodné dále v takové rodině setrvávat, je třeba dítěti najít jiný „domov“. V otázce umístění dětí do ústavní péče naše společnost zaostává za jinými vyspělými společnostmi a je zapotřebí tomu zamezit. A to komplexní podporou dysfunkční rodině, umístění dítěte do rodin náhradních, ať jsou to širší příbuzní, pěstounská péče či adopce. K tomu je zapotřebí tento proces výrazně zjednodušit a zrychlit, podpořit pěstounské rodiče, zmenšit počet dětí na jednoho vychovatele v dětských domovech i celkovou kapacitu těchto zařízení, omezit dobu nařízené ústavní péče a zkrátit lhůtu přezkoumání důvodu pro její nařízení.

Pomoci dítěti znamená jednat v jeho zájmu. Je nám však tento zájem a přání dítěte dostatečně znám? Známe potřeby dítěte, nasloucháme mu? Nevytváříme mu naopak touto pomocí další traumata? Kdo na to nejlépe odpoví? Jen dítě samo.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Výzkumná část bakalářská práce je zaměřena na praktické zkušenosti jedinců z dysfunkčních rodin.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo objasnit situaci dětí a jedinců žijících v dysfunkčních rodinách a jaký vliv toto soužití na ně mělo.

Případové studie jsou zaměřeny na osobní zkušenost jedinců, kteří jako děti žili v dysfunkční rodině, jaké výhody a nevýhody takové dětství přináší a jak je dysfunkční rodina ovlivnila. Jedná se o jejich subjektivní názor.

Otázky směřovaly ke zjištění dopadu dysfunkce rodiny na jejich psychický a zdravotní stav, školní prospěch, poruchy chování i na oblast sociálních vztahů. Jelikož dotazovaní jedinci již překročili práh dospělosti, bylo možno zjistit i dopad na partnerské soužití, ale také současný vztah k sobě samému a ke svým rodičům.

Výzkum vycházel z teoretických poznatků o dítěti v dysfunkční rodině, které byly následně srovnány s osobními zkušenostmi jedinců.

Dalším záměrem výzkumu bylo zjištění, zda by respondenti uvítali rozpad dysfunkční rodiny a raději žili v rodině neúplné či nikoliv. Pokud rodina respondenta rozvodem prošla, jak tato změna ovlivnila jedince a jaký na něj měla dopad. Ale také jak ji hodnotil jako dítě a jak nyní, z pohledu dospělého a s odstupem.

4.2. Metodika výzkumu

Metody výzkumu

Ve výzkumu jsem přistoupila ke kvalitativním metodám, k částečně strukturovanému rozhovoru a případovým studiím. Kvalitativní výzkum přispívá k objektivnějšímu posouzení situace a proniká do prostředí problému a prožitků jedinců.

Rozhovor byl zaměřen na tyto části: první se zaměřuje na popis rodiny a osobní anamnézu, druhá část na projevy dysfunkce v rodině. Třetí část je věnována případnému rozvodu a životu v rodině neúplné, čtvrtá část popisuje současný stav jedince a poslední část je zaměřena do budoucna. Detailněji se zaměřím na oblast rodiny a rodinného prostředí, vztahy mezi členy rodiny, školní a mimoškolní aktivity, sociální vztahy, sociální vztahy i vztah k sobě samému. Okruhy otázek byly v rozhovoru dále analyzovány podrobněji, dle otevřenosti jedince či závažnosti problému.

Při tvorbě otázek a jejich kladení jsem vycházela z poznatků, získaných teoretickou přípravou na psaní práce. Východiskem byly také mé osobní zkušenosti s jedinci z dysfunkčních rodin.

Výzkum byl proveden v domácím prostředí vybraných jedinců. Obsahem výzkumu jsou velmi citlivé osobní zkušenosti a domácí prostředí lépe navozuje pocit důvěry, respondenti se více uvolní a otevřou.

Výzkum byl proveden v měsíci prosinec 2012 a leden 2013.

Výzkumný vzorek

Oslovila jsem jedince, kteří jako děti vyrůstali v dysfunkční rodině. Tito jedinci mi byli známi z blízkého okolí nebo mi byli za účelem této práce doporučeni. Všichni s rozhovorem souhlasili. Jedná se o mladé dospělé, kteří v současnosti vedou víceméně samostatný život.

Volba provést výzkum na již dospělých jedincích je zdůvodněna možností získat pohled dítěte i dospělého na jednu a tutéž záležitost. Dále tímto lze určit dopady dysfunkce rodiny nejen na období, kdy byl respondent dítětem, ale i jak ho tato skutečnost poznamenala a jak se projevuje dopad v dospělosti.

Na těchto kazuistikách potvrdíme či vyvrátíme poznatky uvedené v teoretické části o dětech v dysfunkčních rodinách a jejich názor na rozvod rodičů.

4.3. Kazuistiky – případové studie

V úvodu každé případové studie stručně popisují základní informace o respondentovi a jeho rodině. Jsou zde shrnuty projevy dysfunkce, vnímání problému z pohledu dítěte i ze současného pohledu dospělého člověka a také jeho aktuální situace.

Všichni jedinci pochází z rodin úplných, kde dysfunkčním článkem byl především otec. Rodina zůstala zachována či se rodiče rozvedli, dítě však nebylo zapotřebí svěřit do ústavní péče.

První kazuistika pojednává o Mileně. Její otec po opakovaných nevěrách opustil rodinu a matka situaci těžce nesla. Druhý případ, Kateřina, je mladá dívka, již alkoholismus otce a jeho psychické vydírání a následné důsledky poznamenaly natolik, že pozbyla důvěru k mužům. Otec třetího jedince, Alexe, často měnil zaměstnání a rodinu fanaticky nutil ke křesťanské víře. Matka byla nadměrně zaměstnána.

Všechny tři zmíněné osoby dětství prožité v dysfunkční rodině poznamenalo. Byl však vždy a jenom na vině otec?

4.4. Výsledky a jejich interpretace

Z výzkumného šetření je patrné, že prožívání a vnímání dysfunkce rodiny, je pro každého jedince zcela odlišné a individuální a to v závislosti na dané dysfunkci a rodinných okolnostech.

Při zpracování a analýze rozhovorů se objevilo hned několik společných znaků. Prvním znakem bylo, že v oblasti rodiny a rodinného prostředí děti mluví o svém otci spíše záporně. O matce, i přes její určitý podíl „vinny“, hovořili respondenti veskrze kladně.

První dva případy spojuje alkoholismus otce, třetí případ nezaměstnanost otce a jeho fanatická víra. Otec je článek, který je příčinou dysfunkce. Matka ve všech případech situaci dlouhodobě neřeší.

Podívejme se na zobecněný pohled získaných poznatků. Využiji k tomu kvantitativní ukazatele a zaměřím se pouze na údaje zjištěné výzkumem.

Nejprve jsou posouzeny či ohodnoceny vybrané aspekty z dysfunkčního rodinného prostředí posouzeny, následuje popis dysfunkcí, který je doplněn projevy chování respondentů v dětství. V poslední řadě pak zjišťuji konkrétní důsledky prožití dětství v dysfunkční rodině, případně důsledky přetrvávající dodnes.

1. Hodnocení vybraných jevů dysfunkčního rodinného prostředí

Vybrané oblasti rozhovoru jsou u každého jedince zpracovány do tabulky a vyhodnoceny podle obsahu odpovědí. Hodnocení oblasti je buď kladné, nebo záporné a toto hodnocení bylo po realizaci rozhovoru s jedincem také odsouhlaseno.

V níže uvedené tabulce hodnotíme, jak jedinec vnímal konkrétní aspekty svého dětství a jak je vnímá nyní. Požádala jsem je, o určení vztahu ke svým rodičům, mezi nimi navzájem, k sobě samému i k jiným lidem. Měli také zhodnotit své chování ve škole i mimo školu, ale také roli rodičů v těchto sférách. V poslední řadě se vyjádřili k rozvodu rodičů (viz tab. 1-3).

Tab. 1 Hodnocení z pohledu Mileny

Milena	V dětství	Nyní
Vztah k matce	+	+
Vztah k otci	-	-
Vztah matka-otec	-	-
Školní prostředí	+	+
Zájmy a volný čas	+	-
Sociální vztahy	+	+
Sebepojetí	-	-
Rozvod rodičů	-	+

Tab. 2 Hodnocení z pohledu Kateřiny

Milena	V dětství	Nyní
Vztah k matce	+	+
Vztah k otci	-	-
Vztah matka-otec	-	-
Školní prostředí	+	+
Zájmy a volný čas	+	+
Sociální vztahy	-	-
Sebepojetí	-	-
Rozvod rodičů	Rodiče se nerozvedli, rozvod by však uvítala	

Tab. 3 Hodnocení z pohledu Alexe

Milena	V dětství	Nyní
Vztah k matce	+	+
Vztah k otci	-	+
Vztah matka-otec	-	-
Školní prostředí	-	-
Zájmy a volný čas	+	-
Sociální vztahy	+	+
Sebepojetí	-	+
Rozvod rodičů	-	+

Všichni tři jedinci vnímají otce negativně. Matka zde hraje rozdílnou roli. Milenina a Kateřinina matka přenášely v dětství na své dcery více zátěže než je pro dítě vhodné, přesto je obě dívky vnímají veskrze pozitivně, Kateřina dokonce jako svou jedinou přítelkyni. Také Alex má svou matku velmi rád.

Co je však pro každého rozdílné je vliv dysfunkce na **školní prostředí, zájmy a volný čas**. Kateřina nechtěla své matce již přidělovat žádné další starosti, proto se chovala

řádně bez sebemenších výkyvů chování. To se ovšem nedá říci o Mileně a Alexovi, kteří se v těchto oblastech projevovali téměř „předpisově“ dle literatury. Oba požívali alkohol, sexuálně brzy vyspěli a „chytli“ se nesprávné party. Alex dokonce požíval a prodával drogy, hrál na automatech a kradl. V určité fázi dospívání však dokázali s tímto skončit a stali se „řádnými“ občany.

Příčina jejich chování může spočívat i ve **způsobu trávení volného času s rodiči**. Ve všech případech se vlastně o žádný společný čas nejednalo. Matka Kateřiny se věnovala domácnosti, Milena s matkou si vypily kávu a Alexova matka byla v práci. Otec Kateřiny byl alkoholik, Milenin s ní nebyl v kontaktu a Alexův trávil čas u televize či v náboženské komunitě.

Společným rysem **všech tří dospělých jedinců** je jejich **obtížný vztah k ostatním lidem**. Obtížně se začleňují do kolektivu, nedůvěřují ostatním lidem, především opačnému pohlaví.

Dopad dysfunkční rodiny na jejich **vztah k sobě samému je však různý**. Milena i Kateřina vnímají, že mají nízké sebevědomí, Alex ho má naopak vysoké.

V dětství všichni tři respondenti vnímali **konflikty rodičů** a dnes by jim doporučili, aby více a otevřeněji hovořili o svých problémech. **Co svým rodičům respondenti doporučují?**

- pravidelná komunikace mezi manželi, povídat si spolu,
- otevřené a včasné řešení problémů,
- neutíkat před problémy,
- sdělit si, co jim na druhém vadí,
- řešit problémy v klidu,
- zavčas řešit alkoholismus,
- konzultace s psychologem.

Pokud v rodině došlo k **rozvodu rodičů**, jedinci tuto skutečnost vnímají „pozitivně“ a spíše by uvítali dřívější rozchod rodičů. V případě, kdy k rozvodu nedošlo, by Kateřina tuto možnost bez rozmyslu uvítala. Alex ji pozitivně dokáže vnímat až v dospělosti.

2. Dysfunkce rodiny

Na kazuistiku se můžeme podívat také z pohledu jednotlivých dysfunkcí rodiny.

Pod fyziologickou dysfunkci zařazují tělesné týrání a zanedbávání dítěte. Psychická dysfunkce rodiny obsahuje emoční zneužívání dítěte. Dysfunkce rodiče pak jeho patologické projevy.

Tab. 4 Výskyt dysfunkcí v rodině

	Fyziologická	Psychická	Ekonomická	Sociální	Dysfunkce rodiče
Milena	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano
Kateřina	Ne	Ano	Ne	Ne	Ano
Alex	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano

U Mileny se psychická dysfunkce rodiny projevuje emočním zatěžováním ze strany matky. Dysfunkce rodiče je prezentována alkoholismem a nevěrami otce a psychickou nevyrovnaností matky. Rodiče se jí dostatečně nevěnovali a následně se „chytla“ party.

Kateřina trpěla absencí projevu lásky ze strany otce, který byl naopak nahrazen psychickým vydíráním. Dysfunkci rodiče představuje alkoholismus otce a jeho nevyrovnané chování, ale také neschopnost rodičů spolu komunikovat.

Alex byl ze strany otce fyzicky trestán, po emoční stránce těžce nesl fanatickou víru otce a jeho přesvědčování. Ekonomická dysfunkce je představena nezaměstnaností otce a finanční tísni, kterou musela řešit matka dvojnásobným zaměstnáním. To mělo dopad na funkci sociální, kterou rodina nebyla schopna naplnit. Rodina spolu netrávila čas a Alex si našel „náhradní“ aktivity.

Srovnajme nyní všechny tři jedince.

S **fyzilogickými projevy dysfunkce** rodiny se setkal pouze Alex v podobě fyzických trestů. Sexuální zneužívání se zde nevyskytuje.

Zanedbávání péče, jako je pomoc při přípravě do školy, motivace ke vzdělání a rozvoji a dohled nad volným časem, se objevuje u všech jedinců a zařadila jsem ji do kategorie **sociální dysfunkce**. Sociální dysfunkci u Alexe doplňuje nulový trávený čas s rodinou. Toto se u dívek projevuje také, ale v malé míře.

Psychickou dysfunkci jsem zaznamenala u všech tří jedinců. Důvod byl u každého jiný. U Mileny zátěž ze strany matky, u Kateřiny a Alexe zvláštní chování otce.

Po **ekonomické stránce** rodina nevykonávala dobře svou funkci pouze u Alexe. I matka Mileny dokázala po rozvodu rodinu finančně zabezpečit.

Dysfunkce rodiče či obou rodičů se projevuje ve všech třech rodinách a vnímám ji jako příčinu ostatních dysfunkcí. Rodiče spolu nedokážou řešit problémy, spíše před nimi utíkají.

Psychická dysfunkce a „negativní osobnost“ (dysfunkce) rodiče jsou společným znakem všech respondentů.

3. Projevy chování jedinců v dětství

Jak se výše uvedené dysfunkce rodiny projevily na jejich dětech? Zajímavou skutečností je, že Milena a Alex mají řadu shodných znaků v této oblasti, kdežto Kateřina se neprojevovovala vůbec.

Podívejme se nyní konkrétně na projevy chování jedinců v dětství a pubertálním období:

Milena

- kouření,
- požívání alkoholu,

- trávení volného času v „nepřizpůsobivé“ partě,
- sexuální vyvádění,
- samopoškozování.

Kateřina se neprojevovala žádným výše uvedeným způsobem, jako Milena. Aby matce nepřidělávala více starostí, naopak zvolila strategii „vzorné holčičky“.

Alex je pak typickým příkladem dítěte z dysfunkční rodiny a je nositelem značného výčtu „patologického“ chování.

Alex

- kouření,
- požívání alkoholu,
- používání lehkých i tvrdých drog,
- gamblerství,
- trávení volného času v „nepřizpůsobivé“ partě,
- sexuální vyvádění,
- prodej drog,
- poškozování cizích věcí,
- drobné krádeže,
- záškoláctví,
- potíže s učením.

Jak si vysvětlit různost projevů chování? Osobnost člověka, jeho charakter či dispozice zde hrají velkou roli.

4. Důsledky dysfunkce rodiny na jedince v období dětství

Jak dysfunkci rodiny nesli děti? Čím trpěly a jakým chováním se projevovaly? To objasňuje tabulka 5.

Tab. 5 Důsledky dysfunkce rodiny na dítě

Důsledky dysfunkce rodiny na dítě	Milena	Kateřina	Alex
Strach	x	x	x
Lítost		x	
Uzavření se do sebe	x		x
Agrese, konfliktnost, násilné chování, zuřivost			x
Vzteky	x		X
Obava z fyzického kontaktu		x	
Nízká sebedůvěra	x	x	
Pocit ponížení		x	
Nervozita	x	x	x
Zamkllost	x		
Noční můry	x	x	x
Koktání, noční pomočování			
Ztráta pocitu bezpečí a jistoty	x	x	
Obtíže v začleňování se do kolektivu, navazování vztahů, nedůvěra k lidem	x	x	x
Emoční labilita	x	x	
Deprese a úzkost		x	
Sexuální vyvádění	x		x
Sebepoškozování	x		
Krádeže			x
Záškoláctví			x
Útěky z domova			x
Citová zploštělost			x
Upoutávání pozornosti, provokativní chování			x
Sklon k návykovým látkám	x		x
Neuctivost k jiným lidem a jejich majetku			x
Nerespektování autorit			x

Strach, nervozita a noční můry. Ale také **problémy s navazováním vztahů, obtíže v začleňování se do kolektivu a nedůvěra k lidem.** Tímto „trpěli“ všichni tři jedinci. U dívek se také objevuje ztráta pocitu bezpečí a jistoty, nízká sebedůvěra a emoční labilita. Naopak Alex se v dětství projevoval agresivněji a „delikventněji“. Jeho dětské chování chápu částečně jako způsob upozornění rodičů na svou osobu, ale také řešení tíživé finanční situace rodiny.

5. Důsledky dysfunkce rodiny na jedince v období dospělosti

Zaměřím se na aktuální psychický stav jedince, vztah k rodičům a současné vnímání vztahu mezi jeho rodiči.

Milena

Její psychický stav je stabilizovaný, nadále však trpí nízkou sebedůvěrou. Má problémy s navazováním vztahů, lidem nedůvěruje, nepřipouští si je k tělu z obavy ze ztráty opuštění. Sama se považuje za emočně labilní a stres řeší kouřením cigaret. Vůči mužům má velkou nedůvěru, má však dlouhodobého partnera.

Co se týká vztahů s rodiči, s matkou má vyrovnaný vztah, s otcem se nevidá, což ji chybí. Rozvod rodičů zpětně hodnotí pozitivně, uvítala by však jeho pozdější načasování.

Kateřina

Také Kateřina má stále nízké sebevědomí, je emočně labilní a nevyrovnaná. Má obavy najít si stálého partnera a osamostatnit se.

K matce je velmi citově vázána, volný čas tráví spolu. Otce tiše trpí a nyní ho spíše lituje.

Rozvod rodičů by uvítala, a to i v dětském věku. Zabránilo by to domácím hádkám a konfliktům.

Alex

V současné době má Alex obavy z finančního zabezpečení. Bojí se, aby v životě dostatečně vydělával. Po otci zdědil nechuť k práci a lenost.

Rozvod rodičů v dětství těžce nesl. Pak nastalo období bez hádek, kdy byl klid a to se mu líbilo. Dnes ho hodnotí kladně.

Všichni tři jedinci si do života odnesly nedůvěru vůči jiným osobám, především vůči opačnému pohlaví. Mají problémy navázat dlouhodobější vztah. Dívky stále trpí nízkou sebedůvěrou, jsou emočně labilní a nevyrovnané.

4.5. Dílčí závěry

Jednotlivé kazuistiky se od sebe liší, mají však společného jmenovatele, a o to je dysfunkční rodič, jehož chování či charakterové vlastnosti významně zapříčinily dysfunkci celé rodiny. Otcové sami však na „vinně“ nebyli, matky svým pasivním chováním situaci neřešily a problémy se začali kupit.

Z výzkumu lze vyvodit závěr, že dysfunkce rodiny má na dítě dopad vždy a následky si jedinec odnáší na celý život. Jsou to především pochyby o sobě samém a problematické navazování sociálních vztahů. Ale také vysoká citová vazba na matku, která pravděpodobně zabraňuje navázání vztahu s protějškem.

Konkrétní projevy negativního dopadu soužití v ohrožené rodině jsou ovlivněny osobností a individualitou dítěte. Výzkum tak potvrdil slova B. Krause: „Odpověď na otázku, jaké prostředí je pro žádoucí rozvoj jedince optimální, není jednoduchá a nemůže být ani jednoznačná. Někdy prostředí na pohled špatné nemusí působit nepříznivě. Pro určitého jedince může být toto prostředí inspirativní, pro jiného příliš tvrdé. Je zřejmé, že se jedná o značně individuální záležitost. Prostor může člověka ovlivnit dvěma směry, buď ho podpoří, nebo je pro něj překážkou.“ (KRAUS,

Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)

Shrneme-li a zobecníme-li získané poznatky z výzkumu, najdeme u dotazovaných jedinců tyto shodné rysy:

- psychická dysfunkce rodiny,
- dysfunkční osobnost rodiče,
- negativní vnímání otce,
- v dětství obtížné navazování vztahů k ostatním lidem, ke kolektivu nedůvěra vůči ostatním,
- v dětství prožívali strach, nervozitu, noční můry
- aktivní vnímání konfliktů mezi rodiči,
- negativní vnímání rozvodu v době rozvodu,
- pozitivní současné vnímání rozvodu rodičů,
- i v dospělosti nedůvěřují lidem, těžce navazují či udržují vztahy, především s opačným pohlavím, obávají se, že jim partner ublíží.

Výzkum také potvrdil, že děti z dysfunkčních rodin většinou bývají **zanedbávány po stránce volnočasové** a dochází **k atomizaci života v rodině**.

Rodina, jako celek, se jen zřídka schází pohromadě a aktivně spolu tráví volný čas. Členové rodiny si nesdělují své zážitky, radosti i strasti. Nehledají společnou cestu pomoci a spolupráci, ale přestávají spolu komunikovat. Manželé, vedle rodinného života, vytvářejí vlastní život, zpravidla vázány na zájmy nebo intimní život. Děti jsou tak nuceni žít vlastní život a jsou odkázány samy na sebe. (KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)

Může mít pro dítě soužití v dysfunkční rodině výhody? Milena uvádí, že ji děti z funkčních rodin dokonce záviděli, a to především volný režim a vyšší kapesné, kterým se matka snažila Mileně situaci vynahradit. Ale také členství v partě starších. Další „výhodu“ si jedinci uvědomují až v dospělosti. Získali vzor, jak to být v rodině nemá, a mají jasnou představu, co dělat nechtějí. Všichni respondenti také rádi vzpomínají na rodinné oslavy a svátky, z dob před vyhrocením konfliktů také na rodinné dovolené a výlety.

Ve všech rodinách se její dysfunkce neprojevovala do té míry tak, aby bylo zapotřebí dítě odebrat a umístit ho do ústavní péče. Neřešila se tedy otázka, zda je lepší rodina vlastní či náhradní institucionální výchova.

Srovnejme si nyní přednosti a nedostatky života dětí v dysfunkční rodině? Co převládá? Všichni jedinci mají pozitivní vztah ke své matce, na jednu výjimku i k otci. Jsou rádi, že svou rodinu (či jen jednoho rodiče) mají a to je rozhodující.

Výzkum potvrdil to, co říká moderní teorie, že dítě patří do rodiny. Z odpovědí respondentů je patrné, že v dětství měli a stále mají své rodiče, i přes jejich negativní stránky, rády. Výjimku tvoří Kateřina, jejíž negativní vztah k otci je pevně zakotvený. Rodina však neprošla žádnou terapií či sanací. Pokud by se tak stalo a především otec by změnil své chování a vztah k alkoholu, dovoluji si říci, že by se změnil i jejich vztah.

Bakalářská práce je zaměřena také směrem, zda **je pro dítě lepší zůstat v rodině úplné, ale dysfunkční či v rodině neúplné**, která se dysfunkčního článku „zbaví“. Výzkum jasně potvrdil, že je lepší druhá varianta. Tedy rozvod rodičů v případě jejich dlouhodobých a nepřekonatelných konfliktů či v případě agresivního chování rodiče je pro ostatní členy rodiny vysvobozující. Výzkum však čítal pouze tři jedince, a proto pro potvrzení této teorie doporučuji provést co do počtu respondentů rozsáhlejší průzkum.

Dnes, v dospělosti, dokáží jedinci ocenit klady rozvodu rodičů. Zároveň zdůrazňují, že problémy rodiče včas či vůbec neřešili. Kdyby se tak stalo a dokázali mezi sebou navázat komunikaci, mohlo se řadě konfliktů a sporům v rodinách předejít.

Co mají ještě všechny tři případy společného? **Historicky rodinnou dysfunkční anamnézu.** Už v rodinách prarodičů docházelo k dysfunkčnímu plnění rolí rodiny. Milenina babička pocházela z dětského domova a bez vlastní zkušenosti z dětství se o své vlastní dítě nedokázala postarat. Rodiče Kateřininy matky spolu žili jen kvůli dětem, děda z otcovy strany byl alkoholik a babička svůj čas věnovala spíše milencům než dětem. U Alexe to byl otec matky, který svou dceru fyzicky trestal. Otec Alexova otce pak s rodinou čas prakticky netrávil a rodiče se později rozvedli.

Opatření zlepšující život dětí v dysfunkčních rodinách

Prioritní pomocí by pro děti z dysfunkčních rodin bylo včasné zachycení dysfunkce rodiny. Ta by se tak nemohla ještě více rozšířit a prohloubit. Podchycení problému ze strany třetí osoby je velmi citlivá záležitost a bariérou bývá paradoxně rodina sama. Pokud by alespoň jeden člen rodiny inicioval řešení rodinných problémů za pomoci třetí osoby, měla by celá rodina napůl „vyhráno“.

Mým hlavním doporučením, jak zlepšit život dětí v dysfunkčních rodinách, je pomoci rodičům dysfunkci zvládnout sami. Ponechme péči o děti a jejich výchovu rodičům a podpořme je v tom. Pokud rodiče nabízenou pomoc a spolupráci odmítají, pak nastoupí státní institucionalizovaná pomoc.

Rada rodičům

Jedincům z kazuistik by v dětství nejvíce pomohlo, aby si rodiče spolu sedli, pojmenovali třecí plochy a společně se snažili problémy vyřešit. Pokud by rodič sám na řešení nestačil, měl by vyhledat odbornou pomoc (zde manželská poradna či psycholog,

protialkoholická léčebna). Pokud rodič sám v sobě vyřeší své vlastní problémy, nebude je předávat na vlastní dítě.

- včasné řešení konfliktů,
- vzájemná komunikace,
- uvědomění si práv a potřeb dítěte,
- zvážit, zda je pro dítě lepší žítí bez dysfunkčního rodiče,
- vyhledat odbornou pomoc.

Pomoc dítěti

Především zaplnit vakuum volného času a nahradit ho plnohodnotnými činnostmi. Pokud toto není schopen rodič, doporučuji navštěvovat kontaktní, nízkoprahová centra a centra volného času.

Nabízí se tyto možnosti:

- dohled nad volným časem,
- docházka do krizových center,
- pobytové akce včetně prázdnin (tábory a bezplatné rekreace),
- pedagogicko-psychologická poradna,
- možnost nahlédnout do funkční rodiny, za účelem seznámení se s fungujícími vztahy mezi matkou, otcem a jejich dětmi a správnými vzorci chování.

Institucionální pomoc rodině

Institucionální pomoc rodinám a dětem by měla mít především preventivní charakter a co nejvíce zapojovat rodiče do řešení. Měla by být určena pro rodinu jako celek a veškeré kroky činit v zájmu dítěte.

- pomoc v rodičovství a manželství,
- posílení spolupráce rodina – škola. (učitel by měl zachytit změnu chování a školního prospěchu dítěte a informovat rodiče, společně hledat příčinu a tu odstranit),

- poradna pro manželství a rodinu,
- jiná odborná pomoc,
- sanace rodiny či podpora ze strany sociálního asistenta či sociálního pedagoga (podpora zvyšování rodičovských schopností a dovedností v péči o dítě, pomáhá posilovat schopnosti rodičů pečovat o domácnost včetně hospodaření s finančními prostředky).

ZÁVĚR

Celá řada knih o výchově dítěte a funkcích rodiny poukazuje na měnící se charakter rodiny. Nikdy nebylo tolik mnoho rozvodů a tak málo sňatků jako v posledních letech. Model tradiční rodiny, včetně aktivní existence prarodičů, je silně nabourán. Mladá rodina je zahrnuta řadou problémů, na které je sama a některé ani nedokáže vyřešit. Rodina pak řádně neplní své funkce, což má dopad na dětství dítěte.

Problematika dysfunkční rodiny a dítěte v dysfunkční rodině mě zaujala natolik, že se stala předmětem mé bakalářské práce. Ze svého okolí znám několik dysfunkčních rodin, které na první pohled jako rodiny neplnící řádně své funkce vůbec nevypadají.

Bakalářská práce je zaměřena na objasnění situace dětí žijících v dysfunkčních rodinách. Cílem práce je také srovnání předností a nedostatků takového soužití v porovnání s rodinami funkčními. Práce se zabývá i otázkou, zda je pro děti z dysfunkčních rodin vhodnější žít v rodině dysfunkční či neúplné, kdy došlo k rozvodu rodičů.

Práce je rozdělena do následujících částí. Úvodní části, která je zaměřena na vymezení problematiky a stanovení cíle. Teoretické části se zabývají rodinou a jejími funkcemi, vymezují rodinu dysfunkční a srovnávají s rodinou funkční i neúplnou. Dále je zde popsána pomoc dítěti vyrůstajícím v dysfunkční rodině. Na teoretickou část navazuje část výzkumná, jejíž součástí jsou případové studie a doporučení.

Teoretické části jsou koncipovány tak, aby obsáhly dostupné teoretické poznatky k řešené problematice. Nabízím zde pohled na rodinu, vliv rodinného prostředí na dítě, plnění či poruchy funkcí rodiny. Detailněji se také zabývám popisem a typologií dysfunkční rodiny, přednostmi a nedostatky života dítěte v takové rodině. Věnuji se také srovnání rodiny funkční, dysfunkční a neúplné. Představila jsem i pomoc dítěti z rodiny dysfunkční.

Získané informace mi umožnily přistoupit k praktickému řešení problému. Bylo nezbytné realizovat výzkum a zjistit zkušenosti osob, které své dětství prožili právě v dysfunkční rodině. Výzkumnou část jsem realizovala především pomocí rozhovoru, kdy jsem postupovala podle předem připraveného scénáře. Tím se mi podařilo získat informace popisující dětství těchto jedinců. Zaměřila jsem se nejen na negativní, ale i pozitivní stránky dětství.

Následně jsem provedla podrobnou analýzu jejich dosavadního života a získané poznatky zobecnila. Na základě těchto faktů jsem navrhla opatření, která by pomohla zlepšit život dětí v dysfunkčních rodinách a především v rodinách z případových studií.

Cíl bakalářské práce byl splněn. Podařilo se mi teoreticky popsat i prakticky zmapovat dětství tří jedinců v dysfunkční rodině. Výzkumem jsem zjistila přednosti a především nedostatky takového dětství oproti dětství v rodině funkční. Výsledky výzkumu odpověděli i na otázku ohledně volby rozvodu před dysfunkční rodinou. Odpovědí je pak jasný příklon k ukončení manželství a žití v neúplné rodině.

Pro praktické účely a sociální pedagogiku jsou využitelné především informace o způsobu pomoci dětem z těchto rodin. Pomoc by měla být určena celé rodině a vždy přihlížet k zájmu dítěte. Dítěti nejlépe pomůžeme tím, že ho ponecháme v rodině a tu uzdravíme jako celek. Prevence dysfunkčního chování všech členů rodiny je pak klíčem k celé situaci.

Výzkum také potvrdil, že soužití v dysfunkční rodině má na dítě vždy negativní dopad. Jedinci však na svém dětství dokázali najít i pozitivní stránky, což jen potvrzuje mé doporučení, ponechávat děti v rodině, i když je dysfunkční.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knihy

1. BAKOŠOVÁ, Zlatica, Sociálna pedagogika jako životná pomoc. 3. rozšířené a aktualizované vydání, Bratislava: VPP2008, s. 251, ISBN 978-80-969944-0-3.
2. BECHYŇOVÁ, Věra. KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7367-392-5.
3. BERGER, Maurice., GRAVILLON, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136, ISBN: 978-80-7367-843-2.
4. BIDDULPH, Steve. Proč jsou šťastné děti šťastné. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 139, ISBN 978-80-7367-496-0.
5. FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 383, ISBN 80-7178-063-4.
6. ČAČKA, Otto. Psychologie dítěte. 2. doplněné vyd. Tišnov: 1996, s. 109, ISBN 80-85799-03-0.
7. DUNOVSKÝ, Jiří. Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti. 1. vyd. Praha: MPSV, 1986, s. 81, ISBN 2-912-768.
8. HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vydání. Praha: Grada, 2007, s. 208, ISBN 978-80-247-1168-3.

9. JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník, 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 286 s., ISBN 8071785350.
10. KOUKOLÍK, František., DRTILOVÁ, Jana. Zlo na každý den. 1. vydání, Praha: Galén, 2001, s. 390, ISBN 80-7262-088-6.
11. (KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.)
12. LABÁTH, V. a kol. Riziková mládež, 1. vyd. Praha: Slon, 2001, s. 159, ISBN 8085850664.
13. LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie. 1. vyd. Vimperk: Akcent, 1998, s. 343, ISBN 80-86022-37-4.
14. LANGMEIER, Josef., MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. 3. doplněné vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 400, ISBN 08-049-74.
15. LANGMEIER, Josef. Vývojová psychologie pro dětské lékaře. 2. doplněné vydání, Praha: Avicenum, 1991, s. 288, ISBN 80-201-0098-7.
16. MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí, 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 143, ISBN: 80-7178-085-5.
17. MATĚJČEK, Zdeněk., Bubleová, Věduna., Kovařík, Jiří. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. Praha: Psychiatrické centrum, 1997, s. 69, ISBN 80-85121-89-1.
18. MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2., rozš. a přeprac. vyd.. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 144, ISBN 80-85850-24-9.

19. MAREŠ, Petr. Faktory sociálního vyloučení, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, s. 41, ISBN 80-87007-15-8.
20. MÁROVÁ, Zdeňka., MATĚJČEK, Zdeněk., RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.
21. MAZÁNKOVÁ, L., VAVREČKOVÁ, M. Syllabus k předmětům Teorie výchovy, Typologie výchovných potíží, Základy didaktiky. Brno: IMS, 2003.
22. MLČÁK, Zdeněk. Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty. 1. vyd. Ostrava: Atelier Milata, 1996, s. 22, ISBN 80-86058-58-1.
23. MÜHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 194, ISBN 978-80-210-4550-7.
24. PREPOKOVÁ, Jiřina. I rodiče by měli dělat chyby. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 112, ISBN 978-80-7367-766-4.
25. (PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 208, ISBN 978-80-247-3470-5.)
26. RADVANOVÁ, Senta. Výchova dětí v neúplné rodině. 1 vyd. Praha: SPN, 1977, s. 122, ISBN 14-504-77.
27. SATIR, Virginia. Kniha o rodině. 2. vyd., Praha: Práh, 2006, s. 357, ISBN 80-7252-150-0.
28. STŘELEČEK, Stanislav. a kol. Kapitoly z rodinné výchovy. 1. vydání. Praha: Fortuna, 1992. 157 stran. ISBN 80-85298-84-8.

29. ŠMOLKA, Petr, MACH. Jan. Manželská a rodinná trápení. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 192, ISBN 978-80-7367-448-9.
30. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 179, ISBN 978-80-247-3181-0.
31. ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte, 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3.
32. ŠVARCOVÁ, Ivana. Základy pedagogiky. 1. vyd. Praha: VŠCHT Praha, 2007, s. 290, ISBN 978-80-7080-573-2.
33. TRÉLAÜN, Beatrice. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 144, ISBN 80-7178-935-6.
34. VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 444, ISBN 8071782149.

Informace z internetu

35. <http://www.babyonline.cz/vyvoj-ditete/role-muzskeho-vzoru-ve-vychove>
36. <http://www.bruntal.net/2006072602-asistenti-pomohou-dysfunkcnim-rodinam>
37. <http://www.help-in.cz/Rodinna-asistence.html>
38. <http://www.detskaprava.cz/>
39. <http://www.drom.cz/cs/drom-romske-stredisko/socialni-sluzby/nizkoprahove-zarizeni-drom/>
40. www.inovacejsouin.chrudim.cz, dokument Problémy v rodině

41. <http://www.klokanebrno.cz/>
42. <http://llp.cz/2004/03/organizace-se-spojily-a-vytvorily-koalici-deti-patri-do-rodiny-2/>
43. <http://www.mpsv.cz/cs/11901>
44. http://www.mpsv.cz/files/clanky/13085/NS_ochrany_deti.pdf, Národní strategie ochrany práv dětí: Právo na dětství, s. 30
45. http://www.mpsv.cz/files/clanky/13085/NS_ochrany_deti.pdf
46. <http://www.mvcr.cz/clanek/systemova-pomoc-dysfunkcnim-rodinam.aspx>
47. <http://www.podkridly.cz/o-nas/o-s-pod-kridly/>
48. <http://www.pomoztedetem.cz/res/data/002/003583.pdf>
49. http://www.psychologie.nazory.cz/vyvojova_psychologie.htm
50. <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>
51. <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/rodina-a-saturace-psycho-socialnich-potreb>
52. <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rodice-jsou-zavisli/dopady-alkoholismu-rodicu-na-deti.shtml>
53. http://zena.centrum.cz/deti/clanek.phtml?old_url=deti/miminko/2007/6/7/clanky/jak
-
http://www.zivotazdravi.cz/modules.php?name=eBooks&pa=showebook_chapter&ebchid=156&ebid=5funguje-zdrava-a-nemocna-rodina/
54. http://www.zivotazdravi.cz/modules.php?name=eBooks&pa=showebook_chapter&ebchid=156&ebid=5
55. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>
56. http://cs.wikipedia.org/wiki/Syndrom_citov%C3%A9_deprivace

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P 1

Dotazník

Příloha P 2

Kazuistiky

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

A. Osobní a rodinná anamnéza

1. Struktura rodiny (počet členů, co mi povíš o matce a otci, sourozenci, neúplná rodina, vztah mezi manželi, věk rodičů, jejich vzdělání, nechtěné těhotenství, věk těhotné matky, věk rodičů při svatbě, formální manželství)
2. Rodinná a osobní anamnéza (zdravotní a psychický stav členů rodiny, kdy se dítě narodilo, zájem a péče o dítě, vztah rodičů k dítěti)
3. Finanční stránka (zaměstnání rodičů, doba nezaměstnanosti, sociální dávky)
4. Bytové poměry (vlastní byt, nájem, kategorie bytu, vybavenost, vlastní pokoj či postel, počet osob na pokoj)
5. Zdravotní anamnéza, závěry psychologických vyšetření
6. Školní anamnéza
7. Vztah s rodiči v dětství
8. Vztahy s kamarády
9. Blízký člověk

B. Projevy dysfunkce v rodině

1. Zaznamenal/a jste v dětství v rodině tyto projevy?
  - a) tělesné týrání (násilí, poranění, zlé nakládání, útoky, omezování, ponižování,
  - b) zanedbání péče (nereagování na potřeby dítěte, strava, oblečení, bezpečí, zdraví, dohled ve volném čase, ochrana, podpora dítěte, bydlení, škola, příprava do školy, dětská práce, citové potřeby, nedostatek lásky, neschopnost pečovat o dítě – spoléhá se na pomoc zvenčí)
  - c) psychické týrání (emoční zneužívání, agrese, ignorování, odmítání, vystavování konfliktům, lhostejnost, ponižování, omezování v kontaktu s ostatními dětmi, nadávky, nahánění strachu, zstrašování, vyhrožování, vydírání, izolace od příbuzných)
  - d) zneužívání (sexuální)

e) osobnost rodiče (alkoholik, patologický hráč, nevěra, trestná činnost, nejasná a nepřímá komunikace rodičů, rozštěpená dvojitá vazba, „koalice“ členů, psychická nemoc rodiče, anomální osobnost, handicap, nedostatečná sebekontrola až agrese, impulzivní jednání, nízká sebekontrola, špatná zkušenost z dětství, nespokojenost s rodičovskou rolí, nízká sebedůvěra a sebehodnocení, nízká schopnost empatie, nadměrné ambice rodiče, kladení vysokých nároků na dítě, osobní nevyzrálost rodiče)

2. Jak se dysfunkce rodiny projevovала v oblasti

a) ekonomické (nezaměstnanost, chudoba, sociální dávky, životní standard, způsob trávení volného času, investice do vzdělání a osobního rozvoje dítěte, vztah rodičů k práci)

b) sociální (účast na společenských aktivitách (kultura, sport, dovolená), způsob trávení volného času, kontakt s širší rodinou a okolím, vztah k sociálním institucím, sociální adaptace)

3. Jak jste se v rodině cítil/a?

4. Pozoroval/a jste u sebe, jako dítě, některých z uvedených specifických projevů chování?

▪ strach	▪ koktání, noční pomočování, noční můry	▪ sebepoškození,
▪ ponížení		▪ drobné krádeže
▪ uzavření se do sebe	▪ ztráta pocitu bezpečí a jistoty	▪ záškoláctví
▪ vztek, agresivní chování, konfliktnost, násilnost, zuřivost	▪ obtíže v začleňování do kolektivu, navazování vztahů, nedůvěra k lidem	▪ útěk z domova
▪ obava z fyzického kontaktu	▪ emoční labilita, deprese, úzkost	▪ upoutávání pozornosti, provokativní chování,
▪ nízká sebedůvěra		▪ sklon k návykovým látkám
▪ nervozita	▪ sexuální chování nepřiměřené věku, tzv. sexuální vyvádění,	▪ citová zploštělost,
▪ zamlklost		▪ neuctivost k jiným lidem a jejich majetku

- problémy s respektováním autorit,
  - malá míra sebeovládání,
  - častá zranění a nemocnost
4. Co se Vám při vzpomínce na dětství nejdříve vybaví?
  5. Jaký nejhorší zážitek si z dětství odnášíte?
  6. Měl/a jste v rodině pocit bezpečí a jistoty?
  7. Jak rodina řešila konflikty?
  8. Jaká byla atmosféra v rodině?
  9. Jaké byli zvyky, pravidla v rodině?
  10. Jaké bylo rozdělení úkolů v domácnosti (co dělal otec, co matka, co děti)?
  11. Dávali vám rodiče najevo city k Vám, k sobě navzájem, pochválili Vás?
  12. Co jste jako dítě chtěla, aby rodiče dělali jinak?
  13. Jaké kladné stránky mělo Vaše dětství? Na co rád/a vzpomínáte?
  14. Může mít pro dítě soužití v dysfunkční rodině výhody?

C) Neúplná rodina

1. Jak jste přistupoval/a k rozvodu rodičů? Uvítal/a jste ho?
2. Jaký dopad na vás měl rozvod rodičů?
4. Co se po rozvodu rodičů změnilo?
3. Byl pro vás život v neúplné rodině lepší, než v dysfunkční? Jaké byly klady a záporny soužití v neúplné rodině oproti žití v rodině dysfunkční?
4. Jak dnes hodnotíte rozvod rodičů? Uvítal byste dřívější rozvod rodičů?

D) Současná situace

1. Jaký je váš současný vztah k rodičům?
2. Máte problémy s navazováním vztahů k ostatním lidem, k opačnému pohlaví?

3. Bylo pro vás těžké najít si partnera? Jaké máte na něj nároky? Jaký je Váš současný partnerský vztah. Co by o Vás Váš partner řekl?
4. Jaký máte vztah k sobě samé/mu – máte se rád/a, jak se sebehodnotíte?
5. Jaké vlastnosti nebo projevy chování byste podle vás neměl/a, kdybyste žil/a v rodině funkční?
6. Trpíte nějakými psychickými či fyzickými problémy?
7. Máte dnes blízkou osobu vyjma partnera?
8. Dokážete přijmout a opětovat láskyplné projevy?
9. Zaznamenáváte, že se projevujete stejně jako vaši rodiči, chováte se stejně, stejně reagujete, i když se vám to nelíbí?
10. Co byste svým rodičům doporučil/a, aby dělali jinak: k sobě navzájem, vůči vám?
11. co byste na sobě změnil/a?

E) Do budoucna

1. Máte vlastní děti, plánujete mít děti? Jaký k nim máte vztah a oni k vám?
2. Jaký jste/budete rodič? Co rozhodně nebudete dělat a co naopak ano

PŘÍLOHA P I: KAZUISTIKA

Kazuistika č. 1

A. Rodinná anamnéza

Struktura rodiny

Milena, 25 let, bydliště Brno, administrativní pracovnice.

Matka, narozena 1953, bydliště Brno, prodavačka, vyučená čalounice.

Otec, narozen 1966, bydliště Brno, středoškolské vzdělání s maturitou, povoláním městský policista.

Manželství bylo uzavřeno ve věku 38 let matky a 25 let otce. Ze strany matky se jednalo již o třetí manželství, ze strany otce o manželství druhé.

Finanční stránka

V době manželství rodina po finanční stránce nestrádala. Po rozvodu matka ukončila nevýnosné podnikání, od otce dítěte nedostávala přídavky na dítě. Změnila práci a od té doby pracuje jako prodavačka. Finanční stránka byla slabší, nikoliv však problémová.

Bytové poměry

Matka vlastní velký dům se zahradou v městské části Brna. Milena měla jako dítě vlastní pokoj.

Matka

Z prvního manželství měla matka dvě dcery, jimž v době uzavření tohoto manželského svazku bylo 17 a 16 let. Toto manželství bylo ukončeno z důvodu nezájmu otce o rodinu. První manžel byl dobrodružné povahy, často cestoval a dlouhodobě se zdržuje

v zahraničí. Ke konci tohoto manželství, kdy se manžel v domácnosti nezdržoval, matka udržovala intimní vztah s jiným mužem. Manželství trvalo 10 let. Otcovství druhé dcery, přiznané prvnímu manželovi, je sporné a otcem může být i zmíněný přítel matky. S ním matka vztah ukončila a následně se podruhé provdala. Toto manželství zůstalo bezdětné, trvalo osm let a bylo ukončeno sebevraždou druhého manžela. Důvodem byl alkoholismus a žárlivost vůči matce. Projevoval se vůči ní také agresivně až násilně. Vůči dětem matky se druhý manžel choval dobře.

Asi po pěti letech matka uzavřela své třetí manželství, a to z důvodu neplánovaného těhotenství. Se svým třetím manželem otěhotněla krátce po seznámení. Dítě (Milena) bylo ze strany obou rodičů přijato bez výhrad a na dítě se těšili. V této době se rodina skládala z matky a otce Mileny, Mileny a jejích dvou starších sester. Všichni žili v jedné domácnosti v poměrně rozsáhlém domě se zahradou. Matka se o Milenu řádně starala, i po ukončení rodičovské dovolené zůstala v domácnosti a přivydělávala si řemeslnou práci, ve které byla vyučena.

Matka matky (babička Mileny) byla ve věku pěti let osvojena z dětského domova. O vlastní dítě se nedokázala postarat a dítě (matku Mileny) vychovala adoptivní babička. Matka Mileny se chová impulsivně, má nízkou sebekontrolu, také sebedůvěru a sebehodnocení.

V současné době matka dlouho problém neřeší, pak vypění. Matka problémy a konflikty nedokáže řešit, nekomunikuje, je uzavřená, problém na rovinu neřekne, není schopna kompromisů.

Otec

První manželství otce zůstalo bezdětné. Druhé uzavřel ve věku 25 let, dítě se narodilo o rok později. Byl jen o deset let starší než děti matky Mileny z prvního manželství. Otec Mileny, silný flegmatik, se vyhýbal rodinným problémům, domácí atmosféru však

nenarušoval. Z dítěte se radoval, i když převážnou péči o Milenu zajišťovala matka. O dítě se otec neuměl postarat.

Ve svém volném čase se věnoval hudbě a velmi často koncertoval s kapelou. Tyto večery byly doprovázeny alkoholem a ženskou společností. Náklonost otce vůči alkoholu byla stále větší. Vůči ostatním ženám byl velmi družný, na což matka žárlila. Po pěti letech manželství otec navázal vztah s jinou ženou a tento vztah udržoval. Matka Mileny situaci zjistila. Pro udržení rodiny intervenovala babička (matka otce), otec milenku opustil, aby manželství zachránil. Po určité době opět navázal vztah s jinou ženou. Jednalo se o vztah trvající 2 roky.

Oba rodiče jsou osobnostně nevyzrálé osoby se sníženou schopností empatie.

Vývoj situace v rodině

Po dobu asi pěti let se jednalo o bezproblémovou rodinu, manželství bylo šťastné. Rodina společně trávila dovolené. Manželství bylo po 10 letech ukončeno z důvodu opakovaných nevěr ze strany otce a silné žárlivosti na tuto situaci ze strany matky. V této době obě děti z prvního manželství matky již žili mimo domácnost.

Období před rozvodem bylo naplněno hádkami mezi partnery, do té doby se rodiče Mileny snažili své problémy před dítětem neventilovat. Později matka rozhodla o odstěhování otce do bytu v jiném patře domu. Zde žil s kamarádem a s Milenou se prakticky nevidal a nevyhledával ji.

V době rozvodu trpěla matka psychickými problémy, veškeré starosti a problémy přenášela na Milenu, které bylo 10 let. Manželskou krizi a rozvod řešila s dcerou, nikoliv se svými kamarádkami, jelikož se obávala, že mohly či mohou být milenkami otce Mileny. V této době se matka přestala zajímat o školní prospěch Milena a péče o ni byla znatelně slabší. Milena trávila většinu volného času mimo domov. V době rozvodu

byly nevyřešeny bytové problémy v souvislosti s vlastnictvím domu a hrozilo vystěhování matky s dítětem.

Psychický a zdravotní stav matky

V době, kdy matka Mileny zjistila druhou nevěru otce, byla uzavřena do sebe, lítostivá a nekomunikativní. Od této doby se matka opakovaně potýká s depresemi a výkyvy nálad. Od rozvodu nenavázala žádný partnerský vztah.

B. Osobní anamnéza Mileny

Milena a rodiče

V době, kdy se manželství rodičů ocitlo v krizi, bylo Mileně téměř 10 let. Milena byla ze strany matky „zatažena“ do světa dospělých. Situaci a důvod ukončení manželství si Milena nedokázala vysvětlit. Vsugerovala si, že ji otec nemá rád a z tohoto důvodu je opustil. Byla zatrpklá a uzavřená do sebe. Mileně bylo matky líto, jelikož často plakala, nebo naopak křičela, byla nervózní a procházela různými stádii a výkyvy nálad.

Po rozvodu se Milena s otcem po dobu dvou let neviděla. Důvodem byl zákaz ze strany matky. Situace se změnila až po zásahu babičky (matka otce), která s Milenou vztah udržovala a matce Mileny domluvila. Milena od té doby navštěvovala otce o víkendech. Ten sdílel domácnost s partnerkou, která byla důvodem rozvodu. Po roce, od 13 let věku Mileny, se však Milena se svým otcem opět nevidá z důvodu nezájmu ze strany otce. Nyní, v době, kdy je Milena dospělá, se s otcem vídá sporadicky, dvakrát za rok.

Školní anamnéza

Problémy v rodině a následně rozvod na školní prospěch Mileny nezanechaly výrazný vliv. Ze strany matky se zájem o školní výsledky a pomoc při přípravě do školy snížily na minimum. Ze strany otce zájem nebyl žádný. Milena bez problémů vystudovala

střední školu, kterou ukončila maturitou a nyní, při zaměstnání si doplňuje vysokoškolské vzdělání.

Vztah s kamarády

V dětství Milena přimkula ke kamarádce z ulice. Toto přátelství doposud trvá. V době problémů rodiče tato kamarádka dokázala Milenu vyslechnout, poradit a přivést ji na jiné myšlenky.

Ve 12 letech navázala Milena vztah s místní partou. Členové party byly podstatně starší než Milena. „Kouřili“ marihuanu, pili alkohol, školu nenavštěvovali a měli problémy s policií. V tomto období začala Milena kouřit a doposud je „těžká“ kuřačka. Po navázání vztahu s přítelem ukončila vztah s partou.

C. Projevy dysfunkce

1. Projevy zanedbání péče

Zanedbání péče ze strany matky v době před a po rozvodu: nízký dohled ve volném čase, žádná příprava do školy. Otcova péče byla trvale nízká.

2. Projevy psychického týrání

Ze strany matky se jednalo o emoční zneužívání Mileny, přenášení vlastních problémů na dítě.

3. Osobnost rodiče

Otec Mileny byl alkoholik se sklonek neřešit problémy. Rodině ani dítěti se moc nevěnoval. Matka, nevyrovnaná osobnost se sklony k depresi, přenášela své problémy na Milenu.

4. Ekonomická a sociální dysfunkce

Životní standard byl ve všech etapách rodiny v pořádku. Po rozvodu byl snížen, ne však, že by dosahoval sociálního statusu. Investice do vzdělání a osobního rozvoje dítěte nebyly ze strany rodičů zajišťovány, studium Mileny hradila a hradí babička (matka otce).

Volný čas i dobu prázdnin Milena trávila sama. Matka většinu času pracovala, a to i o víkendech. Pokud se setkali v domácnosti, trávili čas u televize

5. Specifické projevy chování v době dětství

- strach z opuštění,
- uzavření se do sebe,
- vztek,
- nízká sebedůvěra,
- nervozita,
- zamlklost,
- noční můry,
- ztráta pocitu bezpečí a jistoty,
- problematické navazování vztahů, nedůvěra k lidem, nepřipouštění si lidí k tělu z obavy z opuštění,
- emoční labilita,
- sexuální chování nepřiměřené věku, tzv. sexuální vyvádění (ve věku 13 let),
- sebepoškozování ve 13 letech, řezné rány na pažích,
- sklon k návykovým látkám ve 13 letech, dlouhodobý kuřák.

D. Vybrané okruhy otázek z dětství, současnosti a náhled do budoucna

1. Dětství

Co se Vám při vzpomínce na dětství nejdříve vybaví?

„Rodinné oslavy včetně otce, sranda, babičky, sestry, povídání, všichni byli na sebe milí a nikdo se nehádal. Toto od doby konfliktů mezi rodiči přestalo.“

Jaký nejhorší zážitek si z dětství odnášíte?

„Odchod otce z domu, najednou se vše z idyly změnilo“. Situaci dítěti nikdo nevysvětlil, poté matka dceru do situace nevhodně zapojovala.

Měl/a jste v rodině pocit bezpečí a jistoty?

„Od doby hádek rodičů již ne.“

Jak rodina řešila konflikty?

„Navenek konflikty do určité doby nebyly, otec není hádavý typ, matka zvyšovala hlas běžně.“

Jaká byla atmosféra v rodině?

„Otec s námi nebydlel v bytě, jen v rámci domu, takže se s matkou nevidali. Při rozvodu otec dělal matce naschvály, hádali se.“

Jaké byly zvyky, pravidla v rodině?

„Žádné, jen vánoce a rodinné oslavy. Na dovolenou jsme nejezdili.“

Jaké kladné stránky mělo Vaše dětství?

„Rodiče mě naučili dobrého vztahu k lidem, slušně se chovat, vztah k zvířátkům, udržování vztahů v rodině, oslavy, vždy si našli na sebe čas.“

Může mít pro dítě soužití v dysfunkční rodině výhody?

„Jediná výhoda byl rozvod rodičů. Neviděla jsem tak konflikty mezi rodiči. Toto byla výhoda, že nevidím vztah rodičů. Dělal by si naschvály a hádali se. Kdyby otec zůstal a neodstěhoval se, matka by situaci pomalu zvládala a zhroutila by se úplně. Dětem z funkčních rodin jsem záviděla to, že mají tátu i mámu. Děti z funkčních rodin naopak mně záviděli volný režim, kdy jsem mohla dojít později večer domů. Dále vyšší kapesné a starší sestry, což zapříčinilo uvedení do okruhu starší mládeže.“

2. Období „neúplné rodiny“

Jak jste přistupoval/a k rozvodu rodičů? Uvítal/a jste ho?

„Jako dítě jsem tuto situaci nevívala, nechtěla jsem rozvod, nechápala důvod.“

Jaký dopad na Vás měl rozvod rodičů?

„Často se upnu na lidi a mám strach, že mně opustí. Otce pořádně neznám.“

Co se po rozvodu rodičů změnilo?

„Hlavně to, že se jsem se nevidala s tátou.“

Byl pro Vás život v dysfunkční rodině lepší než po rozvodu?

„Vidím to tak, že kdyby se rodiče nerozvedli, bylo by to opravdu hrozné. Jsem ráda, že se rozvedli.“

Co jste jako dítě chtěla, aby rodiče dělali jinak?

„Otec - aby trávil více času doma, se mnou, abychom spolu společně něco podnikali, aby neodešel. Matka aby byla vyrovnanější.“

3. Současná situace Mileny

Milena má nízkou sebedůvěru, problematicky navazuje vztahy a lidem nedůvěřuje. Nepřipouští si je k tělu z obavy z opuštění. Sama se vnímá jako emočně labilní a nedokáže se zbavit návyku kouření.

Jaký je váš současný vztah k rodičům?

„S otcem se nevidáme. Jsem naštvaná, že se rodiče rozešli. Chybí mi otec, chybí mi mužský vzor. S matkou mám vesměs kladný vztah. Zvykla jsem si na to, jací jsou rodiče a jsem vděčná, že matka situaci i přes svůj psychický stav zvládla.“

Máte problémy s navazováním vztahů k ostatním lidem - nedůvěra, k opačnému pohlaví

„Ne.“

Jaký máte vztah k sobě samé – máte se ráda, jak se sebehodnotíte?

„Mám nízkou sebedůvěru, nevěřím mužům. Očekávám, že ze vztahu odejdou, pokud skutečně odejdou, je to těžké zvládnout.“

Jaké vlastnosti nebo projevy chování byste podle vás neměla, kdybyste žil/a v rodině funkční?

„Nedůvěru k ostatním lidem.“

Trpíte nějakými psychickými či fyzickými problémy?

„Psychickou labilitou.“

Máte dnes blízkou osobu vyjma partnera?

„Kamarádku z dětství.“

Dokážete přijmout a opětovat láskyplné projevy?

„Ano“

Zaznamenáváte, že se projevujete stejně jako vaši rodiči, chováte se stejně, stejně reagujete, i když se vám to nelíbí?

„Ano, jako matka, a to v oblasti výkyvů nálad.“

Co byste svým rodičům doporučila, aby udělali jinak: k sobě navzájem, vůči vám?

„Aby si před nevěrou promluvily o nespokojenost ve vztahu a problém vyřešili spolu.“

Co byste na sobě změnila?

„Nedůvěru.“

Co by Vaším rodičům pomohlo překonat problémy?

„Myslím, že by jim pomohlo, kdyby si víc povídali, o sobě, co jednomu a druhému vadí a vše takto společně v klidu řešili, což nedělali.“

4. Budoucnost

Plánujete mít děti?

„Ano.“

Jaký k nim máte vztah a oni k vám?

Její kamarádka o ni říká: „Děti má ráda a oni ji také, je k nim velmi empatická a dokáže se na ně naladit.“

Jaký jste/budete rodič? Co rozhodně nebudete dělat a co naopak ano?

„Nebudu na děti naštvaná a uražená, nebudu na ně křičet. Konflikty budu řešit otevřeně, více s nimi trávit volný čas, připravovat je do školy, věnovat se jim.“

Co naopak byste ráda dělala jako Vaši rodiče?

„Necítila jsem psychický ani ekonomický nedostatek“

Jak dnes hodnotíte rozvod rodičů?

„Zpětně pozitivně.“

Uvítal byste dřívější rozvod rodičů?

„Ne, spíše později.“

Kazuistika č. 2

A. Rodinná anamnéza

Struktura rodiny

Kateřina, 22 let, bydliště Brno, pracovnice oddělení styku se zákazníky.

Matka, narozena 1957, bydliště Brno, tiskařka reklamních předmětů, vyučená švadlena.

Otec, narozen 1955, bydliště Brno, skladník, vyučen v technickém oboru.

Manželství uzavřeno ve věku 25 let matky a 27 let otce. Pro oba to bylo první manželství.

Kateřina má bratra ve věku 29 let.

Finanční stránka

Rodina po finanční stránce nikdy nestrádala. Oba rodiče jsou dlouhodobě zaměstnání, bez předchozí ztráty zaměstnání.

Bytové poměry

Matka vlastní malý rodinný dům v městské části Brna, který zdělila po své matce. Kateřina v dětství sdílela pokoj s bratrem. Když bylo Kateřině 12 let, bratr se odstěhoval do pokoje po prababičce, která v té době zemřela. Rodinu tvořila také babička (matka matky).

Matka

Matka se narodila v době, kdy manželství jejich rodičů bylo hluboce rozvrácené. Narození dítěte způsobilo, že se rodiče nerozvedli. Dítě (matka) však bylo nechtěné a vychovávala ji její babička. Díky tomu nemá dobrý vztah ke své vlastní matce. Proto se vždy snažila své špatné zkušenosti z dětství svým vlastním dětem vynahradiť.

O Kateřinu i jejího bratra se velmi dobře starala. Díky tomu ji má Katka za svůj velký vzor.

Matka se s Kateřinou učila, věnovala se jí a vždy spolu vycházeli dobře. Matka je hodná, spravedlivá, dobrosrdečná, obětavá a pracovitá.

Otec

Otcův otec byl alkoholik, který doma hovořil velmi hlasitě, hrubě a o děti nejevila zájem. Matka otce také o děti nejevila zájem, spíše se věnovala svým partnerům. Rodiče otce se rozvedli. Kateřina však s nimi v kontaktu není.

Ve vztahu k dětem a rodině se otec Kateřiny chová stejně jako jeho rodiče. O vlastní děti nejeví zájem, má sklony k hrubému až násilnému chování. V domácnosti ani s výchovou dětí matce nepomáhal. Volný čas trávil u televize nebo v restauračních zařízeních. Je dlouhodobý alkoholik.

Situace v rodině

Nepříjemná situace v rodině začala již v raném dětství Kateřiny. Otec Kateřiny po práci chodíval rovnou do restauračního zařízení, ze kterého se vracíval až pozdě v noci. Matce Kateřiny hrubě nadával, vyhrožoval rozvodem, ze kterého měla strach, jelikož ji vsugeroval názor, že bez něho rodinu finančně nezvládne. Otec také matku psychicky týral poukazováním na její vztah s matkou. Rodiče se hádali otevřeně před dětmi, často i v noci. Kateřina se během hádek vždy vzbudila. Po 12 letech se matka z ložnice rodičů přestěhovala ke Kateřině. Tento pokoj spolu sdílí dodnes.

Obě děti se matky začaly postupně zastávat, pak otec svůj hněv převedl na ně a hrozil, že se odstěhuje. Kateřina i její bratr mají z otce strach, obávají se fyzického násilí. Svého otce rádi nemají. Otec je v opilosti psychicky týral (hlasitě křičel, vyhrožoval odchodem z domova, slovně ponižoval, uváděl, že jsou hloupí a neschopní, nikdy nic nedokážou). Kateřina ve svých 17 letech při otcově opilecké scéně přivolala policii.

Nyní, kdy jsou Kateřina i její bratr zaměstnáni, otec se již nemůže odvolat na fakt, že rodinu finančně zabezpečuje a své násilnické sklony umírní. Nevyhrožuje a nemluví hrubě. Určité obavy má i ze ztráty bydlení, jelikož dům patří matce Kateřiny.

V současné době je psychický i fyzický stav otce v důsledku alkoholismu takový, že není schopen se sám o sebe starat. Proto ho ostatní členové rodiny v domě nadále „trpí“.

Matka byla v době problémů hodně uzavřená, dětem se moc nesvěřovala. Svěřovat se a povídat si o konfliktech začala, až když Kateřina bylo 13 let. Na venek působila vyrovnaně a klidně. Nikdy se nesvěřila, že by to špatně nesla. Matka nikdy ani v dnešní době nenavázala vztah s jiným mužem.

B. Osobní anamnéza Kateřiny

Z dětství si Kateřina odnáší snížené sebevědomí, odmítavý přístup k mužům a zakomplexovanost.

Kateřina a rodiče

Kateřina se v době problémů a hádek cítila velmi rozrušeně, měla pocit psychického vyčerpání až kolapsu. Situaci v rodině snášela velmi špatně. V 19 letech začala navštěvovat psychologa. Terapeutické sezení jí ale nepomohlo.

Hádky rodičů začala Kateřina vnímat již v předškolním věku. Pokud ji ze školky vyzvedával otec, bála se ho a nechtěla s ním ze školky odejít. Kamarády ani partnery si Kateřina domů nevodila z obavy před nepředvídatelným chováním otce. Svého dlouhodobého přítele však rodičům přivedla ukázat. Otec, pod alkoholovým opojením, ztropil scénu a nakonec i slovně napadl rodinu jejího přítele.

V současné době, díky uklidnění otce, Kateřina otce lituje. Jeho chování připisuje psychické nemoci. Z důvodu bydlení všech členů rodiny v jednom době, se Kateřina snaží s otcem vycházet.

Kateřina a vztahy

Po několika známostech je Kateřina již čtyři roky sama. Partnerství s mužem by ráda navázala, ale má z nich obavy a nedokáže jim věřit. Předchozí vztahy byly vždy ukončeny ze strany partnera, což bylo pro ni značně citlivé a nyní má obavy z dalšího podobného ublížení. Je proto raději sama a cítí se bezpečněji.

Kateřina a projevy chování

Kateřina se v dětství ani nyní v dospělosti neprojevovala žádnými „excesy“. Své matce nechtěla dále ztrpčovat život, a proto se chovala vždy tak, jak od ní matka očekávala.

C. Projevy dysfunkce

1. Projev zanedbání péče

Otec se na výchově nepodílel.

2. Projev psychického týrání

Ze strany otce se jednalo o emoční zneužívání (výhrůžky, ponižování, strach z fyzického násilí).

3. Osobnost rodiče

Otec alkoholik, bez zájmu o děti a domácnost. S hrubými projevy: slovní napadání, vyhrožování a psychické týrání členů rodiny.

4. Specifické chování Kateřiny v době dětství

- noční můry,
- lítost,
- nízká sebedůvěra,
- strach,
- pocit ponížení,
- obava z fyzického kontaktu,
- nervozita,
- ztráta pocitu bezpečí a jistoty,
- emoční labilita, deprese a úzkost.

D. Vybrané okruhy otázek z dětství, současnosti a náhled do budoucna

1. Dětství

Co se Vám vybaví při vzpomínce na dětství?

„Šťastné chvílky, když otec nebyl opilý. Rodinné oslavy, nikdo se nehádal, snažili se k sobě chovat slušně.“

Jaký nejhorší zážitek si z dětství pamatujete?

„Opilecké scény, strach.“

Měl/a jste v rodině pocit bezpečí a jistoty?

„V rámci výchovy od mámy, tak ano. U otce ne.“

Jak rodina řešila konflikty?

„Mamka mlčela a nechala si nadávat. Otec přestal nadávat, až ho to přestalo bavit, vedl monolog. Konflikty se nijak neřešily.“

Jaká byla atmosféra v rodině?

„Po hádce napjatá, poté v pohodě, až otec vystřízlivěl.“

Co jste jako dítě chtěla, aby rodiče dělali jinak.

„Mamka nic, otec všechno: aby nepil, neřval, ale staral se o nás, věnoval se nám. Aby měl otec koníčky, ne jen hospodu nebo alkohol doma.“

Jaké kladné stránky mělo Vaše dětství?

„Hodně známých. Hezké Vánoce a jiné svátky. Rodinné dovolené, výlety. Dá se říct vše, až na alkoholové výlevy otce.“

Může mít pro dítě soužití v dysfunkční rodině výhody?

„Viděla jsem, jak to být nemá, uvědomila jsem si, jak rodina nemá vypadat a toho se chci do budoucna držet.“

Uvítala byste rozvod rodičů?

„Ano, klidně už, když jsem byla malá, alespoň bych se do hádek a konfliktů nedostávala.“

2. Současná situace Kateřiny

Kateřina nadále trpí nízkou sebedůvěrou, je emočně labilní a nevyrovnaná. Má obavy najít si stálého partnera. K matce je velmi citově vázána, volný čas tráví spolu.

Máte problémy s navazováním vztahů k ostatním lidem - nedůvěra, k opačnému pohlaví?

„Ano.“

Jaké vlastnosti nebo projevy chování byste podle vás neměla, kdybyste žila v rodině funkční?

„Měla bych zdravé sebevědomí.“

Trpíte nějakými psychickými či fyzickými problémy?

„Psychickou nevyrovnaností, strachem z osamostatnění.“

Máte dnes blízkou osobu vyjma partnera (partnera nemá)?

„Mamku.“

Dokážete přijmout a opětovat láskyplné projevy?

„Ano“

Zaznamenáváte, že se projevujete stejně jako vaši rodiče, chováte se stejně?

„Ne.“

Co byste svým rodičům doporučila, aby udělali jinak?

„Otcovi pomoc psychologa, nějakého odborníka, aby přestal pít.“

Co byste na sobě změnil/a?

„Nízké sebevědomí“

3. Budoucnost

Plánujete mít děti?

„Bojím se, že dítěti nějak ublížím. Mám z nich strach, ale mám je i ráda.“

Co rozhodně jako rodič nebudete dělat?

„Nebudu pít. Budu starostlivá, pečlivá, zodpovědná.“

Co naopak byste ráda dělala jako Vaši rodiče?

„Aby děti necítili ekonomický nedostatek.“

Kazuistika č. 3

A. Rodinná anamnéza

Struktura rodiny

Alex, 25 let, bydliště Brno, pojišťovací a finanční poradce.

Matka, narozena 1966, bydliště Brno, uklízečka, vyučena v oboru švadlena.

Otec, narozen 1965, bydliště Brno, vyučen v oboru elektro, dlouhodobě nezaměstnaný.

Manželství bylo uzavřeno ve věku 21 let matky a 22 let otce. Ze strany matky i otce se jednalo o první manželství. Pro oba rodiče to byl také jejich první vztah. Manželství bylo uzavřeno z důvodu těhotenství. Po Alexovi se o dva roky později narodil ještě bratr. Po dvaceti letech se rodiče rozvedli.

Finanční stránka

Otec často střídal zaměstnání, nikde dlouho nevydržel. V některých obdobích byl i půl roku nezaměstnaný. Rodina procházela finančními výkyvy, ve slabých obdobích se museli uskromnit, rodina nejela na dovolenou, děti na hory. Postupem času se doba, kdy byl otec bez práce, prodlužovala, nyní je již tři roky nezaměstnaný a práci si nehledá. Finančně rodinu zabezpečovala spíše matka, která si našla ještě druhou práci.

Rodina bydlela v bytě 2+1, který patřil matčiným rodičům.

Matka

Matka je jedináček, bydlela s rodiči do svých 21 let. Otec byl na ni velmi přísný, nesměla nikam chodit. Pokud jí to otec dovolil, musela se ve vymezeném čase vrátit domů. Když se opozdila, její otec ji fyzicky trestal. Otec těžce nesl její neplánované těhotenství, které však sama vnímala jako únik od vlastní rodiny.

Otec

Otec Alexe vyrůstal v rozvedené rodině. I přes rozvod spolu jeho rodiče nadále sdílí domácnost. Jeho otec byl vojákem z povolání, často služebně pobýval mimo bydliště a s rodinou se vídal málo. Otec Alexe si na společné chvíle se svým otcem moc nepamatuje a ten mu nepředal vzor otcovského chování. Sám se pak svým dětem také v dětství nevěnoval.

Vývoj situace v rodině

Po narození Alexova bratra otec poprvé přišel o práci. Matka, toho času na mateřské, aby rodina nestrádala, si po večerech přivydělávala uklízením. Později, kdy vykristalizovala otcova neschopnost vydržet na jednom pracovišti delší dobu, si matka našla ještě druhé zaměstnání a k tomu ve chvílích volna šije. Čas na péči o děti ji téměř nezbyval, chovala se k nim však vždy pěkně. Otec navázal kontakt s náboženskou sektou a stal se téměř náboženským fanatikem. O své víře přesvědčoval rodinu, ta však jeho nadšení nesdílela. Hádky rodičů se tímto ještě vyostřili. Matka Alexe se vždy stáhla, urazila se a raději mlčela. Otec po hádkách odcházel do komunity. Konflikt tak vždy zůstal nevyřešen.

Matka si po osmnáctých narozeninách Alexe našla přítele a navrhla otcovi rozvod, Alex i jeho bratr ji nakonec přemluvili, otec rozvod také nechtěl. Proto matka opustila přítele a rodiče se zkusili usmířit. Hádky však nepřestaly a matka se k příteli vrátila a po dvou letech, kdy otec rozvod bojkotoval, byli rozvedeni. Matka se s mladším synem přestěhovala k příteli, Alex zůstal u otce. Rodiče Alexe po rozvodu dlouho soudní cestou řešili finanční vypořádání, alimenty i výchovu mladšího syna. Alex se od otce později odstěhoval.

B. Osobní anamnéza Alexe

Alex a projevy chování

Alex i jeho bratr vnímali rodinné napětí již od školních let. Alex pobýval raději mimo domov. Od patnácti let trávil čas mimo domov i v noci. Měl od matky dovoleno vrátit se domů až před půlnocí. Když to však zjistil otec, rodiče se pohádali. Alex trávil volný čas malováním grafitů, rozbíjením zastávek, popíjením alkoholu a gamblerstvím. Alex také kouřil trávu, bral nejdříve lehké, později i tvrdé drogy. Neměl daleko k rváčství.

Oba bratři vnímali finanční strádání rodiny a absenci kapesného pak řešili drobnými krádežemi. Alex si také přivydělával prodáváním marihuany či krádežemi textilu, který následně prodal na tržnici. Za vydělené peníze si kupoval drogy, cigarety a alkohol.

Několikrát ho domů přivezla policie. Chování Alexe otec matce vyčítal. To byl další důvod hádek. Pokud se rodiče hádali, Alex i jeho bratr utekli z domu. Za poškozování cizího majetku mu byl vyměřen trest v podobě veřejných prací. A to dokonce dvakrát, v jeho 17 a 20 letech).

Toto období trvalo od 15 do 19 let. Alex nastoupil do práce a stal se finančně nezávislým. Pro své výše uvedené chování již neměl důvod.

Školní anamnéza

Zájem rodičů o školní výsledky a pomoc při přípravě do školy byly nízké. Matka neměla čas, otec zájem. Situace v rodině způsobila problémy Alexe ve škole. Od patnácti let měl problémy s docházkou i prospěchem. Na střední škole propadal z dvou předmětů. Otec zasáhl a fyzicky Alexe ztrestal. Alex byl nucen si zopakovat poslední ročník, následně pak školu ukončil maturitou.

Současný vztah s rodiči

Alex se pravidelně vidá s oběma rodiči. Nepřátelský vztah k nim nemá, má je rád. Otcovi nedokáže odpustit neschopnost rodinu finančně zabezp

Partnerské vztahy

Velmi brzo navázal Alex vztahy s opačným pohlavím. Vždy však skončily velmi záhy a byly krátkodobé. Z jeho strany se jednalo spíše o „užívání si“.

V současné době má Alex dlouhodobý vztah, který trvá rok a půl.

Žádnou jinou blízkou osobu Alex ve svém dětství ani v současné době nemá.

C. Projevy dysfunkce

1. Fyzické týrání

Otec Alexe často bil.

2. Projevy zanedbání péče

Zanedbání péče ze strany obou rodičů: nízký dohled ve volném čase, žádná příprava do školy.

3. Osobnost rodiče

Náboženský fanatismus a neschopnost pracovat ze strany otce.

4. Ekonomická a sociální dysfunkce

Nezaměstnanost otce, rodina pobírala sociální dávky. Životní standard byl nižší. Investice do vzdělávání a osobního rozvoje dětí nízké.

Účast na společenských aktivitách, jako je kultura, sport či rodinná dovolená, nulová. Rodina spolu netrávila volný čas.

5. Specifické projevy chování v době dětství

- strach,
- uzavření se do sebe,
- vztek, agresivní chování, konfliktnost, násilnost, zuřivost,
- nervozita,
- ztráta bezpečí a jistoty
- noční můry,
- úzkost ve vztazích,
- sexuální chování nepřiměřené věku, tzv. sexuální vyvádění,
- krádeže,
- záškoláctví,
- upoutávání pozornosti a provokativní chování,
- citová zploštělost,
- neuctivost k jiným lidem a k jejich majetku,
- problémy s respektováním autorit,
- sklon k návykovým látkám, dlouhodobý kuřák, gambler.

D. Vybrané okruhy otázek z dětství, současnosti a náhled do budoucna

1. Dětství

Co se Vám vybaví při vzpomínce na dětství?

„Otec i matka nebyli doma, s bratrem jsme byli stále venku.“

Jaký nejhorší zážitek si z dětství pamatujete?

„Prakem jsem rozbil čelní sklo auta, utíkal jsem, ale majitel vozu mně chytil a odvezl domů. Otec musel uhradit škodu a omluvit se majiteli vozu. Otec mně pak dal pohlavek“.

Měl/a jste v rodině pocit bezpečí a jistoty?

„Nikdy jsem nad tím nepřemýšlel. Spíše mně vadilo, že se mi ostatní vysmívají, že nemáme peníze.“

Jak rodina řešila konflikty?

„Konflikty se řešily hádkou. Oba rodiče na sebe křičeli. Pak matka přestala mluvit a otec odešel pryč. Pokud byl problém se mnou, rodiče křičeli na mě, otec mě několikrát i zbil, třeba když jsem přišel pozdě domů. Míval jsem modráky po celých nohách.“

Jaká byla atmosféra v rodině?

„Po hádce napjatá, poté v pohodě. Pokud se rodiče nehádali, byl klid.“

Jaké bylo rozdělení úkolů v domácnosti?

„Matka dělala téměř vše, otec většinu času trávil buď u televize, nebo v komunitě (náboženské sdružení).“

Dávali Vám rodiče najevo své city?

“Občas ano.”

Co jste jako dítě chtěl, aby rodiče dělali jinak.

„Aby mi dali více volnosti. Vždy jsem se bál, že se rodiče rozvedou. Vadili mi hádky mezi rodiči, dalo by se to řešit klidným rozhovorem. Na mámu jsem vždy žárlil. Třeba když přišli dělníci nám dělat kuchyň, máma se s dělníky bavila, vadilo mi to, žárlil jsem na ni.“

Jaké kladné stránky mělo Vaše dětství?

„Hodně známých. Hezké Vánoce a jiné svátky.“

Může mít pro dítě soužití v dysfunkční rodině výhody?

„Ano může. Je to ponaučení, jak se já chovat do budoucna nechci, mohu se z chyb rodičů ponaučit a až budu mít svoji rodinu, tak se budu chovat jinak.“

2. Neúplná rodina

Jak jste přistupoval k rozvodu rodičů?

“Těžce jsem ho nesl, nechtěl jsem, aby se rozvedli, i když se hádali. Pak se hádat ale přestali a byl klid.”

Co se po rozvodu rodičů změnilo?

„Přestali se hádat a vidat se spolu.“

Byl pro vás život v neúplné rodině lepší, než v dysfunkční? Jaké byly klady a zápory soužití v neúplné rodině oproti žití v rodině dysfunkční?

„Když se rodiče rozvedli, bylo mně již 18 let. Bydlel jsem pak s otcem a matka mi chyběla.“

Jak dnes hodnotíte rozvod rodičů? Uvítal byste dřívější rozvod rodičů?

„Dřívější rozvod bych neuvítal, celkově ho hodnotím kladně.“

3. Současná situace

Alex má obavy z finančního zabezpečení. V práci nevydělá tolik peněz, kolik by potřeboval. Má vysoké sebevědomí, jiným lidem nedůvěřuje, především ženám. Má strach navázat dlouhodobý vztah a obavu z ublížení ze strany partnerky. Je žárlivý.

Máte problémy s navazováním vztahů?

„Ne.“

Jaké vlastnosti nebo projevy chování byste podle vás neměl, kdybyste žil v rodině funkční?

„Nemyslím si, že by mě situace v rodině nějak ovlivnila do budoucna. Jsem rád, že je matka šťastná s jejím přítelem, jsem raději než kdyby žila s otcem, se kterým se stále hádali.“

Trpíte nějakými psychickými či fyzickými problémy?

„Ne“

Dokážete přijmout a opětovat láskyplné projevy?

„Ano“

Zaznamenáváte, že se projevujete stejně jako Vaši rodiči, chováte se stejně, stejně reagujete, i když se vám to nelíbí?

„Ano, jsem impulsivní, líný. Nejráději bych vedl bohémský život.“

Co byste svým rodičům doporučil, aby udělali jinak: k sobě navzájem, vůči vám?

„Nic. Přijde mi to přirozené, že když s někým žiješ 20 let, tak že se hádají.“

Co byste na sobě změnil?

„Mám nechuť k práci, lenost.“

4. Budoucnost

Plánujete mít děti?

„Ano.“

Co rozhodně jako rodič nebudete dělat?

„Budu se snažit být starostlivý a zodpovědný rodič. Nebudu dávat dítěti volnost“

Co naopak byste rád, jako Vaši rodiče, dělal?

„Opětoval lásku.“

Uvítal byste rozvod rodičů dříve?

„Ne. Chtěl bych, aby rodiče spolu byli, ale vím, že to není možné, proto jsem rád, že je to tak jak to je, oba mají partnery a jsou spokojení. Měl bych strach, že kdyby spolu byli, tak by to opět nefungovalo.“